T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN OMBUDSMANLIK KURUMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

BÜŞRA BAYAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

DOÇ. DR. EMİNE ÇELİKSOY

ÇANKIRI-2021

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN OMBUDSMANLIK KURUMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

BÜŞRA BAYAN

ORCID: 0000-0003-1318-4147

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

DOÇ. DR. EMİNE ÇELİKSOY

ÇANKIRI-2021

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iii
TEZ KABUL VE ONAY iv
ÖNSÖZ v
ÖZET vi
ABSTRACT vii
KISALTMALAR viii
TABLO LİSTESİ ix

1.GİRİŞ 1

2.KAMU YÖNETİMİNDE DENETİM 5
2.1. Denetim Kavramı 5
2.2. Siyasi Denetim 6
2.2.1. Yazılı Soru 7
2.2.2. Genel Görüşme 9
2.2.3. Meclis Araştırması 10
2.2.4. Meclis Soruşturması 11
2.3. İdari Denetim 13
2.3.1. Hiyerarşik Denetim 14
2.3.2. Yönetsel Vesayet Denetimi 15
2.4. Yargı Denetimi 16
2.5. Kamuoyu Denetimi 17
2.6. Uluslararası Denetim 18
2.7. Ombudsman Denetimi 19

3. OMBUDSMANLIK KURUMU 21
3.1. Ombudsmanlık Kurumunun Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi 22
3.2. Ombudsmanın Görev Ve Yetkileri 24
3.3. Ombudsmanlık Türleri 26
3.3.1. Özel Amaçlı Ombudsmanlık Türleri 27
3.4. Ombudsmanlık Kurumunun Uluslararası Örnekleri 35
3.4.1. İsveç 36
3.4.2. Norveç 38
3.4.3. Danimarka 39
3.4.4. Hollanda 40

3.4.5. Yeni Zelanda 41
3.4.6. Almanya 43
3.4.7. İngiltere 44
3.4.8. Finlandiya 46
3.4.9. Fransa 47
3.4.10. Polonya 50
3.4.11. Kazakistan 51
3.4.12. Kırgızistan 52
3.4.13. Türkmenistan 54
3.4.14. Özbekistan 56
3.4.15. Pakistan 57
3.4.16. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 59
3.4.17. Amerika Birleşik Devletleri 60
3.5. Uluslararası Örneklerinin Karşılaştırılması 63

4. TÜRKİYE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU VE AZERBAYCAN İNSAN HAKLARI MÜVEKKİLİ 69
4.1.Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumu 69
4.1.1. Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumunun Oluşturulması İçin Yapılan Çalışmalar 70
4.1.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Kamu Denetçiliği Kurumuna Benzer Kurumlar 77
4.1.3. 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kanunu Ve Kamu Denetçiliği Kurumu ……..81
4.1.3.1. Kamu Denetçiliği Kurumunun Yapısı 81
4.1.3.2. Kamu Başdenetçisi Ve Denetçilerin Görevleri Ve Seçimi ……..……82
4.1.3.3. Kamu Denetçiliği Kurumuna Başvuru Şekli Ve Çalışma Usülleri... ……86
4.1.3.4. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun Faaliyetleri 91
4.1.3.5. Kamu Denetçiliği Kurumuna Ait Örnek Kararlar 99
4.2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde İnsan Hakları Müvekkili (Ombudsman) 103
4.2.1 İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun Tarihsel Gelişimi 103
4.2.2. İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun Yapısı 105
4.2.3. Müvekkilin Seçimi, Statüsü 106
4.2.4. Müvekkilin Görev Ve Yetkileri 107
4.2.5. Şikayet Şartları Ve Usulü 108
4.2.6. İnsan Hakları Müvekkilinin Faaliyetleri Ve Örnek Kararlar ……...…….111
4.2.7. Nahçivan Özerk Cumhuriyeti Ombudsmanlık Kurumu 117

4.3. Türkiye Cumhuriyeti Ve Azerbaycan Cumhuriyeti Ombudsman Kurumlarının Karşılaştırılması 121

5.SONUÇ 127

KAYNAKÇA 135

ÖZGEÇMİŞ 147

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Türkiye ve Azerbaycan Ombudsmanlık Kurumları: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi 'ne uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

26 / 07 / 2021

İmza

BÜŞRA BAYAN

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Büşra BAYAN tarafından hazırlanan *Türkiye ve Azerbaycan Ombudsmanlık Kurumları: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme* başlıklı bu çalışma, *26.07.2021* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman: Doç. Dr. Emine ÇELİKSOY İmza:

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Metin ÖZKARAL İmza:

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 202.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Coşkun POLAT

ÖNSÖZ

Türkiye ve Azerbaycan Ombudsmanlık Kurumları: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme adlı çalışmanın konusu bireylerin hak ve özgürlüklerini idareye karşı savunan ve idareden bağımsız bir biçimde kamu yönetimini denetleme yetkisine haiz Ombudsmanlık Kurumu Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nde; tarihsel gelişimi, kurumun yapısal ve işlevsel özellikleri ile faaliyetleri açısından kıyaslama yapılarak incelenecektir.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında yardımlarını esirgemeyen, yürütülmesinde yol gösteren, bir bütün olarak ortaya çıkmasını sağlayan danışman hocam *Doç. Dr. Emine Çeliksoy*'a, tez savunma sınavı jüri üyelerim *Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir Merdan* hocama ve *Dr. Öğretim Üyesi Metin Özkaral* hocama sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her aşamasında yanımda olan ve yüksek lisans eğitimi sürecinde tezimi tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan canım aileme teşekkürlerimi sunarım.

26 / 07 / 2021

BÜŞRA BAYAN

ÖZET

Tezin Başlığı: Türkiye ve Azerbaycan Ombudsmanlık Kurumları: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme
Tezin Yazarı: Büşra BAYAN
Danışman: Doç. Dr. Emine ÇELİKSOY
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tezin Türü: Yüksek Lisans
Kabul Tarihi: 26.07.2021

Bireylerin hak ve özgürlüklerini kamu otoriterlerinin karşında savunup idare ile vatandaş arasında çıkan uyuşmazlıkları çözüme kavuşturan ombudsmanlık kurumu ilk olarak İsveç'te kurulmuştur. Başarılı bir şekilde uygulanmakta olan ombudsmanlık kurumu hızla diğer ülkeler tarafından benimsenmeye başlamıştır. Araştırmanın konusunu oluşturan ülkelerden Türkiye Cumhuriyeti'nde Ombudsmanlık Kurumu 2012 yılında, Azerbaycan Cumhuriyetinde ise 2002 yılında oluşturulmuştur. Araştırmada; nitel yöntemlerden doküman analizi yolu ile karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmayla birlikte denetim kavramına, ombudsmanlık kurumunun tarihsel gelişimine, genel özelliklerine, türleri ile uygulama sahası bulduğu 17 ülkenin ombudsman kurumunun yapısal ve işlevsel özelliklerine değinilecektir. Araştırmadan ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, Kamu Denetçiliği Kurumunun işlevselliği açısından kanunda düzenlemeye gidilmeli ve kuruma re'sen inceleme yetkisi verilmelidir. Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkilinin yayınladığı yıllık raporlarda başvurulara ilişkin istatiksel verilere daha fazla yer verilmelidir. Kurumların bilinirlik düzeylerinin artırılması amacıyla medya aracılığı ile kamuoyu desteği sağlanmalı ve ulusal düzeyde faaliyetler düzenlenmelidir. Her iki kurumda parlamento ombudsmanlığının bir örneğidir. Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyetinde ombudsmanlık kurumları hızlı ve kolay ulaşılabilir bir konumda yapılandırılmalı ve bu doğrultuda özel amaçlı ombudsmanların kurulması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, Türkiye, Kamu Denetçiliği Kurumu, Azerbaycan, İnsan Hakları Müvekkili

ABSTRACT

Thesis Title: Turkey and Azerbaijan Ombudsman Institutions: A Comparative Evaluation

Author: Büşra BAYAN

Supervisor: ASSOCİATE PROFESSOR DOCTOR EMİNE ÇELİKSOY

Department: Political Science and Public Administration

Thesis Type: Master's Thesis

Date: 26.07.2021

The ombudsman's body, which defends the rights and freedoms of individuals against public authorities and resolves disputes between the administration and the citizen, was first established in Sweden. The ombudsman institution, which is being successfully implemented, has rapidly started to be adopted by other countries. The Ombudsman's Office in the Republic of Turkey was established in 2012 and in the Republic of Azerbaijan in 2002. In the research; comparison was made from qualitative methods by document analysis. Together with the study, the concept of auditing, the historical development of the ombudsman institution, its general characteristics, types and structural and functional characteristics of the ombudsman institutions of the 17 countries where it has found a field of application will be discussed. In line with the results obtained from the research, the law should be regulated in terms of the functionality of the Public Auditor's Office and the institution should be given the authority to review the re'you. In the annual reports published by Azerbaijan Human Rights Client, statistical data on applications should be given more space. In order to increase the awareness levels of institutions, public support should be provided through the media and activities should be organized at the national level. It is an example of parliamentary ombudsmanship in both institutions. Ombudsman institutions in the Republic of Turkey and azerbaijan should be configured in a fast and easily accessible position and special purpose ombudsmen should be established accordingly.

Keywords: The Ombudsman, Turkey, Public Inspection Authority, Azerbaijan, Human Rights Representative

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

AB Avrupa Birliği

ABD Amerika Birleşik Devletleri

DDK Devlet Denetleme Kurulu

DPT Devlet Planlama Teşkilatı

KAYA Kamu Yönetimi Araştırması Genel Rapor

KDK Kamu Denetçiliği Kurumu

KDKK Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu

KKTC Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

OECD Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü

ONO Organization of News Ombudsmen

S. Sayfa

SABİM Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi

SS. Sayfa Sayısı

SSCB Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi

TODAİE Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

TABLO LİSTESİ

Tablo No Sayfa
Tablo 3. 1. Uluslararası örneklerin karşılaştırılması 63
Tablo 3. 2. Uluslararası örneklerin karşılaştırılması 67
Tablo 4. 1. Yıllar itibariyle şikayet başvurusu sayıları 93
Tablo 4. 2. Karar türleri..... 93
Tablo 4. 3. Yıllar itibariyle şikayetlerin başvuru şekillerine göre dağılımı 96
Tablo 4. 4. Yıllara göre kararlara uyum oranı..... 97
Tablo 4. 5. İnsan hakları müvekkiline gelen başvuru sayıları 111

1.GİRİŞ

Bireylerin kamu yönetimleri karşısında korunması ve devletin hesap verebilen bir konumda olması demokratik hukuk devletinin temel unsurlarından biridir. Devletin niteliğinde yaşanan gelişmeler ve devlete yüklenen görevler ile kamu yönetimi alanında değişim süreci başlamıştır. Gün geçtikçe büyüyen ve karmaşık bir yapıya dönüşen kamu yönetimi yapısında klasik denetim mekanizmaları yetersiz kalmıştır. 18. Yüzyılda İsveç'te Kral ile halk arasında çıkan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması amacıyla Ombudsmanlık müessesi kurulmuştur. 2. Dünya Savaşından sonra değişen ve gelişen dünya düzeniyle birlikte yeni bir denetim mekanizması olarak ortaya çıkan Ombudsmanlık Kurumu önce İskandinav ülkeleri daha sonra Avrupa ülkeleri tarafından uygulanmaya başlayarak hızla yayılmıştır. Kamu yönetiminde geleneksel paradigma anlayışı terk edilerek yerini birey odaklı bir yönetim anlayışına bırakmıştır. Sunulan hizmetlerin artması ile birlikte klasik denetim mekanizmasına alternatif bir kurum ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Kamu yönetiminin parlamentodan bağımsız bir şekilde denetlenmesi amacıyla idare tarafından sunulan hizmetlerde yapılan hak ihlali veya kamu görevlisinin yanlış tutumu karşısında vatandaşı koruyan, idare karşısında savunan Ombudsmanlık Kurumu yeni bir denetim mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ombudsmanlık Kurumu tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri doğrultusunda idareyi denetlemekle görevlidir. Ombudsmanlık Kurumu başvuru prosedürünün basit olduğu, masrafsız, hızlı ve kolay ulaşılabilen bir kurumdur.

Ombudsmanlık kurumu, kamu yönetimlerinin hizmet sunumundan doğan insan hak ve özgürlüklerine dair yapılan ihlaller ile hukuka aykırı yapılan iş ve işlemlerin, vatandaşların lehine çözüme kavuşturulmasını sağlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde Ombudsmanlık müessesinin oluşturulması 20. Yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiş ve 29 Haziran 2012 tarihinde 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanun ile Ombudsmanlık Kurumu oluşturulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ise 5 Mart 2002 yılında İnsan Hakları Üzerine Müvekkili Kanunu yürürlüğe girerek Ombudsmanlık Kurumu oluşturulmuştur. Birçok ülke tarafından benimsenen kurum ülkelerin kültürel, yönetsel ve siyasal yapısına göre

isimlendirilmektedir. Kurumun ortaya çıktığı İsveç ve diğer İskandinav ülkelerinde Ombudsman olarak adlandırılan yapı, Türkiye Cumhuriyeti'nde Kamu Denetçisi olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ise İnsan Hakları Müvekkili olarak adlandırılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bireylerin temel hak özgürlüklerini idare karşısında koruyan yeni bir denetim mekanizması olarak karşımıza çıkan ombudsmanlık müessesesinin Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyetinde bulunan kurumları incelenerek; tarihi süreci ile yapısal ve işlevsel yönleri ele alınacaktır. Araştırmada, Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumu ile Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun yasal mevzuatları, yıllık raporları incelenecek ve iki ülkenin ombudsmanlık kurumlarına yönelik literatür taraması yapılarak kurumların etkin ve verimli bir denetim mekanizması olup olmadığının karşılaştırması yapılacaktır. Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu ve Azerbaycan'da İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun bilinirliğinin artırılması ve hak arama bilincinin yerleşmesi ve kurumların daha iyi noktalara gelmesi araştırmanın bir diğer amacıdır.

Araştırmanın Önemi

Bireylerin idare karşısında korunması, hak ve özgürlüklerinin savunulması ve idarenin hesap verebilir konumda olması demokratik hukuk devletlerinde bulunması gereken en önemli unsurlardandır. Ombudsmanlık kurumu devletin niteliğinde yaşanan gelişmeler ve değişimler sonucunda dünya ülkeleri tarafından benimsenerek hızla yayılmaya başlamıştır. Demokratik hukuk devletinin bir unsuru olarak ortaya çıkan ombudsmanlık kurumunun Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyetindeki müesseseleri incelenerek benzerlikleri ve farklılıklarının üzerinde durulacaktır. Bu araştırma insan hak ve hürriyetlerinin korunması, teminat altına alınması ve geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Varsayımlar

Bu araştırma nicel yöntemlerde kullanılan hipotezin test edilmesi ve ulaşılan varsayımlar sonucunda teoriyi sınama amacında olmamakla birlikte araştırmada daha çok teoriye ulaşma hedeflenmiştir (Kümbetoğlu, 2019, s.37). Bununla birlikte araştırmada nitel yöntemlerden doküman analizi yolu ile karşılaştırma yapılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada, ombudsman kurumunun örnekleri olan Kamu Denetçiliği Kurumu ile İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun araştırılması hedeflenmektedir. Araştırmada Kamu Denetçiliği Kurumu için 2013-2020 yıllarına ait verileri kapsarken İnsan Hakları Müvekkili Kurumu içinse 2003-2020 yıllarına ait verileri kapsamaktadır.

Bu araştırma, amacına ve içeriğine uygun olarak altı ana bölümden ve bu ana bölümler ile ilişkili alt bölümlerden oluşmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünü giriş oluştururken ikinci bölümünde kamu yönetiminde denetim başlığı altında; denetim kavramına kısaca değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca siyasi denetim, idari denetim, yargı denetimi, kamuoyu denetimi, uluslararası denetimi ile ombudsman denetimi hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde araştırma konusu ile ilişkili olan yazılı kaynaklar ayrıntılı olarak incelenerek literatür taraması tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde, Ombudsmanlık Kurumu başlığı altında; araştırmanın konusunu oluşturan ombudsmanlık kurumunun ortaya çıkışı ve gelişimi, görev ve yetkileri, ombudsmanlık türleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde ombudsmanlık kurumunun dünyadaki ülke örneklerine yer verilmiştir. İsveç, Finlandiya, Norveç, Danimarka, Yeni Zelanda, İngiltere, Hollanda, Almanya, Polonya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Pakistan'ın ombudsmanlık kurumları ile ilgili yapısal, kurumsal ve işlevsel yönlerine dair ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde incelenen ülkelerde uygulanmakta olan ombudsman kurumlarından Fransa ve İngiltere'de farklılıkların olduğu gözlemlenmiştir. Bireylerin idare karşısında yaşadığı sıkıntıların çözümlenmesinde ombudsmanlık kurumu doğrudan şikayet dilekçelerini kabul etmektedir. Ancak Fransa ve İngiltere'de vatandaşlar hak arama yollarını doğrudan değil dolaylı bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Ombudsmanlar yasama, yürütme ve yargı organından bağımsız bir şekilde çalışan genellikle parlamento tarafından göreve seçilen kişilerdir. Çalışmada yer alan Kazakistan ve Fransa ülkelerinde yer alan ombudsmanların ataması yürütme organı tarafından İngiltere ombudsmanı ise Kraliçe tarafından

seçilmektedir. Yeni Zelanda ve ABD eyaletlerinden biri olan Alaska'da ombudsmanlar vali tarafından atanmaktadır.

Araştırmanın dördüncü bölümünde, Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu ve Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkili başlığı altında; Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu ile, Kamu Denetçiliği Kurumunun oluşturulması için yapılan çalışmalar, Kamu Denetçiliği Kurumuna benzeyen kurumlar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kanunu ve Kamu Denetçiliği Kurumu alt başlığı altında; kurumun yapısı, kamu başdenetçisi ve denetçilerin görev ve seçimleri, kamu denetçiliği kurumuna başvuru şekilleri ve çalışma usullerine değinilmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumuna ait 2013 – 2020 yılları arasında yayınlanan yıllık raporlar ile faaliyet raporları incelenmiştir. Ayrıca kurumun faaliyetleri ile kuruma ait örnek kararlara yer verilmiştir. Bu bölümde Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili alt başlığı altında, İnsan Hakları Müvekkilinin tarihsel gelişimi ile kurumun yapısı, müvekkilin seçimi ve statüsü, görev ve yetkileri ile şikayet şartları ve usulüne değinilmiştir. Ayrıca kurumun faaliyetleri ile kuruma ait örnek kararlara yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkiline ait yapısal, kurumsal ve işlevsel yönlerine dair bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın beşinci bölümünde, Türkiye ve Azerbaycan Ombudsman Kurumlarının Karşılaştırılması başlığı altında, Kamu Denetçiliği Kurumu ile İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun özgün bir biçimde karşılaştırılması yapılmıştır.

Araştırmanın altıncı ve son kısmında ise sonuç bölümü yer almaktadır. Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumu ile Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun geliştirilmesi gereken alanlar için tavsiyede bulunulacaktır.

2.KAMU YÖNETİMİNDE DENETİM

Bu bölümde denetim kavramına ve kamu yönetiminin denetlenmesinde rol oynayan siyasi denetim, idari denetim ve yargı denetiminden bahsedilecektir. Denetim kavramı ele alındıktan sonra özellikle siyasi denetim ile idari denetim araçları üzerinde durulmuştur. Siyasi, idari ve yargı denetimine ek olarak kamuoyu tarafından gerçekleştirilen denetim, uluslararası denetim ile bu çalışmanın ana konusu olan ombudsman denetimi kavramları ele alınmıştır.

2.1. Denetim Kavramı

İnsanların topluluk halinde yaşamaya başlaması ile birlikte denetim demokratik düzenin ana unsurlarından biri durumuna gelmiştir. 18.yüzyılda gerçekleşen Endüstri Devriminden sonra iktisadi yaşamın canlanması ile birlikte kamu otoriteleri birçok alana dahil olmuş ve denetim farklı bir boyut kazanmıştır. Hükümetler adaletli, güvenilir bir yönetim süreci için yürütme organlarının faaliyetlerini denetim altına almıştır. Kamu otoritelerince gerçekleştirilen eylem ve işlemlerden bireylerin hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla denetim usulleri anayasal metinlerde yer bulmuştur. Denetim kavramı ülkemizde yoklama, kontrol, revizyon, inceleme, teftiş, murakabe kavramlarla aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak denetim belirli hedefleri ve yöntemleri olan bir mekanizmadır (Kuluçlu, 2006, s.3).

Denetim; bir işin, işlemin doğruluğunu istenilen niteliklere uygun olup olmadığını öğrenmek amacıyla yapılan işlem, kontrol ve murakabe olarak tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 1992, s.162).

Denetim kavramı bir müessesenin işlemleri ve faaliyetlerinin hedef, bütçe, kural ve standartlara göre yürütülmesinin güvence altına alınması amacıyla incelenmesidir. İncelemenin amacı düzenli aralıklarla, düzeltici önlemlerin belirlenmesidir (Kamu Yönetimi Sözlüğü, 2011, s.156).

Denetim kavramı sadece bir kontrol işlemi olmamakla beraber yapılan işlemin uygunluğunun tespit edilmesi ve bu tespit sonucunda gerekli görülen yerlerde önlemlerin alınmasıdır (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011, s.24).

Kamu yönetimlerinin denetlenmesi ile birlikte kurumların performans düzeylerinin artması (Öztürkoğlu, 2020, s.11), görevlilerin tutum ve davranışları, eylem ve işlemlerinden dolayı doğan kusurların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır (Eryılmaz, 2000, s.301; Tortop, 1974, s.27). Örgütlerin devamlılığı için faaliyetlerinde durum tespiti yapılarak maksimum düzeyde verimlilik sağlanarak örgütün gelişmesi hedeflenmektedir. İdare üzerinde yapılan hukuka uygunluk ve yerindelik denetimi ile alınan kararların ve tesis edilen işlemlerin eşit, makul ve tarafsız olması sağlanabilecektir (Erdoğan, 2010, s.10).

İdarenin denetlenmesi, idari organın bir üst makamı veya bu konuda hususi olarak kurulmuş makam veya organlar tarafından yapılmaktadır. İdarenin durumunu değerlendirmek ve eksik yönlerini tespit etmek için farklı denetim yolları bulunmaktadır. İdare tarafından sunulan hizmetlerin hukuk kurullarına ve kamu hizmeti gereklerine uygun olarak gerçekleştirilmesini amaçlayan denetlenme yöntemleri siyasi denetim, idari denetim ve yargı denetimidir. Bu denetimlere ek olarak kamuoyu tarafından gerçekleştirilen denetim, uluslararası denetim ve idare ile vatandaş arasında arabulucu rolünü üstlenerek hükümeti denetleyen ombudsman denetimi yer almaktadır (Tortop vd., 1993, s.157).

Günümüzde ülkeler demokratik bir yönetim sistemine kavuşmak için idari teşkilat sisteminde bağımsız ve şeffaf denetim mekanizmaları tesis etmek çabası içerisindedirler.

2.2. Siyasi Denetim

Parlamento tarafından hükümetin denetlenmesi amacıyla gerçekleştirilen denetim mekanizması siyasi denetim olarak adlandırılmaktadır. Hükümetin denetlenmesi parlamento denetimi ve meclis denetimi olarak literatürde yer almaktadır (Gözübüyük, 2008, s. 326).

Türkiye'de siyasi denetim yolları 1982 Anayasası'nda detaylı olarak düzenlenmiştir. Yürütme organı, yasama organına karşı sorumludur. Siyasi denetimin temel amacı bu sorumluluğun yerine getirilip getirilmediğinin araştırılmasıdır. Yasama organı denetimi hükümet vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Kısacası parlamentonun yürütme üzerindeki denetimi doğrudan değil, dolaylı bir denetimdir (Kestane, 2006, s.130).

Siyasi denetim ulusal düzeyde yasama organı tarafından, yerel düzeyde ise yerel yönetim meclis üyeleri ve yerinden yönetim kuruluşlarının halk tarafından seçilmiş olan başkanları tarafından yapılmaktadır. Yerel düzeyde belediye başkanı, belediye meclisi, encümen, köy muhtarı ve ihtiyar heyeti siyasi denetim organlarındandır (Tortop vd., 1993, s.176).

1982 Anayasasının 98. Maddesine göre Soru, Genel Görüşme, Meclis Soruşturması, Meclis Araştırması ve Gensoru denetim parlamentonun murakabe mekanizmalarındandır. Bu denetim mekanizmalarının usul ve esasları 1982 Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ile belirlenmektedir (Kuluçlu, 2006, s.6).

16 Nisan 2017 referandumu ile Anayasa değişikliği kabul edilmiştir. 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleriyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir (Gül, 2019, ss.301-303). Bu seçimlerin ardından kabul edilen değişiklikler yürürlüğe girmiştir. Parlamentonun denetim yollarından olan gen soru bu değişiklikler neticesinde kaldırılmıştır. "Soru" ise "Yazılı Soru" olarak değiştirilmiştir (Yüce, 2020, s.27).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin siyasi murakabe yolları olan Yazılı Soru, Genel Görüşme, Meclis Araştırması ve Meclis Soruşturması aşağıda başlıklar halinde incelenecektir.

2.2.1. Yazılı Soru

Türkiye Cumhuriyeti'nde yazılı soru, 1982 Anayasasının 98. Maddesinde öngörülen siyasi denetim yollarından biridir. Parlamenter Hükümet Sisteminin benimsendiği, Soru önergesi kısa bir şekilde yazılmalıdır. Kişisel görüşlerin yer almadığı soru önergesinde gerekçesiz bilgilere yer verilmemekle birlikte soruya muhatap olan kişilerin kişisel yaşamlarına ait meseleleri de içermemelidir. Soru yazılı veya sözlü şekillerde cevaplandırılabilmektedir. Soru hükümet adına, Başbakan ve bakanlardan bilgi istenmesidir (1982 Anayasası, madde 98). 16 Nisan 2017 tarihinde onaylanan referandum ve 18 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimle birlikte Parlamenter sistem olan yönetim şekli Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olmuştur. Bu değişiklikler sonra "soru" "yazılı soru" olarak değiştirilmiştir (Yüce, 2020, s.28). Soru önergesi kısa bir şekilde yazılmalıdır. Kişisel görüşlerin yer almadığı soru önergesinde gerekçesiz

bilgilere yer verilmemekle birlikte soruya muhatap olan kişilerin kişisel yaşamlarına ait meseleleri de içermemelidir.

Yazılı soru TBMM İçtüzüğünün 96. Maddesinde düzenlenmiştir. Şahsi yargılar barındırmayan yazılı soru, gerekçesiz ve kısa olmalıdır. Yazılı soru kişilerin şahsi ve özel yaşamına dair konuları içermeyen bir önerge ile yazılı olmak şartıyla cevaplandırılmalıdır. Yazılı sorunun muhatapları Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlardır. Yazılı soru milletvekilleri tarafından verilmektedir. Tek bir Milletvekili yazılı soru verme yetkisine sahiptir. Yazılı soru önergelerine belge eklenmemeli ve milletvekili tarafından imzalanan önerge, TBMM Başkanlığına verilmelidir (TBMM İçtüzüğü, Madde 96).

TBMM İçtüzüğü 97. Maddesinde sorulamayacak konular düzenlenmiştir. Danışma amacıyla sorulan sorular ile öğrenilmesi basit olan konular başkanlık tarafından kabul edilmemektedir (TBMM İçtüzüğü, Madde 97). Yazılı soru önergesi, muhatapların hakkında hizmet süreleri devam ettikçe verilebilmektedir. Görev süreleri biten bir bakan veya cumhurbaşkanı yardımcısı hakkında vazifesi esnasında yaptığı işlem, eylem veya faaliyet hakkında geriye dönük yazılı soru önergesi verilememektedir (Çınarlı, 2021, s.14).

TBMM İçtüzüğün 99. Maddesinde yazılı sorunun cevaplanmasına dair hükümler düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı yardımcısı veya ilgili bakanlık eliyle Başkanlığa yazılı soruların cevabı sunulmaktadır. Başkan cevabı hemen soru muhatabına gönderir ve cevap, soru metniyle birlikte meclis tutanağın arkasına eklenir. Yazılı soru, gönderildiği tarihten itibaren en geç on beş gün içerisinde sorunun yöneltildiği bakan veya Cumhurbaşkanı yardımcıları tarafından cevaplandırılır. Parlamentonun tatile girmesi veya ara verdiği dönemlerde yazılı sorularla ilgili belgeler meclis başkanlığına gönderilir. On beş günlük yasal sürecin başlaması ise meclisin tatil ve ara verme süresinin bitiminden sonra başlamaktadır. Yazılı soru önergeleri belirlenen süre içinde cevaplanmadığı takdirde cevaplandırılmayan kağıtlar listesinde duyurulmaktadır. Cevaplanmayan yazılı sorular Cumhurbaşkanı yardımcısına veya ilgili bakanlara iletilmektedir (TBMM İçtüzüğü, Madde 99).

TBMM İçtüzüğü 100. Maddesinde yazılı sorunun muhatapları düzenlenmiştir. Meclis Başkanın, Başkanlık Divanı ile üyelerinin ve Danışma Kurulunun meclis

faaliyetleriyle ilgili görevleri hakkında, yazılı soru sorulabilmektedir. Sorular parlamento başkanı tarafından cevaplandırılacağı gibi görevlendireceği başkan vekillerinden biri tarafından cevaplandırılabilir (TBMM İçtüzüğü, Madde 100).

2.2.2. Genel Görüşme

Siyasi denetim araçlarından olan genel görüşme Anayasanın 98. Maddesinde, TBMM İç Tüzüğü'nün ise 101. Maddesinde işlenmiştir. Genel görüşme, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda toplumu ve devleti ilgilendiren belirli bir mesele, konu ve sorunun görüşülmesidir" şeklinde ifade edilmiştir (TBMM İç Tüzüğü, Madde 101).

Genel görüşmenin açılması en az yirmi vekil veya siyasi parti grupları tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan önerge ile talep edilmektedir. Vekiller genel görüşme önergesini talep ederken en az yirmi vekilin adı, soyadı, seçim çevresi ve imzası bulunmalıdır. Siyasi parti grupları tarafından verilen genel görüşme önergesinde ise grup başkanının adı, soyadı, seçim çevresi ve imzası bulunmalıdır (TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 2008, s.97).

Verilen genel görüşme önergesi metninde kelime sınırlaması beş yüzdür. Önerge metni beş yüz kelimeyi aşması halinde metnin özeti hazırlanmalıdır. Özet ise sınır olan beş yüz kelimeyi geçmemelidir. Genel Kurulda yapılan talebe ilişkin görüşme sırasında hükümet, siyasî parti grupları ve talepte bulunan milletvekilleri arasından birinci imza sahibi ya da onun göstereceği bir diğer imza sahibine söz hakkı verilir (Yüce, 2020, s.28). Genel görüşmenin açılıp açılmayacağına ise işaret oylama yöntemi kullanılarak Genel Kurulda karar verilmektedir (TBMM İç Tüzüğü, Madde 102).

TBMM İç Tüzüğü'nün 103. maddesine göre de genel kurulda yapılan oylama sonucunda genel görüşme yapılması yönünde karar alınırsa, Danışma Kurulu genel görüşmenin yapılacağı günü özel bir gündem şeklinde belirler. Genel görüşme yapılabilmesi için görüşmenin yapılmasına dair kararın alınmasından itibaren kırk sekiz saatlik sürenin dolması gerekmektedir. Ayrıca görüşme yedi gün içerisinde tamamlanmalıdır. Yedi günlük süre dolduktan sonra görüşme yapılamaz (TBMM İç Tüzüğü, Madde 103). Yedi günlük üst sınırın belirlenmesi, genel görüşmenin

açılmasına sebep olan sorunların güncelliğini yitirmeden tartışılması açısından yarar sağlamaktadır (Özer, 2000, s.42).

Parlamentoda genel görüşme hakkında yapılan oturumda ilk söz hakkı genel görüşme önergesini veren siyasi parti grubundadır. Siyasi parti grubu haricinde ise görüşme üzerinde ilk imza sahibi vekil veya bu imza yetkesine ait olan vekilin göstereceği bir vekile aittir (Gözler, 2000, s. 859).

2.2.3. Meclis Araştırması

Siyasi denetim araçlarından olan meclis araştırması 1982 Anayasasının 98. Maddesinde göre açık ve kesin bir şekilde belirtilmiş olan bir mesele hakkında bilgi edinilme amacıyla yapılan inceleme ve araştırmadır.

TBMM İç Tüzüğüne göre Meclis araştırma önergesi beş yüz kelimeyi geçmemelidir. Eğer önerge beş yüz kelimeden fazla ise özet hazırlanmalı ve özet beş yüz kelimeyi aşmamalıdır. Meclis araştırması önergesinin açılması meclis başkanlığından talep edilmektedir. Önerge siyasî parti grupları tarafından veya en az yirmi milletvekili tarafından istenmektedir. Meclis araştırma komisyonunun hazırladığı rapor hakkında Genel Kurulda, genel görüşme açılır. (TBMM İç Tüzüğü, Madde 104).

TBMM İç Tüzüğü'nün 105. maddesine göre meclis araştırması özel bir komisyon tarafından yürütülmektedir. Bu komisyonun üye sayısı, üyelerin çalışma süresi ve gerektiğinde Ankara dışında da çalışabileceğine dair hususlar Meclis Başkanının teklifi sonucunda Genel Kurulca belirlenir (Neziroğlu, 2008, s.305). Komisyonun çalışmaları üç ay içerisinde sonuçlanmalıdır. Araştırmasını üç ay içinde bitiremeyen komisyona bir aylık nihai süre verilir (İba ve Bozkurt, 2006, s.222). Bu süre sonunda da çalışmalar tamamlanmadığı taktirde sürenin bitiminden itibaren on beş gün içinde çalışmalarının bitirilememesinin sebepleri veya o zamana kadar varılan sonuçlar hakkında Genel Kurulda görüşme açılır. Genel kurul yeni bir komisyon kurabileceği gibi komisyonun yaptığı bu görüşmeyle de yetinebilmektedir (TBMM İç Tüzüğü, Madde 105). Meclis araştırma komisyonu araştırmalarını yürütmek için tüm kamu kurum ve kuruluşlarından bilgi, belge isteyebilmekte ve bu kurumlarda inceleme yapabilmektedir. Meclis araştırma komisyonun ayrıca ilgilileri çağırıp bilgi alma yetkisi de bulunmaktadır (Bakırcı, 2000, ss. 507-508).

Meclis araştırma komisyonu devlet sırlar ve ticari sırlar hakkında inceleme ve araştırma yapamamaktadır (Özden, 2010, 127).

2.2.4. Meclis Soruşturması

2017 yılına kadar Parlamenter Hükümet Sistemi ile yönetilen Türkiye Cumhuriyeti'nde meclis soruşturması 1982 Anayasasının 100. Maddesinde düzenlenmiştir. Meclis soruşturması parlamentoda bulunan milletvekillerinin üye tamsayısının en az onda birinin vereceği teklif ile Başbakan veya bakanlar hakkında açılan soruşturmadır. Meclis başkanlığı, başbakan veya bakanlar hakkında talep edilen soruşturma istemini gizli oy usulü ile en geç bir ay içinde görüşmekte ve karara bağlamaktadır (1982 Anayasası, Madde 100). Ancak 2018 yılında Parlamenter Sistemden, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi ve 2017 yılında gerçekleşen referandum ile yapılan Anayasa değişikliğinde 100. Madde kaldırılmıştır. Yapılan değişiklik ile birlikte meclis soruşturması 1982 Anayasanın 106. Maddesinde düzenlenmiştir. Meclis Soruşturması; Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanlar hakkında Anayasa'nın 106. Maddesinin beşinci, altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadır (Yüce, 2020, s.30).

Meclis soruşturması, Türkiye Büyük Millet Meclisi İç tüzüğünde ise 107- 113. Maddelerinde düzenlenmiştir. Meclis İç Tüzüğü'nün 107. maddesinde görevi devam eden ya da görevi bitmiş olan Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar ile ilgili olarak Meclis Soruşturması açılması parlamentonun üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği bir önerge ile talep edilebilmektedir. Önerge meclis üye tamsayısının beşte üçünün oy çoğunluğunun sağlanması şartı ile soruşturma kararı verilmektedir. Ayrıca oylama gizli oy usulü ile yapılmaktadır. Önerge en geç bir ay içinde görüşülmelidir (TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 2018, ss.106-107). Hakkında önerge verilen Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanların suç teşkil eden fiil ve eylemlerinin hangi kanuna aykırı olduğunun belirtilmesi ve ayrıca ilgili kanun maddelerine de yer verilmesi zorunlu tutulmuştur. Hakkında önerge verilen Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanların suç teşkil eden fiil ve eylemlerinin hangi kanuna aykırı olduğu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminden önce görev yapmış olan başbakan ve bakanlar hakkında da 107. Madde de bulunan hükümler uygulanmaktadır (TBMM İç Tüzüğü, Madde 107).

Anayasanın 106. Maddesinde önerge sonucunda soruşturma açılması halinde, Meclisteki bulunan siyasi partilerin, meclisteki üye sayıları oranında komisyon üyesi seçilmektedir. Komisyon on beş kişilik üyeden oluşmaktadır. Üyeler ayrı ayrı ad çekme usulü ile seçilmektedir. Komisyon kendi içerisinde başkan, başkanvekili, sözcü ve kâtip seçmektedir (TBMM İç Tüzüğü, Madde 109).

Meclis soruşturma komisyonu, soruşturma sonucunda hazırlanan raporu iki ay içerisinde Meclise sunar. Soruşturmanın verilen süreç içerisinde tamamlanmaması halinde komisyona bir aylık yeni ve nihai süre verilir. Toplam süre sonunda raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslim edilmesi zorunludur. Komisyonun çalışmaları gizlilikle yürütülmektedir. Ayrıca komisyonun çalışmalarına kendi üyeleri dışında milletvekilleri katılması mümkün değildir.

Meclis soruşturma komisyonun yetkileri TBMM İç tüzüğünün 111. Maddesinde yer almaktadır. 111. Maddeye göre, komisyonun bilgi ve belge isteme yetkisi bulunmaktadır. Bu belgelerden gerekli gördüklerine el koyabilir. Komisyon soruşturmanın çözüme ulaştırılması amacıyla ilgilileri dinleyebilir. Meclis soruşturma komisyonu istinabe veya naip yolunu kullanarak adli makamlardan yardım isteyebilmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunun tanık, bilirkişi, zapt ve arama ile ilgili olarak adli makamlara tanıdığı özgürlükleri kısıtlama yetkisinin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını gerekçesini bildirmek şartıyla görevli adli makamlardan isteyebilmektedir. Komisyon tarafından talep edilen yardım adli makamlara yazı ile bildirilmektedir. Komisyon hakkında soruşturma açılmasını istenen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın savunmasını alır ve konuyla ilgili belgeleri istemektedir. Komisyon, alt komisyonlar kurarak Ankara dışında çalışmalarını yürütebilmektedir (TBMM İç Tüzüğü, Madde 111).

Soruşturma komisyonu raporu Başkanlığa gönderdiği tarihten itibaren on gün içinde basmaktadır. Basılan rapor parlamentoda üyelere dağıtılır. Rapor dağıtıldığı tarihten itibaren on günlük süre içinde görüşülmelidir. Görüşme sonucunda hakkında soruşturma açılan kişinin Yüce Divana sevk edilip edilmemesine karar verilir. Yüce Divan'a sevk için üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu aranmaktadır. Soruşturma komisyonu raporu gizli oy usulü ile karara bağlanmaktadır. Yüce Divan'a sevk kararıyla dosya, yedi gün içerisinde Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderilir (Özbudun, 2014, s. 274). Yüce Divanda yargılama üç ay içerisinde tamamlanmaktadır.

Üç aylık süre tamamlamadığı taktirde bir kereliğine üç aylık ek süre verilmektedir. Yargılama süreci ek süre içerisinde kesin olarak tamamlanmalıdır.

Anayasa'nın 105. Maddesinde 'Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu' başlığı altında Cumhurbaşkanı hakkında Meclis soruşturması açılması hususu düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı işlediği tüm suçlarla ilgili Parlamentoya karşı sorumlu tutulmuştur. Cumhurbaşkanı, yardımcıları ve bakanlar gibi Meclis üye tam sayısının salt çoğunluğu ile suçlanırken, üçte iki oy çokluğu ile haklarında yargılama kararı verilebilecektir. Yüce Divan yargılamasının süresi üç aylık ek süre ile en geç altı ay içerisinde sonuçlanmalıdır. Ayrıca Anayasa'nın 105. Maddesine göre hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz (Alkan, 2017, s.474).

2.3. İdari Denetim

Günümüzde idarenin sahip olduğu görev ve yetkilerin artmasıyla birlikte görevleri düzenleyen kaynakların da çoğalmasını ortaya çıkarmıştır. Kamu yönetimlerin bu yoğunlukta hukuka uygun davranması zorlaşırken, kişisel haklarının da ihlal edilebilmesi ihtimali artmıştır (Erdoğan, 2010, s.10).

İdari denetim, idare tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin yasama, yargı organları veya kendi bünyesinde oluşturduğu organlar tarafından denetime tabi tutulmasıdır (Erdoğmuş,2006, s.23).

Hiyerarşik denetim ve yönetsel vesayet denetimi olarak ikiye ayrılan denetim idari denetimdir. İdari kurumun kendi bünyesinde gerçekleştirdiği denetim "iç denetim", kurum dışında ki kuruluş ve makamlar tarafından gerçekleştirilen denetim ise "dış denetim" olarak adlandırılmaktadır. İç denetime hiyerarşik denetim, dış denetime ise vesayet denetimi örnek verebiliriz. Hiyerarşik denetim idarenin denetlenmesinde kullanılan temel denetim yöntemidir. İdari vesayet denetimi ise daha sınırlı olarak ve kanunlarla belirtilen sınırlar çerçevesinde kullanılan denetleme yöntemidir. İdari denetim türlerinden hiyerarşik denetim ve vesayet denetimi başlıkları altına aşağıda incelenecektir.

2.3.1. Hiyerarşik Denetim

Merkezi teşkilat ve taşra teşkilatı olarak örgütlenen devlet yapısında ast üst ilişkisi oluşturulmakta ve bu ilişki hiyerarşi olarak tanımlanmaktadır (Öztürkoğlu, 2020, 17). İdari teşkilat içerisinde görevli üst makam, ast makamı yönlendirmek ve denetlemekle görevlidir. Astın sahip olduğu bu denetleme yetkisine ise hiyerarşik denetleme (Parlak ve Sobacı, 2012, s.34). Üst sahip olduğu bu yetkiyi re 'sen veya kendisine yapılan başvuru üzerine kullanabilir. Üst makamda yer alan görevli, alt makamı iki türlü denetleyebilmektedir. Birincisi emri altında çalışanlar üzerindeki yetkileridir. İkincisi ise astların gerçekleştirdikleri işlemler üzerindeki yetkileridir. Ayrıca hiyerarşik amirin asta emir ve direktif vermesi ise amirin başlıca görevlerindendir. Hiyerarşik denetimde üstler, ast personel tarafından gerçekleştirilen işlemleri kontrol etmeli ve denetleme yetkisini kullanmalıdır. Ayrıca hiyerarşik amirin gerektiğinde astı ödüllendirme ve cezalandırma yetkisi de bulunmaktadır (Eryılmaz, 2013, s.388).

Hiyerarşi denetimi çerçevesinde üst makam, ast konumdaki makamın gerçekleştirdiği işlemi, onaylayabilmekte, yürürlüğünü erteleyebilmekte, iptal edebilmekte ya da dilerse değiştirebilmektedir. Fakat tüm bu yetkilere sahip olan üst astın yapmış olduğu işlemi iptal edemez. Ast tarafından gerçekleştiren işlem için başka bir işlem yapamaz (Tortop vd., 1993, s.173).

Hiyerarşik denetim, aynı kamu kurum ve kuruluşları içerisinde bulunan kamu görevlileri için geçerlidir. Ayrı bir kamu kuruluşunda çalışmakta olan kamu görevlileri arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmamaktadır. Ayrıca ayrı bir kamu kurum ve kuruluşunda çalışan hiyerarşi ilişkisi içerisindeki amir, astı gerçekleştirmiş olduğu işlemleri denetlememektedir. Örneğin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanının kendi bakanlığında görevli personel ile arasında hiyerarşi ilişkisi bulunmaktadır. İdari teşkilatta hiyerarşik ilişki içerisinde ast konumunda bulunan kamu görevlisi idari başvuru yollarına ya da yargı yoluna başvuramamaktadır. Ayrıca ast komunda bulunan kamu görevlisi üstün gerçekleştirdiği işlemlere, emir ve talimatlara dava açamaz ve bir üst makama şikayet başvurusu yapamamaktadır (Gözler, 2003, s.170).

Hiyerarşik denetim yetkisini elinde bulunduran üst makamlar, astlarını denetleyebilmek için yasal bir düzenlemeye ihtiyaç duymamaktadır. Üst makamlar bu

yetkisi “genel yetkidir” ve bu yetkiye görevleri gereği kendiliğinden sahip olmaktadırlar (Erdoğan, 2010, s.11).

2.3.2. Yönetsel Vesayet Denetimi

Yönetsel vesayet denetimi 1982 Anayasası’nın 127. Maddesi beşinci fıkrasında düzenlenmiştir. İdarenin bütünlüğünün sağlanması ve yerel düzeyde ihtiyaçların karşılanması amacıyla merkezi yönetimler, yerinden yönetim kuruluşları üzerinde denetim yetkisine sahiptir. Yönetsel vesayet denetimi; yerinden yönetim kuruluşlarının faaliyetleri ile kararlarının merkezi yönetim tarafından denetlenme yetkisi olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Madde 127).

Yönetsel vesayet kanunla verilen istisnai bir hak olmakla beraber yönetsel vesayet yetkisi idare tarafından alınan kararlar ile eylem ve işlemler üzerinde uygulanmaktadır. İdari vesayet denetimi, hiyerarşi denetiminden ayrılmaktadır. Yönetsel vesayet denetim ile hiyerarşik denetim arasında ki en temel fark denetimin gerçekleşmesi için kanuna ihtiyaç duyulmasıdır. Kanun olmadan vesayetin olması mümkün değildir. Hiyerarşik denetimde yetki idarenin kendi yapısından kaynaklanmaktadır. Bu yetkinin kullanılması için yasal bir dayanağa ihtiyaç duyulmamaktadır (Okur, 2007, s.13).

Vesayet makamları yerinden yönetim kuruluşlarında bulunan personellerin atanmaları ile yürütme ve karar organlarının seçimlerine, kurumların kurulma işlemlerine ve toplantıları üzerinde denetleme yetkisi bulunmaktadır (Gözübüyük, 1996, s.295). Vesayet yetkisini elinde bulunduran makamın yerinden yönetim organlarının işlemlerini değiştirmesi ve onlar adına karar alması mümkün değildir (Nohutçu, 2011, s.9). Yönetsel vesayet yetkisi idare tarafından kullanılmaktadır. Devlet içinde vesayet makamı bulunabileceği gibi kamu tüzel kişileri de vesayet makamı olabilmektedir. Vesayet denetiminin gerçekleştirilmesi sonucunda üzerinde denetim yapılan kamu tüzel kişisinin ve vesayet makamının yapılan bu denetime karşı idari yargı yoluna başvurma hakkı bulunmaktadır (Derdiman, 2004, s. 3).

2.4. Yargı Denetimi

Modern hukuk devleti anlayışının temelinde insan haklarının ve özgürlüklerinin gelişmesi için idarenin eylem ve işlemlerinin bağımsız ve tarafsız bir yargı mekanizması tarafından denetlenmesi yer almaktadır (Kestane, 2006, s.130).

Demokratik toplumlarda kamu yönetimi, sınırları hukuk kurallarına bağlı olan ve bu kuralları ihlal etmeden, belirli bir alanda eylem ve işlemlerini icra etmesi hukuk devleti prensibinin bir neticesidir. Buna göre idare ile vatandaş arasında çıkabilecek uyuşmazlıkların ortadan kaldırılabilmesi için vatandaş idarenin eylem ve işlemlerine karşı yargı denetimi ile korunmaktadır. Kamu düzeninin korunması amacıyla idarenin çıkarları gözetilerek, idarenin bağımsız yargı organları tarafından denetime tabii tutulması da hukuk devleti anlayışının doğal bir sonucudur (Gözübüyük, 2008, s.331).

Yargı denetimi hukuksal ölçülere dayalı olarak bağımsız mahkemelerce gerçekleştirilen bir denetim olmakla beraber devlet faaliyetlerinin yargı organı tarafından denetlenmesi ve alınan kararların kesin hükümler taşıması nedeniyle vatandaşlara güven vermektedir. Her alanda idare ile vatandaş arasında veya vatandaşlar arasında çıkabilecek uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması yargısal denetim ile mümkün kılınmaktadır (Derdiman, 2004, s.12). Yargısal denetimi idari denetimden ayıran en temel özellik yargı denetiminin sadece hukuki açıdan denetim ile sınırlı olmasıdır. İdari denetimde hem hukuki hem de yerindelik denetimi yapılabilmektedir (Gözler ve Kaplan, 2011, s.813).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 125. Maddesi ile yargısal denetim güvence altına alınmıştır. Kamu yönetimlerinin sunduğu hizmet yürüttüğü faaliyet ile yaptığı eylem ve işlemlere karşı yargı yolu açıktır (1982 Anayasası, Madde 125). Böylece idarenin gerçekleştirmiş olduğu eylem ve işlemler karşısında hakları ve menfaatleri ihlal edilen vatandaşların yargı yoluna başvurarak haklarını aramalarının önü açılmıştır.

İdarenin yargısal denetimi ulusal düzeyde gerçekleşmesinin yanı sıra uluslararası düzeyde de uygulanmaktadır. Vatandaşlar ülkelerinde bulunan yargı sisteminde ki mevcut iç hukuk yollarını tükettikten sonra bireysel olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurabilirler (Odyakmaz vd., 2015, s.20).

İdarenin de yargılandığı yargı denetiminde dünya üzerinde iki farklı sistem kullanılmaktadır. Bu sistemlerden ilki Anglo – Amerikan ülkeleri olan İngiltere, ABD gibi ülkelerde uygulanan yargı birliği sistemidir. İkinci sistem ise Kıta Avrupası ülkelerinde ve Türkiye de uygulanan yönetsel yargı sistemidir. Yargı birliği sisteminde denetim adalet mahkemeleri tarafından gerçekleştirilirken yönetsel yargı sisteminde denetim yönetsel mahkemeler tarafından yapılmaktadır (Gözübüyük, 2013, s.320).

Yargı birliği sisteminde tek hukuk tek yargı sistemi vardır. İdarenin kuruluş ve faaliyetleri genel hukuka bağlıdır ve hiyerarşi içerisinde teşkilatlanan idari yargı sistemi yoktur. Yönetsel yargı sisteminde ise idarenin kuruluş ve faaliyetleri genel hukuk normlarından farklı bir düzene bağlıdır. Her iki sistemde de temel olan idarenin yargısal denetimidir. Modern hukuk devleti açısından temel olan idarenin yargısal denetimidir. Türkiye'de yönetsel yargı sistemini benimseyen ülkelerden olmakla beraber bağımsız bir idari yargı sistemi bulunmaktadır (Karatepe, 1995, s.238).

İdarenin yargı organı tarafından denetime tabii tutulmasının nihai hedefi idare hakkındaki şikayetleri inceleyerek kanunlara uygun işlem ve eylem yapmasını sağlamaktır. İdarenin denetlenmesi idareden tamamen ayrı bir organ tarafından gerçekleştirilmelidir. İdarenin denetlenmesi ile yönetilenlerin hak ve menfaatlerinin teminat altına alınması amaçlanmakta ve bu bağlamda yargı denetimi devreye girmektedir. Hukuk devletinin bir ilkesi olarak idare üzerinde yapılan yargısal denetim diğer denetim yollarına göre yavaş işlemesi ve geç sonuçlanmasından dolayı oluşan güven ortamını zedeleyebilmektedir. Ayrıca yargı denetimi ile hizmet sunumunda gecikmeler yaşanabileceği gibi kamu hizmetlerinin ifa edilmesini zorlaştırabilmektedir. Bu sakıncaların etkisinin azaltılması için kamusal yarar ile bireysel yarar arasında dengenin kurulması sağlanmalıdır (Erdoğan, 2010, s. 17).

2.5. Kamuoyu Denetimi

Kamu yönetimi üzerindeki denetim türlerinden biri de kamuoyu denetimidir. Kamuoyu anlamca halkın tercihleri ve düşüncelerini ifade eden bir kelimedir. Kamuoyu idarenin denetlenmesinde aktif rol üstlenmekte ve siyasi karar alma süreçlerini etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. İktidarı elinde bulunduran kişi ya da gruplar, uygulamakta oldukları politikalarla ilgili olarak vatandaşların

düşüncelerini merak ederler ve kamuoyu ile vatandaşların düşüncelerini de etkilemek isterler (Odyakmaz vd., 2015, s.14).

Günümüzde modern yönetim sistemlerinde yaşanan değişimlerle birlikte yönetilenler, yönetim sürecine dahil olmakta ve bu süreçte aktif rol oynamaktadırlar. İdari eylem ve işlemlerin vatandaşlar tarafından takip edilmesi kamuoyu denetimidir. Kamuoyu denetimi örgütlenmiş olan vatandaşların, idarenin kusurlu görülen eylem ve işlemlerine tepki göstermesi, dilek ve isteklerini yine idareye bildirmesidir. Kamuoyunu oluşturan vatandaşlar, tek başlarına veya toplu bir şekilde yazılı veya sözlü başvuru yapabilmektedirler. Bu sayede idare tarafından gerçekleştirilen fakat yanlış bulunan eylem ve işlemlerin düzeltilmesini, zararların tazmin edilmesini, idareden talep etmiş olurlar. Vatandaşlar idare tarafından yapılan ve doğru bulunmayan hatalı eylem ve işlemler için halka açık alanlarda broşür, duyuru, bildiri dağıtarak boykot, grev, protesto ve gösteri yaparak kamuoyu denetim mekanizması kullanmaktadırlar. Ayrıca sivil toplum kuruluşları, dernekler, sendikalar baskı grupları olarak kamu yönetimini etkilemekte, idare ile vatandaş arasında uyumu sağlayabilmektedirler (Avşar, 2012, s.46).

Kamuoyunun oluşumunda kitle iletişim araçları oldukça önemlidir. Gazete, kitap, radyo, televizyon, dergiler, afişler vb. kitle iletişim araçlarına örnek gösterilmektedir. Kitle iletişim araçlarıyla toplumsal değer yargıların oluşması için standartlar ortaya konulmaktadır. Ayrıca vatandaşların doğru, tarafsız, objektif bilgiler, haberler edinmesini sağlayarak fikirlerinin gelişmesinde rol oynamaktadır. Denetimin etkili olabilmesi için kitle iletişim araçlarının amaca uygun olarak kullanılması ve gelişmiş olması gerekmektedir (Karanfiloğlu, 2000, s. 18).

2.6. Uluslararası Denetim

Dünyada yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan siyasal, ekonomik gelişmeler ve küreselleşme sonucunda denetim kavramı uluslararası bir boyut kazanmıştır. Uluslararası denetim dünyadaki ülkelerin genelinde uygulanan bir denetim sistemi olmuştur. Milli sınırlar içerisinde idarenin onayı ile gerçekleşen işlem ve eylemler, uluslararası kuruluşlar veya yabancı devletlerin konuya katılmasına sebebiyet vermektedir. Ulusal sınırlar içerisinde ki yapılan denetimin yetersiz olmasından ve iç denetim yollarının tükenmesinden ötürü uluslararası denetim

mekanizması devreye girmektedir. Uluslararası denetimle birlikte insan haklarının devlete ya da idari kuruluşlara karşı korunması hedeflenmektedir (Gözübüyük, 2013, s.318).

Demokratik hukuk devleti gereğince idari işlemler, insan hakları ve özgürlükleri, demokrasi, sosyal adalet ve çevre hukuku alanları ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde anlaşmalar ile güvence altına alınmaktadır (Köse, 2000, s.74). Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi ulus üstü kuruluşlarla insan hakları ve çevre hakları hususunda anlaşma içerisindedir (Çiçeker, 2019, s.49)

1982 Anayasası'nın 90. Maddesinde uluslararası antlaşmalar iç hukuktaki statüsüne yönelik getirilen hükümler ile idare üzerinde ki denetimin etkinliğinin artması hedeflenmiştir. Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmünde olup bu antlaşmaların Anayasa'ya aykırı oldukları ileri sürülemez, hükmü getirilerek uluslararası antlaşmalar yasadan daha ayrıcalıklı bir konuma getirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Madde 90).

Sonuç olarak günümüzde klasik denetim anlayışı beklentilerimizi karşılayamamakta ve denetim olgusu sürekli olarak gelişim göstermektedir. Uluslararası denetim kavramının gelişmesi ve ülkeler tarafından benimsenmesiyle birlikte şeffaf, katılımcı, çoğulcu ve daha demokratik bir yönetim ortaya çıkmaktadır. Ayrıca devletlerin insan haklarına saygılı olması ve hukukun üstünlüğünü kabul etmesiyle kötü yönetim ile yozlaşma engellenebilmektedir.

2.7. Ombudsman Denetimi

Ombudsman kurumu İsveç'te ortaya çıkan bir kurum olmakla beraber kelime anlamıyla vekil, temsilci, avukat, delege anlamına gelmektedir. Ombudsmanın Türkçe karşılığı ise kamu hakemi, arabulucu, parlamento komiseri, medeni hakların savunucusu terimleri kullanılmaktadır (Ataman, 1997, s.780).

Ombudsman denetiminde nihai amaç idarenin eylem ve işlemlerinden kaynaklanan bireysel hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlamaktır. Ombudsmanlar parlamento tarafından göreve getirilmekte ancak görevlerini ifa ederken hiçbir kuruma bağlı olmamaktadır. Bu yönünden dolayı ombudsman denetimi bağımsız bir denetim mekanizmasıdır. Ombudsman denetiminde kamu hizmetleri sunan kurum ve

kuruluşların sebep oldukları haksızlıklar ortaya çıkarılmakta ve yasal düzenlemelere uyulması sağlanmaktadır. Ayrıca denetimin sonucunda idarenin hakkaniyetli davranması için bağlayıcı niteliği bulunmayan kararlar verilmektedir (Çeliksoy ve Bayan, 2019, ss. 94-96).

Bu konuyla alakalı olarak ombudsmanlığın tanımı, tarihi, özellikleri, yetkileri, türleri, dünyada ki uygulamaları incelenerek ombudsmanlık kurumu ve kurum tarafından gerçekleştirilen denetimin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

3. OMBUDSMANLIK KURUMU

Ombudsman, İsveç kökenli bir kelime olup Kral ile halk arasında meydana gelen ilişkilerdeki elçi, avukat, vekil manasına gelen "ombuds" kelimesi ile kişi anlamına gelen "man" kelimesinin birleşmesinden türeyen kelimedir (Özden, 2010, s.24). İsveç dilinde ombudsman kelimesi "halkın koruyucusu ve çıkarların savunucusu" olarak ifade edilmektedir. Türkçe de ise ombudsman kelimesi temsilci, avukat, sözcü, delege, görevli, kamu hakemi, halkın savunucusu ve koruyucusu anlamlarına gelmektedir (Ünal ve İnanç, 2007, s.46).

Ombudsman kurumu günümüzde birçok ülke tarafından uygulanmakta ve kendi siyasal ve yönetsel yapısı ile kültürüne göre farklı isimlerle ifade edilmektedir. İlk olarak İsveç'te anayasal bir kurum haline gelen ombudsman müessesi; Norveç, Danimarka, Finlandiya, İrlanda, Mısır ve Avusturya'da Ombudsman, Rusya'da İnsan Hakları Yüksek Komiseri, Portekiz'de Adalet Temsilcisi, İngiltere'de Parlamento Komiseri olarak adlandırılmaktadır (Fendoğlu, 2011, s.26). Ombudsmanlık müessesi ülkemizde ise Kamu Denetçiliği Kurumu olarak adlandırılmaktadır (Özdemir, 2015, s.7)

Ombudsman parlamento tarafından göreve seçilen ancak parlamentoda dahil hiçbir kurum, kuruluş ve organa bağlı olmadan çalışan vatandaşların şikayetlerini çözüme kavuşturan tarafsız bir kamu görevlisidir (Şahin, 2010:133).

Ombudsman, kuruma gelen şikayetler doğrultusunda veya kendiliğinden harekete geçerek kamu yönetimlerinin eylem ve işlemlerinin hukuka uygun olarak yapılıp yapılmadığını araştıran ve araştırma sonucunda var olan problemlerin giderilmesi amacıyla önerilerde bulunan bir devlet kurumudur (Erhürman, 2000, s.160).

Ombudsman kısaca, idarenin eylem ve işlemlerini, idarede çalışan personelin tutum ve davranışlarını denetleme yetkisi olan, araştırma ve tetkikler yapan, ulaştığı sonuçları yasama organı ve kamuoyu ile paylaşan, gücünü Anayasadan alan bağımsız ve tarafsız bir kurumdur.

3.1. Ombudsmanlık Kurumunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

İkinci dünya savaşından sonra tüm dünyada hızla yayılan ombudsmanlık kurumu 1713 yılında kurulmuştur. XII. Charles (Demirbaş Şarl) İsveç-Rus arasında olan Poltava Meydan Savaşında mağlup olmuş ve Osmanlı İmparatorluğuna sığınmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda beş yıl boyunca Edirne de ikamet etmiş ve bu süreç içerisinde ülkesinde idari düzensizlikler ortaya çıkmıştır. Demirbaş Şarl, Osmanlı İmparatorluğunda Divan-ı Hümayun bünyesinde yer alan Kadı-ul Kudat'lıktan etkilendiği bilinmektedir (Keser ve Sucu, 2021, ss.51-52). Demirbaş Şarl ülkesindeki idari kayırma, yolsuzluk, rüşvet, vergide adaletsiz davranan ve halkının sıkıntılarını azaltmak amacıyla 1713 yılında bir kamu görevlisini Högste Ombudsmannen (En Üst Murakıp) olarak görevlendirmiştir. Vatandaşlar ile devlet arasında çıkan uyuşmazlıkları düzenleyen ombudsmanlık kurumu böylelikle kurulmuş oldu (Köksal, 2005, s.38).

Modern anlamda 1809 yılında anayasal bir kurum ortaya çıkan ombudsmanlık müessesi kimi kaynaklara göre Çin Hanedanlığında ki Yuan Control Kurumuna, Roma İmparatorluğunda bulunan Halk Tribünlerine ve Amerika kolonilerinde bulunan Censors kurumuna kadar temellerinin uzandığı belirtilmektedir (Altuğ, 2002, s.54). Bazı kaynaklarda ise kurumun temellerini İslam Devletlerinde bulunan Divan-ı Mezalim, Muhtesip, Dar'ül Adl (adalet evi), Şikayetleri İnceleme Kurulu'na kadar götürmektedir (Ökten, 2014, s.215).

İslamiyet öncesi Türk Devletleri incelendiğinde devlet yönetim anlayışında yöneten ve yönetilenler arasında bir etkileşim bulunmakla beraber yönetilenlerin şikayet ve isteklerini yönetenlere ilettiği bir çözüm ve şikayet mekanizması mevcuttur. Bu şikayet mekanizmasının ilk Türk Devletlerinden günümüz Türkiye'sine kadar farklı isimlerle adlandırıldığına rastlanmaktadır. Türk devletlerinde devlet olmanın başlıca dört unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar ülke, halk, istiklal ve kanundur. Türk devlet yapısında şikayet mekanizması "töre geleneği" ile bağdaşmaktadır (Alodalı ve Usta, 2017, s.169).

Hun İmparatorluğu döneminde halk dilek ve şikayetlerini Hakan'a iletebilmekte ve teşkilat yapısında bulunan 7 hisardan birinde gelen şikayet, istek ve mektuplar incelenerek Hakan'a sunulmaktadır. İncelenen dilekler, şikayetler, mektuplar toplantı

vasıtasıyla halka duyurulmaktadır. Hun İmparatorluğu Devletinde Ombudsmanlık kurumuna benzeyen halkın talep ve şikayetlerini inceleyen kurumun varlığı bilinmektedir (Cin ve Akgündüz, 1990, ss.43-45).

Göktürk Devleti ve Uygur Kağanlığında ise ombudsmanlık kurumuna benzeyen kurumların var olduğu bilinmektedir. Uygur Kağanlığında şikayetlerin hükümdarın annesi tarafından bizzat dinlendiği Çin kaynaklarında bahsedilmektedir (Taşağıl, 1992, s.110).

Abbasi Hanedanlığında kurulan ve Selçuklu Devlet sisteminde de bulunan Divan-ı Mezalim olarak adlandırılan kurum, halkın kadı vasıtasıyla hükümdara şikayetlerini iletebileceği bir denetim mekanizmasıdır. Kadı devlet memurlarından şikayet olan halkı inceleyen, soruşturan yüksek dereceli bir memurdur (Ortaylı, 1996, s.62).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise Abbasi Hanedanlığı, Selçuklu Devleti gibi devletlerde "Divan-ı Mezalim" adıyla anılan temel amacı halkın şikayetleri dinlenilen ve bu şikâyete sebep olan hususların düzeltilmesi için hükümlerin verildiği kurum "Divan-ı Hümayun" adını almıştır. Divan-ı Hümayun 'un ilk ve asli görevi halkın arzuhallerini kabul etmek ve değerlendirmektir. Divan-ı Hümayun dil, din, cinsiyet, yaş, meslek ve sosyal mevki ayrımına gitmeden herkesin şikayetlerini dile getirip yazılı olarak iletebilecekleri mahkeme özelliğine sahip bir yapılanmadır (Halaçoğlu, 1995, s.9).

1713 yılında kurulan ve 1809 yılında İsveç anayasasına giren ombudsmanlık kurumu yüzyılı aşkın bir süreçten sonra 1919 yılında Finlandiya'da kurulmuştur. Kurum ilk önce İskandinav ülkelerinde benimsenmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra devletlerin demokratikleşme süreciyle birlikte ombudsmanlık kurumu tüm dünyaya yayılmıştır. İsveç ve Finlandiya'dan sonra Avrupa ülkelerinde ombudsmanlık kurumunun uygulanmaya başlaması ikinci dalga ve Latin Amerika, Güney Afrika ve Doğu Avrupa'da birçok ülkede ombudsmanlığın kabul edilmesi ise üçüncü dalga olarak ifade edilmektedir. Eski Sovyet ülkeleri ile Rusya'da ombudsmanlığın kabul edilmesi dördüncü dalga olarak adlandırılmaktadır (Fendoğlu, 2010, s.5).

Bu yayılma ile birlikte dünyanın demokratikleşme sürecinde ulusüstü kuruluşlarda ombudsman kurumunun kurulması tavsiye edilmiştir. Avrupa Konseyi İstişare Asamblesi 1975'te 457 sayılı tavsiye kararı ile 1992 yılında Maastricht Anlaşması'yla Avrupa Birliği (AB)'ne üye ülkelerde ombudsman kurmalarını tavsiye etmiş ve kurum

bünyesinde 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşmasıyla "Avrupa Ombudsmanı" kurulmuştur (Acar, 2009, s.72).

Günümüzde birçok ülke tarafından uygulanmakta olan ombudsmanlık kurumu ülkeden ülkeye kendi yasal ve yönetsel yapılarına göre isimlendirilmektedir. Örneğin Kanada'da Vatandaş Koruyucusu, İngiltere'de Parlamento Komiseri, Avusturya'da Halkın Avukatı, Belçika'da Federal Ombudsman, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Yüksek Yönetim Denetçisi, Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu olarak adlandırılmaktadır (Özdemir, 2015, s.7).

3.2. Ombudsmanın Görev ve Yetkileri

Gelişen dünya düzeniyle birlikte idarenin haksız eylem ve işlemleri karşısında vatandaşları koruyup bireysel şikayetlere çözüm bulmak amacıyla kurulan ve idari sorunlara karşı kamuoyunun ilgisini çekebilen bir kontrol mekanizması olarak ombudsmanlık kurumu ortaya çıkmış ve hızla uygulama alanı yayılmaya başlamıştır (Eryılmaz, 2002, s.198).

Ombudsmanlık kurumunu uygulayan ülkeler kuruma kendi yönetsel, yasal sistemlerine, sosyal ve kültürel özelliklerine göre faaliyet alanı belirleyerek görev ve yetki vermektedir. Ülkeden ülkeye özellikleri farklılıklar gösteren kurumun tüm ülkelerde var olan ortak noktalarını sıralamak mümkündür.

Ombudsmanlık kurumu yürütme organı karşısında anayasa mahkemesi gibi bağımsız ve özerk bir yapıya sahiptir. İdare ile vatandaş arasında arabulucu görevi üstlenen ombudsmanlık kurumu parlamento tarafından oluşturulan bir yapı olmasına rağmen parlamentoda dahil diğer organlar karşısında bağımsız bir yapıdır. Devletin anayasal ve yasal organları karşısında bağımsız olan ombudsmanlık kurumu etkili bir inceleme yapabilmek için tarafsız bir yapıya sahiptir. Ayrıca ombudsmanlık kurumu kolay ulaşılabilen bir kurumdur (Avşar, 1999, s.67).

Ombudsman kendisine gelen şikayetler hakkında eşit, adil ve hukuka uygun bir şekilde inceleme yapmaktadır. Yasalara, anayasaya ve uluslararası anlaşmalara uygun olup olmadığı üzerinde durmaktadır. Ombudsmanlık kurumunun bir diğer ortak özelliği ise tüm ülkelerde alınan kararların yaptırım gücünün bulunmamasıdır. Ombudsmanlık kurumunun aldığı kararlar tavsiye niteliği taşımaktadır (Gökçe, 2012, s.209).

Ombudsmanlık kurumunu uygulayan ülkeler kuruma kendi yönetsel, yasal sistemlerine, sosyal ve kültürel özelliklerine göre faaliyet alanı belirleyerek görev ve yetki vermektedir. Ombudsmanlık kurumunun genel görevi, vatandaşların idari eylem ve işlemlerden dolayı oluşan şikâyetlerini incelemek, araştırmak ve aldığı kararları idareye bildirmektir. Ombudsmanlık Kurumunun görev alanına giren konular (Temizel, 1997, s.767); bireysel hak ve özgürlüklerin korunması, vatandaş ile kamu otoritesi arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi ve yönetsel işlemlerde hakkaniyetin sağlanması ile merkezi idare, yerel yönetimler, bağımsız idari otoriteler, yasada özel olarak belirtilen kurum veya hizmetleri kapsamaktadır. Ombudsmanın kamu niteliğinde ki belgelere ulaşabilmek hakkı bulunmaktadır. İdarenin yönetim faaliyetlerinden doğan sorunları anında inceleyen ombudsman, kararlarını titiz bir çalışma ile yürütmekte ve kamuoyuna sunmaktadır. Hakları ihlal edilen vatandaşlar diğer denetim türlerinden farklı olan ombudsmanlık kurumuna kolay bir şekilde ulaşabilmektedirler. Şikayet başvurularından ücret talep edilmemektedir. Çalışmalarını yürütürken vatandaş odaklı olan ombudsman kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği içerisinde olup medya ile etkileşim halindedir (Çalışkan, 2020, ss.1272-1275).

Ombudsman kendisine gelen bir şikayet başvurusu ile harekete geçebileceği gibi kamuoyu aracılığı vasıtasıyla kendiliğinden de harekete geçebilmektedir. Ombudsmanlık kurumuna şikayet başvurusu yapacak olan bireyin öncelikle diğer idari yolları tüketmiş olması gerekmektedir. Ombudsmanın kararları bağlayıcılığı bulunmayan tavsiye özelliği taşıyan kararlardır. Ombudsmanın şikayet başvurusu üzerine yaptığı denetleme sonucunda soruşturma; dava açma, disiplin uygulaması, talimat, hatırlatma, basın bildirisi, mecliste konuşma, yıllık rapor ve bülten şeklinde sonuçlanabilmektedir (Özden, 2010, s.41).

Ombudsman vatandaşın şikayeti üzerine veya kendi başlatacağı inceleme sonucunu idareye bildirerek ve işlemi geri almasını önermektedir. İşleminde ısrarcı olan idareye ombudsman hiyerarşik üst makamına başvurur ve hatalı davranışını düzeltmeyen kamu kurumu hakkında rapor hazırlanır ve bu rapor parlamentoya sunulmaktadır. Parlamento aracılığıyla haklılığını kabul ettiremeyen ombudsman son olarak idare üzerinde baskı oluşturmak amacıyla hazırladığı raporu medya aracılığı ile kamuoyunu

harekete geçirmeye çalışır. Kamuoyunun etkili olabilmesi için vatandaşların ombudsmanlık müessesine güvenmesi gerekmektedir (Erhürman, 2001, s.337).

3.3. Ombudsmanlık Türleri

Ombudsmanlık türleri genel ve özel amaçlı ombudsmanlar olarak iki gruba ayırmak mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda Uluslararası ve Ulus üstü düzeyde ombudsmanlar kurulmuştur.

Genel Amaçlı Ombudsman; Belirli bir konu veya hizmet alanı ile sınırlı olmamak üzere, kamu yönetim kurum ve kuruluşlarının tüm eylem ve işlemlerinden dolayı ortaya çıkan sorunlara ilişkin şikâyetleri inceleyip bunlara çözüm getirmeye çalışan bir kurumdur. Genel amaçlı ombudsmanlar ulusal, yerel veya bölgesel düzeyde olabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da ulusal düzeyde ombudsmanlık kurumu bulunmamakta, eyalet seviyesinde ombudsmanlar bulunmaktadır (Özer ve Iskandarov, 2016, s. 335).

Tek veya Özel Amaçlı Ombudsman; Bu tür ombudsmanın denetim alanı belirli bir kamusal alanda ki hizmetlerden kaynaklanan şikayetlerle ilgilenmektedir. Özel amaçlı ombudsmanlara çocuk, sağlık, silahlı kuvvetler, polis, cezaevleri, engelliler, tüketiciler veya öğrencilerle ilgilenen ombudsmanlar örnek verilebilir.

Almanya Askeri ombudsmanı, Norveç ve İsveç çocuk ombudsmanı, Kanada cezaevi ombudsmanı özel amaçlı ombudsmanlık kurumlarına örnek verilmektedir (Sezen, 2001, s.74).

Uluslararası ve Uluslar üstü Düzeydeki Ombudsman; Teknolojik gelişmelerin artmasıyla birlikte ülkeler arası etkileşim artmış ve başarılı bir kurum olan ombudsmanlık kurumu İkinci Dünya Savaşından sonra uluslararası bir kurum haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler, OECD, Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası birçok örgütlerde çalışan personelin şikayetleri ile ilgilenen ombudsmanlar bulunmaktadır. Uluslar üstü ombudsmanın örneği Avrupa Birliği içinde 1992 Maastricht Anlaşması uyarınca 1995 yılında kurulan Avrupa Ombudsmanıdır. Avrupa Birliğine üye olan ülkelerde yaşayan halkların Avrupa Birliği kurumlarından kaynaklanan şikayetleri incelemek ve çözüm geliştirmek amacıyla kurulmuştur (Sezen, 2001, s.74).

3.3.1. Özel Amaçlı Ombudsmanlık Türleri

Parlamento Ombudsmanı; Yasama organı tarafından atanan ve gücünü yasama organından alan ombudsman birçok ülke tarafından model olarak görülmektedir. Vatandaşların merkezi idare organında bulunan kurumlardan, personel veya onun adına hareket eden diğer makamlar tarafından uğradıkları haksızlıkları şikayet ettikleri kurum parlamento ombudsmanıdır (Akıncı, 1999, s.328).

Birçok ülkedeki ombudsmanlık kurumunun türü parlamento ombudsmanlığıdır. Parlamento ombudsmanlığını uygulayan ülkeler arasında ortak yönlerin bulunmasının yanı sıra farklılıklar gösteren özellikler de bulunmaktadır. Ombudsmanın seçimi, görevi ve yetkileri ülkeden ülkeye değişen farklılıklar arasında yer almaktadır. Parlamento ombudsmanlığın olduğu ülkelere İsveç, İngiltere, Fransa ve Danimarka örnek gösterilebilir (Özden, 2010, s.54).

Parlamento ombudsmanı, kamuoyu tarafından tanınan ve güven duyulan kişiler arasından parlamento tarafından seçilen ancak bağımsız ve tarafsız bir biçimde çalışır (Temizel, 1997, s. 59).

Yerel Yönetimler Ombudsmanı; Belirli bir yörenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan organları halk tarafından seçilen özerk bir yapı olan yönetim biçimine yerel yönetimler denir (Günday, 2004, s.9). Yerel yönetimler ombudsmanlığına ihtiyaç olup olmadığı konusu süregelen bir tartışma olmakla beraber Parlamento ombudsmanlığının zamanla giderek artan yükünden dolayı mahalli düzeyde sunulan hizmetlerden ortaya çıkan şikayetleri iletebileceği ve vatandaşların haklarını gözeten Yerel yönetim ombudsmanlığı kurulmuştur. Yerel yönetim ombudsmanlığı 1974 yılında ilk kez İngiltere'de uygulama alanı bulmuştur. İngiltere yerel yönetim ombudsmanlık kurumunu yerel düzeyde; çevre sağlığı, eğitim, ulaşım, konut sorunları, sosyal hizmetler ve komşuluk sorunları ile şikayetleri incelemektedir. Bunun yanı sıra yerel yönetim ombudsmanı yerel yönetim meclisinin aldığı kararların hukuka uygun olup olmadığını denetleyebilmektedir. Ayrıca yerel yönetim birimlerinin işlem ve eylemlerini de inceleyebilmektedir. Yerel yönetim ombudsmanının verdiği kararların hukuki bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte kuruma başvuru yapılmadan önce idari başvuru yolların tüketilmiş olması gerekmektedir (Çeliksoy ve Bayan, 2020, s.97).

Yerel yönetimler ombudsmanı birçok ülkede parlamento ombudsmanı ile benzer özelliklere sahip olsa da farklılıkları mevcuttur. Yerel yönetimler ombudsmanı mahalli düzeyde sunulan hizmetlerden kaynaklanan sorunları çözmek, etkin çalışmayan yerel yönetimler karşısında vatandaşların hak ve özgürlüklerini koruma görevini üstlenmekle görevlidir. Yerel yönetimler ombudsmanı, parlamento ombudsmanının mahalli düzeyde temsilcisi olarak özgürlük, katılım, hesap verebilirlik ve verimlilik ilkelerinin sürekliliğini sağlamakla görevli arabulucu rolü üstlenen kişidir (Demiral ve Demiral, 2012, s.928).

Türkiye'de 2012 yılında Anayasal bir kurum olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumunun oluşturulması için yapılan çalışmalardan 5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun ile "Mahalli İdareler Halk Denetçisi" kurulması önerilmiş ancak kanun yürürlüğe girmemiştir.

Kamu yönetiminde yaşanan gelişmeler ve değişimlerle birlikte merkezi ve yerel yönetim birimlerinin görev ve sorumluluk alanı artmış, vatandaşların gerek merkezi gerekse yerel düzeyde sunulan hizmetler karşısında korunması amacıyla yeni bir denetim mekanizması olarak ortaya çıkan ombudsmanlık müessesi dünya çapında hızla yayılmaya başlamıştır. Dünyada ulusal çapta bir ombudsmanlık kurumunun var olmasının yanı sıra yerel düzeyde sunulan hizmetlerin "yerel yönetimler ombudsmanlığı" tarafından denetime tabi tutulması ile sunulan hizmetlerin etkinliğini ve verimliliğini arttıracağı öngörülmektedir.

Çocuk Ombudsmanı; Ombudsmanlık türleri arasında çocuk ombudsmanlığının önemli bir yeri vardır. Çocuklar savunmasız bireylerdir ve korunmaya ihtiyaçları vardır. Çocukların ihmale, istismara, aile içi şiddete uğraması veya dilencilik yaptırılması, toplumda veya ailesi tarafından kötü davranma veya eğitim hakkından mahrum bırakma gibi sorunlarına karşı çocuk ombudsmanlığı ile ülkelerde birçok önlemler alınmaktadır. Dünyada çocuk ombudsmanlığı ilk olarak 1981 yılında Norveç'te uygulanmaya başlamıştır. Avusturalya, İsveç, Amerika Birleşik Devletleri, Kosta Rika, Yeni Zelanda, Hindistan ve İzlanda gibi ülkelerde de çocuk ombudsmanlığı uygulamaya geçmiştir. Kurumun amacı çocukların fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı bir ortamda yetişmesi ve birey olmasına yardım etmek ve eğitim programları hazırlayarak toplumda ki farkındalığı arttırmaktadır (Kahraman, 2020, ss. 186-204).

İlk Norveç'te uygulanan çocuk ombudsmanlığı, eğitim alanında birçok yeniliğin yapılmasında katkı sağlamıştır. Örneğin yedi yıl olan zorunlu eğitim on yıla yükseltilmiş, göçmenlere eğitim hakları sağlanmış ve okullarda din ve ahlak bilgilerinin verilmesinde önemli rol oynamıştır. Ombudsmanlar çocukların yaşadıkları sorunların dikkate alınması için faaliyetlerini yerine getirir ve yıllık raporlar halinde kamuoyu ile paylaşır (Avşar, 2014, ss.166-167).

Çocuk ombudsmanlığı 1981 yılında Norveç'te uygulanmaya başlamasının ardından yıllar içerisinde Dünya'da birçok ülke tarafından benimsenmiştir. Türkiye'de 2012 yılında 6328 sayılı kanun ile Kamu Denetçiliği kurumu oluşturulmuştur. Çocukların hayat koşullarının ve haklarının iyileştirilmesi amacıyla Kurum bünyesinde 22 Nisan 2014 tarihinde çocuk internet sayfası (www.kdkcocuk.gov.tr) açılmıştır.

Toplumda savunmasız ve zayıf bir konumda olan çocuklar Ombudsmanlık kurumunun varlığı ile toplum ve aileler çocuk hakları ihlallerine karşı eğitimler verilerek, duyarlılığın ve bilincin artması sağlanabilir.

Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı; Sağlık hizmetleri ombudsmanı, ombudsmanlık türleri arasında en yeni olanıdır. Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde hasta haklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Sağlık ombudsmanlığının olması hasta odaklı bir hizmet anlayışına geçilerek hastaların farkındalığının artmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca kurumun varlığıyla birlikte sağlık sektöründe çalışanlarının bilinçli ve sorumlulukları artarak daha etkili ve verimli çalışmaları teşvik edilmektedir. Birçok ülkede uygulanan sağlık hizmetleri ombudsmanlığının işlevi, yetkileri ve konumları birbirinden farklıdır. Sağlık ombudsmanlarının bir bölümü kurumsal düzeyde olup bazıları merkezi bazıları ise yerel düzeydedir. Sağlık hizmetleri ombudsmanına başvuru ücretsizdir. Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı uygulayan ülkeler arasında İngiltere, Danimarka, Norveç, İskoçya ve Galler gibi ülkeler yer almaktadır (Şahin, 2020, ss.43-48). Çoğu sağlık ombudsmanı sadece hastalar ve sağlık kurumları arasında arabuluculuk yaparken, İngiltere'deki uygulamalardan sonra sağlık ombudsmanlığı soruşturma yapma gibi yetkileri de elde ederek kapsamını genişletmiştir (Avşar ve Avcı, 2017: 148).

Dünyada uygulanan çoğu sağlık hizmetleri ombudsmanı hastalar ve sağlık kurumları arasında arabuluculuk görevini üstlenirken, 1967 yılında İngiltere'de kurulan

Parlamento Komiserliği'nin başarıya ulaşması sonucunda sağlık ombudsmanlığı oluşturulmuştur. İngiltere'de sağlık hizmetleri ombudsmanı hastaların şikayetleri doğrultusunda yaptığı incelemeleri özel bir rapor halinde Sağlık Bakanlığına, özel raporlar haricinde ise meclise yıllık genel bir rapor sunmakla yükümlüdür (Kirkhamn, 2005, s.792).

Sağlık hizmetleri ombudsmanlığı, hastaların farkındalığının artmasına, sağlık etiği ilkeleri doğrultusunda istenilen bilgilerin daha kolay elde edilmesine, sağlık sektöründe görevli personelin daha etkili ve verimli çalışmasını sağlayabilmektedir. Sağlık hizmetleri ombudsmanı kuruma gelen her şikayeti incelemek zorunda değildir. Şikayet başvurusunda bulunan kişi temyiz hakkına sahipse veya dava yargılama sürecindeyse, ombudsman açılan soruşturmayı yürütmeme hakkına sahiptir (Kofler, 2008, s. 431).

Tüm dünya ülkelerinde toplumun refah seviyesini geliştirmek adına sağlık hizmetleri sunumunda iyileştirmeler yapılması çerçevesinde Dünya Sağlık Örgütünün geliştirdiği ilkeler doğrultusunda "*erişilebilecek en yüksek düzeyde sağlıktan istifade etme"* ilkesi herkes toplum ve birey için geçerlidir. Erişilebilecek yüksek düzeydeki sağlık hizmetlerinin önündeki engellerden biri olan vatandaş ile sağlık kurumları ve personeli arasında yaşanan uyuşmazlıkların sağlık hizmetleri ombudsmanlığı ile çözüme ulaştırılması öngörülmektedir (Avşar ve Avcı, 2017, ss.143-160).

Türkiye'de sağlık alanında özel bir ombudsmanlık bulunmamakla beraber Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu hizmetlerinin sunumundan kaynaklanan sorunları çözmek amacıyla eğitim, sağlık, yerel yönetimler gibi alanlarda şikayetleri incelemek ve araştırmaktadır. 1998 yılında hasta hakları ihlallerinin önüne geçilmesi amacıyla "Hasta Hakları Yönetmeliği" çıkartılmıştır. Hastaların şikayetleri, sağlık kurun ve kuruluşları bünyesinde hasta iletişim merkezleri, Sağlık Bakanlığı'na ait web sayfasında bulunan Hasta Bildirim Sistemi ve Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi (SABİM) üzerinden alınmaktadır. Şikayetler ilgili kurumun bulunduğu ildeki İl Sağlık Müdürlüğü Hasta Hakları Kurulu tarafından değerlendirmeye alınmaktadır. Sağlık alanında ombudsmanlığın var olması sağlık sisteminde oluşan sorunların tarafsız ve bağımsız bir kurum tarafından çözüme kavuşturulmasında ve hastalara sunulan hizmetin kalitesini geliştirmede etkilidir (Kırılmaz ve Uçar, 2019, ss.85-100).

Basın Ombudsmanı, basında çıkan yazılı ve görsel haberlerin, açıklamaların Basın Ahlak Yasasına uygunluğunu denetlemek için kurulmuştur. Bireyler hak ve özgürlüklerini ihlal eden haberleri basın ombudsmanlığına ücretsiz bir şekilde iletebilmektedir. Basın Ombudsmanı haberleri, programları ve radyo programlarını gerçeklik, hakkaniyet ve tarafsızlık yönünden araştırmaktadır. Basın ahlak ilkelerine uygun olmayan, bireyleri yapılan yayınla mağdur eden veya zarara uğratan kuruluşlara ombudsman tarafından idari ceza uygulanmaktadır. Basın ombudsmanı şikayet başvuru üzerine harekete geçebileceği gibi kendiliğinden de harekete geçebilmektedir. Basın ombudsmanı, gazete ombudsmanı veya haber ombudsmanı isimleri ile de faaliyet göstermektedir (Şahin, 2020, s.39).

Basın alanında ombudsman, dünyada ilk kez 1922 yılında Japonya'nın başkenti Tokyo'da Asahi Shimbun tarafından yayınlanan bir gazetede, okuyucuların şikayetlerini dinlemek amacıyla oluşturulmuştur (Atabek, 2005, s.85). 1967 tarihinde ABD'de Loisville Courrier Journal gazetesine okur temsilcisi yani basın ombudsmanı görevlendirilmiştir. Ombudsman sisteminin oluşturulduğu İsveç'te ise basın alanında bir ombudsman, 1969 yılında İsveç Basın Konseyinin yapında bir değişiklik yapılmasıyla oluşturulmuştur (Avşar, 2012, 184-187). 1980 yılında oluşturulan Haber Ombudsmanları Örgütü (ONO) özgür, bağımsız ve hesap verebilir bir medya için kurulmuş kar amacı gütmeyen uluslararası bir kuruluştur.

ONO; gazetelerde ve diğer medya araçlarında haber ombudsmanlığı görevinin tanınması ve temsilciler için standartlar oluşturmak ve koşullarını iyileştirmek, üyeler arasında deneyim, bilgi ve fikir alışverişi için forumlar düzenlemek ve yayıncılar, editörler, basın konseyleri ve diğer meslek örgütleri ile bağlantılar geliştirmek, özel ilgi grupları için konuşmacılar sağlamak ve medyanın sorularına yanıt vermek amacıyla yıllık konferanslar düzenlemektedir. ONO'ya Arjantin, Avustralya, Belçika, Kanada, Kolombiya, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Almanya, Hindistan, İsrail, Japonya, Litvanya, Meksika, Hollanda, Güney Afrika, İsviçre, Türkiye, ABD, Birleşik Krallık ve Zimbabve üyedir. ONO'nun düzenlediği toplantılar esnasında sorunlar paylaşılır ve bunların çözüme kavuşturulması amacıyla katılımcı basın ombudsmanlarından görüşler alınır (https://www.newsombudsmen.org/, Erişim Tarihi:09.06.2021).

Basın ombudsmanlığı dünya ülkelerinde kurum dışından ve kurum içinden denetim uygulamaları olarak iki farklı yöntem olarak benimsenmektedir. Kurum dışından denetim uygulaması İsveç modeli basın şikayetleri ombudsmanlığıdır. İsveç modeli basın şikayetleri ombudsman sisteminde ombudsmanlar hükümete bağlı değillerdir. Ombudsman, İsveç Barolar Birliği Başkanı, İsveç Basın Konseyi temsilcileri ve bir parlamento üyesinden oluşan komisyon tarafından seçilmektedir. Basın şikayetleri ombudsmanı, sadece şikayetleri incelemekle kalmaz aynı zamanda vatandaşların basın etiği hakkında ki sorularını cevaplandırmakla, doğru bir gazetecilik anlayışını geliştirmek ve bu anlayışın yayılması için çalışmalar yapmaktadır.

Kurum içinde yapılan denetim sistemi ise Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmakta olan Okuyucu Temsilcisi sistemidir. Bu sistemde, temsilci görev aldığı basın kurumu içinde eleştirel yayınlar yaparak gazetecilere mesleki sorumluluklarını hatırlatırken okuyucular tarafından gelen şikayetleri de değerlendirmektedir (Alemdar, 1990, s. 29).

Türkiye'de basın ombudsmanlığının oluşturulması 1980'li yıllara dayanmakla beraber hukuki bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Hürriyet Haber Ajansı ve Hürriyet Gazetesi bünyesinde çalışan Seyfettin Turan ve Emre Kongar tarafından okur temsilciliği kurulmuştur. Okur temsilciliğinin yanı sıra radyo ve televizyon kuruluşlarında izleyici temsilciği bulunmaktadır (Avşar, 2014, s. 65).

Cezaevi ombudsmanlığı, cezaevinde bulunan mahkumlar, tutuklular, gözetim altında tutulanlar tarafından gelen şikayetleri incelemek, kurumları denetlemek, şartları iyileştirmek için kurulmuştur. Şikayetleri incelemek ve araştırmanın amacı, ne olduğunu anlamak, adaletsizlikleri düzeltmektir. Böylece daha güvenli, daha adil gözaltı ve suçlu gözetimi sağlanır.

Cezaevi ombudsmanı ilk olarak hangi ülkede uygulanmaya başladığı bilinmese de Amerika Birleşikleri Devletlerinde Indiana eyaletinde 1973 yılında, Michigan eyaletinde 1975 yılında, Kentucky eyaletinde ise 1982 yılında cezaevinden sorumlu bir ombudsmanın var olduğu söylenebilir. Cezaevi ombudsmanın uygulama alanı bulunduğu diğer ülkelerden biri ise 2005 yılında kurulan Kuzey İrlanda Cezaevi Ombudsman Ofisidir. 2010 yılında ise İskoçya'da Cezaevi ombudsmanlığı kurulmuştur (Carl, 2013, s.367).

Kanada'da 'Enformasyon Komiseri ve Ceza Sistemi Müfettişi', İngiltere'de 'Cezaevleri ve Şartlı Tahliye Ombudsmanı', Almanya'da 'Cezaların İnfazı Ombudsmanı' gibi farklı isimlerle cezaevlerindeki şikayetleri incelemek ve sorunları çözüme bağlamak için ombudsmanlık ofisleri kurulmuştur (Önen ve Engin, 2019, s.16).

Cezaevi ombudsmanı mahkumların haklarının korunması ve savunulması açısından önemli rol üstlenmektedir. Şikayetler doğrultusunda inceleme ve araştırma yapan ombudsman, idareye şikayetlerin çözümlenmesi için öneriler sunmaktadır.

Tüketici Ombudsmanı; Ombudsmanlık müessesisin ortaya çıktığı İsveç'te tüketicilere karşı yapılan haksızlıkların önlenmesi, tüketicinin korunması amacıyla 1971 yılında ilk tüketici ombudsmanı atanmıştır. Tüketici Ombudsmanı Pazarlama Yasası ve Adil Olmayan Sözleşmeler Yasası ile kurulmuştur. Tüketici ombudsmanına gelen şikayetlerle ilgili kurum ön inceleme yaparak şikayetlerin çözüme ulaşması için ilgili birime hatalarının düzeltilmesi için bir öneriyi yazılı olarak iletir. Önerilere uymayan ilgili birimler, ombudsman tarafından hukuki soruşturma açılması için Tüketici Mahkemelerine bildirilir. İsveç'te tüketici ombudsmanının göreve gelmesiyle ticaret mahkemelerinin yükünü hafifletmiştir. Müşteriyi aldatmaya, yanıltmaya, bozuk, hileli mal ve hizmet sunumlarının önüne geçmek için tüketici ombudsmanlığı kurulmuştur. Tüketici ombudsmanlığının bulunmadığı ülkelerde vakıf, dernek ve kamu kuruluşları bulunmaktadır. Bu çerçevede; İsveç, Norveç, Finlandiya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tüketici ombudsmanları bulunmaktadır (Akıncı, 1999, s.312).

Türkiye'de tüketici ombudsmanlığı bulunmasa da tüketicilerin haklarının korunması amacıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Türk Standartlar Enstitüsü, belediyeler ve meslek kuruluşlarının bünyesinde dernekler bulunmaktadır. Ayrıca 1994 yılında 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile Tüketici Hakem Heyetleri oluşturulmuştur. 4077 sayılı Kanun ile il ve ilçelerde oluşturulan Tüketici Hakem Heyetleri, tüketicilerin problemlerini yargı merciine taşımadan çözüme kavuşturmada önemli rol üstlenmektedir. Tüketicileri, aldatmaya yönelik bozuk ve ayıplı mal satışlarından, hileli mal ve hizmet sunan satıcılardan korunması gayesiyle gazetelerde "Tüketici Köşeleri" mevcuttur. Tüketici köşelerinde, okurların aldıkları eşyalarla alakalı şikayetler incelenerek yayınlanır.

Gazetelerde bulunan tüketici köşelerine vatandaşların daha kolay ulaşabilmesinden dolayı bu köşe yazılarına rağbet oldukça fazladır (Özden, 2010, s.64).

İnsan hakları ombudsmanı günümüzde birçok ülke tarafından uygulanmaktadır. İnsan hakları ombudsmanı, Vatandaş hakları ombudsmanı ya da mesuliyet alanına insan hakları boyutunun da eklendiği klasik ombudsmanlar adı verilen "melez" ombudsmanlardır. İnsan Hakları Ombudsmanının temel görevi insan haklarını devlet otoritelerine karşı korumak ve ileri bir seviyeye taşımaktır.

İnsan hakları ombudsmanı parlamento tarafından atanır. İnsan hakları ombudsmanı ilk olarak 1975 yılında Portekiz'de uygulanmaya başlamıştır. 1980'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinde otoriter rejimlerin yıkılmasıyla insan hakları ihlalleri engellenmek istenmiş ve insan hakları ombudsmanlığına verilen önem giderek artmıştır. İnsan hakları ombudsmanlığı Macaristan, Polonya, İspanya, Gana, Meksika, Guatemala, El Salvador ülkelerinde uygulanmaktadır (Özden, 2010, ss.55-56).

İnsan haklarının ihlal edilmesine karşın bireylerin hürriyetlerini korumak ve uygulanmakta olan devletin yönetimini gözlemlemek insan hakları ombudsmanının başlıca görevleridir.

Vergi Ombudsmanı; Vergi, anayasada zorunlu bir yükümlülük olmakla birlikte kamu hizmetlerinin devamı için vatandaşlardan veya kurumlardan alınan paradır. Vergi bir idari işlemdir. Dünyada birçok vergi denetimi genel ombudsmanlar tarafından yapılırken bazı ülkelerde vergi hukukundan uzmanlaşmış kişiler yani vergi ombudsmanları tarafından yapılmaktadır. Vergi ombudsmanı vergi mükellefleri ile idare arasında çıkan uyuşmazlıkları çözmekte ve vergi yükümlülerin haklarının korunmasında yardımcı olmaktadır. Vergi ombudsmanı ayrıca vergi mevzuatının geliştirilmesinde önerilerde bulunmaktadır. 1979 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Mükellefin Avukatı İdaresi adıyla, 1993 yılında İngiltere'de Hakem Ofisi adıyla kurulmuştur. Vergi ombudsmanlığı kurumunun bulunduğu diğer ülkelere Avustralya, İspanya, Kolombiya, İtalya, Pakistan, Meksika, Kanada örnek gösterilebilir (Bayer, 2018, s.38).

Üniversite Ombudsmanı, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinin eğitim hayatı devam ederken karşılaştıkları sorunları çözmek için ortaya çıkmıştır. Üniversite öğrencileri, diğer öğrencilere kıyasla daha çok sorunla karşılaşmaktadır. Öğrenci

ombudsmanı öğrencilerin üniversitedeki personel ile öğrenciler ve kurumlar arasındaki ortaya çıkan uyuşmazlıklara çözüm bulmak amacıyla kurulmuş bir kurumdur. Öğrenci ombudsmanı kendini ifade edemeyen öğrenciler için sorunları dile getirerek onlara yardımcı olmakta ve eğitimde aksamalara neden olacak sorunları fark etmekte ve öğretim üyelerini uyarmaktadır. Öğrenci ombudsmanlığı ilk kez 1966 yılında ABD'de Michigan Devlet Üniversitesi'nde uygulama alanı bulurken Kanada, İspanya, Hollanda gibi ülkelerde de uygulanmaktadır. (Özden, 2010, ss.61-62). Öğrencilerin şikayet ve dileklerini dinleyen ve bu şikayetleri çözüme ulaştıran ombudsman Üniversite Ombudsmanı olarak da isimlendirilmektedir. Üniversite ombudsmanı ise ilk olarak 1977 yılında Kansas Üniversitesinde uygulama alanı bulmuştur (Kaygısız, 2016, s. 1919). Üniversite Ombudsmanı tarafsız ve bağımsız bir şekilde çalışırken gizlilik esasını gözetmektedir. Ombudsman oluşabilecek şikayetlerin önüne geçmek için üniversite politikalarında değişiklik yapılmasını önerebileceği gibi öğrencilerden gelen şikayetleri dinleyerek problemin çözüme kavuşturulması için öğrencileri yönlendirmektedir (Özkaral, 2020, ss. 352-364).

Maden Ombudsmanı; Gelişen dünya düzeniyle birlikte genel amaçlı ombudsmanların yanı sıra özel amaçlı ombudsmanlar kurulmaya başlamıştır. Maden sektöründeki sorunlar tartışılmakta olup maden ombudsmanlığı Avustralya'da Şubat 2000'de kurulmuştur. Maden ombudsmanlığının temel görevi maden şirketleri tarafından insan hakları ihlal edilen yerel topluluklara yardımcı olmak ve madencilik faaliyetinden etkilenen bireylerin hukuksal haklarını anlamalarına yardımcı olmaktır. Kısacası ombudsman, topluluk-şirket anlaşmazlıkları ile ilgilenmektedir. Maden ombudsmanı ayrıca sürdürebilecekleri geçim kaynaklarını ve arazilerini kaybeden, su yolları bozulan ve tazminat ödenmeyen vatandaşların şikayetleri ile ilgilenmektedir. Avustralya Maden Ombudsmanlığının görevi denizaşırı ülkelerde Avustralya madencilik sektörü ile sınırlı olmasına rağmen, dünyada herhangi bir ülkede ki madencilik sektöründen doğan uyuşmazlıklarla da ilgilenmektedir (Rees, 2008, s.34).

3.4. Ombudsmanlık Kurumunun Uluslararası Örnekleri

Çalışmanın bu bölümünde ombudsmanlık kurumunun ortaya çıktığı İsveç başta olmak üzere Norveç, Danimarka, Hollanda, Yeni Zelanda, Almanya, İngiltere, Finlandiya, Fransa, Polonya, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Pakistan, Kuzey

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri'nin ombudsman kurumları üzerinde durulacaktır. Kurumun başarılı örneklerine İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya'da yani İskandinav ülkelerinde rastlamak mümkündür. Daha sonra dünya genelinde birçok ülke tarafından uygulanmakta olan ombudsmanlık kurumunu farklı hükümet sistemlerinde ele alarak tarihsel gelişimleri ile kurumların yapısal ve işlevsel özelliklerine değinilecektir.

Çalışmaya konu olan ülkelerden Amerika Birleşik Devletleri, Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Almanya, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç, İngiltere, Polonya, Kırgızistan, Pakistan, Norveç ve Yeni Zelanda parlamenter sistem ile yönetilmekte iken Fransa ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ise yarı başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Bu doğrultuda uygulanmakta olan ombudsmanlık müessesleri her ülkenin kendi gereksinimlerine göre oluşturulmakta ve isimlendirilmektedir.

3.4.1. İsveç

İsveç Kralı XII. Şarl (Demirbaş), 1709 yılında İsveç-Rus savaşında Ruslara karşı mağlup olarak Osmanlı İmparatorluğuna sığınmış ve ülkesini uzaktan idare etmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda beş yıl yaşayan Şarl, Osmanlı İmparatorluğu'nun vatandaşlar ile devlet arasında çıkan uyuşmazlıkları düzenleyen Divan-ı Hümayun sisteminde bulunan Kadı-ul Kudat'lık sisteminden etkilenmiştir. Şarl, ülkesinde 1713 yılında idari görevliler ile vatandaşlar arasında çıkan sorunları gidermek amacıyla ombudsmanlık bürosunu kurmuş ve Högste Ombudsmannen adında bir görevliyi yetkilendirmiştir. Ombudsmanlık Kurumu 1809 yılında İsveç Anayasasında yer alarak Anayasal bir kurum haline gelmiştir (Fendoğlu, 2010, s.6).

İsveç'te ombudsman Parlamento tarafından 4 ombudsman 4 yıllık bir süre için oy birliği ile seçilmektedir. Görev süresi biten ombudsman tekrar göreve seçilebilmektedir. Ombudsmanlardan biri Baş Ombudsman unvanına sahiptir ve diğer üç ombudsmanın yetki alanlarına baş ombudsman karar vermektedir (JO Rigsdagens Ombudsman). Ombudsmanlar kendi görev alanlarından sadece parlamentoya karşı sorumlu olup hükümete karşı sorumlulukları bulunmamaktadır (Kestane, 2006, s.135). İsveç'te ombudsman seçilebilmesi için özel koşullar bulunmamakla birlikte hukukçu olması gerek görülmemiştir. Her yurttaş, erkek veya kadın aday olabilmektedir.

Adaylarda hukukçu olma şartı aranmamakla birlikte iyi bir hukuk bilgisine sahip olmaları parlamento tarafından göz önüne alınmaktadır. Ombudsman seçiminde yaş kriteri belirtilememiştir. Ancak 40 yaş ve üstü kişilerin ombudsman seçilmesi gelenekselleşmiş bir durumdur (Şahin, 2015, s.38).

Dünyada birçok ombudsmanlık kurumunda hükümet, yerel yönetimler, ordu ve yargı denetimi kurumun yetki alanı dışında bırakılmıştır. İsveç'te ise bu kurumları denetleme yetkisi ombudsmana bırakılmıştır (Fendoğlu, 2010, s.12).

Denetleme alanı geniş olmakla beraber ombudsmanlar birbirini denetleyemedikleri gibi parlamento üyelerini, parlamento temyiz merci üyelerini, parlamento genel sekreterliği üyelerini, seçim incelemesi komitesini, merkez bankası yönetim kurulunu, milli borç ofisinin yönetim kurulu üyeleri ile komisyon üyelerini, belediye konsey üyelerini, kabine bakanları ile başsavcıları denetleyememektedirler (Özden, 2005, ss.54-55).

İsveç ve Finlandiya ombudsmanları yargı erkleri üzerinde denetim yetkisine sahiptir. Bunun nedeni yargıçların kamu görevlileri ile aynı konumda olmalarından kaynaklanmaktadır. Ombudsmanların yargı denetimi yapmasında ki temel amaç dava ve karar sürelerinin çok uzamadan makul bir süre içinde gerçekleştirmesini sağlamaktır.

İsveç Ombudsmanına yabancı ülke vatandaşları dahil herkes şikayet başvurusu yapabilmektedir. Başvuru için bir sınırlama olmadığı gibi bir ehliyet şartı da aranamamaktır. Şikayetin yapılması için yazılı veya sözlü herhangi bir şekil şartı bulunmamaktadır (Oytan, 1977, ss.601-602). Ombudsman şikayet üzerine harekete geçebildiği gibi kendiliğinden de harekete geçebilmektedir. Şikayette bulunurken tüm idari çözümlerin tüketilmesi durumunda ve işlemin üzerinden iki yıl geçmesi halinde başvuru yapılabilmektedir (Avşar, 2012, s.289).

İsveç Ombudsmanı gelen şikayetler doğrultusunda yaptığı incelemeleri ve aldığı kararları yazılı olarak kamuya açık bir şekilde ayrıntılı olarak sunmaktadır. Kararlar parlamento üyeleri, yargıçlar ve kamu görevlileri için önem taşımaktadır. Ombudsmanın kararlar alırken hiçbir otoritenin etkisinde kalması söz konusu değildir. Bu kararlar parlamento için yıllık raporlar halinde basılmakta ve o sene yapılan tüm faaliyetler raporlarda yer almaktadır. Parlamento (Riksdag) tarafından başarısız

görülen raporlar, ombudsmana olan güveni azaltır ve görevden alınmasına neden olabilir (Kestane,2006, s.135).

3.4.2. Norveç

İdarenin kötü yönetimi ve hak ihlalleri karşısında vatandaşı korumak amacıyla oluşturulan ve bağımsız bir denetim mekanizması olan ombudsmanlık kurumu Norveç'te 1952 yılında oluşturulmuştur. Sivil ombudsmanlık kurumu karşısında direnen Norveç'te ilk olarak askeri alanda ombudsmanlık oluşturulmuştur. Askeri ombudsmanın amacı hiyerarşik yapı içerisinde ast pozisyonunda görevli personelin üstleri hakkındaki şikayetleri incelemek ve çözüme kavuşturmaktır. 1952 yılında kurulan askeri ombudsmanlık müessesinden on yıl sonra sivil ombudsmanlık kurulmuştur. 1962 Storting (Parlamento) Yasası ile kurulan sivil ombudsmanlık kurumu, askeri konular dışında kalan şikayetleri araştırmak için oluşturulmuş bir denetim mekanizmasıdır (Erdoğan, 2010, ss.56-57; Avşar, 2012, s.295).

Norveç'te Askeri ombudsman ve Sivil ombudsman dört yıllığına parlamento tarafından göreve atanır. Ombudsmanların seçilebilmesi için parlamentoda üyeliğinin bulunmaması ve Anayasa Mahkemesi hakimlerinin sahip olduğu niteliklere haiz olmaları gerekmektedir. Parlamento tarafından atanan ombudsmana olan güvenin kaybedilmesi ve görevini ifa etmemesi halinde 2/3 oy çokluğu ile parlamento tarafından görevden alınabilmektedir (Avşar, 2007, s.187).

Dünyada uygulanan ombudsmanlık kurumları geniş bir yetki alanına sahipken Norveç'te ombudsmanlık kurumuna verilen yetkiler sınırlıdır. Sivil ombudsman merkez ve yerel teşkilatı denetleme yetkisine sahiptir. Ombudsmanın mahkeme kararlarını, Danıştay'ın aldığı kararları, yasama organını ve başsavcılığını denetleme yetkisi bulunmamaktadır. Askeri ombudsman ise sivil ombudsmana nazaran daha geniş yetki alanına sahiptir. Askeri bina ve tesisleri inceleme, denetleme yetkisi olan ombudsmana gelen şikayetler kurum tarafından Milli Savunma Bakanlığına iletilmektedir (Sağlam, 2012, s.69).

İdarenin yaptığı eylem ve işlemlerden doğan haksızlıkları vatandaşlar ombudsmana yazılı ve imzalı olmak koşuluyla şikayet başvurularını iletebilmektedir. Ombudsmanın şikayetçi olunan idari kurumdan her türlü bilgi ve belgeyi isteme yetkisi

bulunmaktadır. Ombudsmana şikayet başvurusu yapacak olan bireylerin öncelikle bütün yönetsel yolları tüketmesi gerekmektedir. Bu sürecin ardından bir yıl içerisinde şikayet başvurusu ombudsmanlık kurumuna yapılmalıdır. Ombudsmanın hatalı işlemle ilgili kanuni takip başlatma yetkisi bulunmamaktadır. Ancak bunu ilgili makamlara önerebilmektedir. Norveç'te ombudsman kendisine gelen şikayetler doğrultusunda yaptığı incelemeleri kamuoyu ile paylaşmaktadır. Ombudsmanın kısıtlanmayan tek yetkisi bu denilebilir. Ombudsman tarafından hazırlanan rapor parlamentoya sunulmaktadır (Aydın, 2018, ss.73-74).

3.4.3. Danimarka

Danimarka'da ombudsmanlık kurumu 1954 yılında çıkarılan Ombudsman yasası ile kurulmuştur. 1954 yılında çıkan yasa 1996 yılında, 2005 yılında ve 2009 yılında değişikliğe uğramıştır (Ergani, 2003, s.3).

Danimarka'da ombudsman parlamento tarafından seçilmektedir. Ombudsmanın görev süresi parlamentonun görev süresi ile eş değer olmakla birlikte güvenoyunu kaybeden parlamento görevini yitirdiğinde ombudsmanında görevine son verilmektedir (Tutal, 2014, s.123). Ombudsman adaylarının seçilebilmesi için hukuk fakültesi mezunu olmaları şartı aranmaktadır. Ombudsman göreve seçildikten sonra parlamento, belediye meclisi veya bölge meclisi üyeliği bulunmamalıdır. Ombudsman 6 ay önceden haber vermek koşuluyla görevinden istifa edebilir (Danimarka Parlamento Ombudsman Yasası, Madde 2).

Ombudsman bölgeleri, yerel yönetimler ile tüm kamu idarelerini, ulusal kiliseyi, kısmen veya tamamen kamu idarelerine bağlı şirket, vakıf ve dernekleri denetleme yetkisine sahiptir. Ombudsman çocuk haklarının savunulmasında da görevlidir. Adalet mahkemeleri ombudsmanın denetim sınırlarına girmemektedir (Danimarka Parlamento Ombudsman Yasası, Madde 7 ve 9).

Kişisel hak ve özgürlükleri ihlal edilen vatandaşlar ombudsmanlık kurumuna şikayetini ihlalin gerçekleşmesinden itibaren en geç on iki ay içerisinde yapmalıdır. Şikayetçiler, isim ve soy isimlerinin bulunduğu bir mektupla dilekçelerini kuruma iletebilmektedirler. Ombudsmanlık kurumuna yapılan şikayet konusu yargıda

görülüyor ise mahkemenin kararı gelene kadar ombudsmana şikayet iletilememektedir (Danimarka Parlamento Ombudsman Yasası, Madde 13-14).

Ombudsman kendiliğinden harekete geçerek herhangi bir konu üzerine inceleme başlatma ve yetki alanına giren tüm kurum ve kuruluşları denetleyebilmektedir. Ombudsman şikayete konu olan ilgili kurum ve kuruluşlardan her türlü bilgi ve belgeyi talep etme yetkisine sahiptir (Danimarka Parlamento Ombudsman Yasası, Madde 19).

Ombudsmanın aldığı kararların bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte tavsiye niteliğinde önerilerde bulunabilmektedir. Ayrıca Ombudsman idari kararları feshedemez, değiştiremez ve idareye emir veremez. Ombudsman faaliyetlerini yıl sonunda parlamentoya sunmaktadır (Erdengi, 2009, s. 56).

3.4.4. Hollanda

Hollanda'da idarenin kötü yönetiminden dolayı haksızlığa uğrayan vatandaşların şikayetlerini inceleyen, araştıran, çözüme kavuşturmak amacıyla oluşturulan ombudsmanlık kurumu 1981 yılında kurulmuş ve 1999 yılında yasal bir kurum haline gelmiştir. Hollanda'da ombudsman önerilen üç aday arasından İkinci Meclis tarafından göreve atanır. Ombudsman olarak seçilecek adaylar için herhangi bir şart aranmamaktadır. Ombudsman alanında uzmanlaşmış adaleti gözeten kişiler tarafından seçilmektedir. Yeni göreve seçilecek göreve en uygun 3 aday ombudsman tarafından Hollanda Parlamentosuna sunulmaktadır. Ombudsman, iki uzman ile birlikte bir Atama Komisyonu oluşturur ve adaylarla görüşmeler yaparak adaylar hakkında rapor hazırlar ve eleme komisyonu tarafından tercih edilen adaylar gerekçeleri gösterilerek kamuoyuna sunulur. Ombudsman, 3 adayın dosyasını parlamentoya gönderir. Parlamento (İkinci Meclis) tarafından önerilen üç aday arasından ombudsman seçilmektedir (Özgüzel, 2016, ss.64-66).

Ulusal ombudsman olarak adlandırılan Ombudsmanın görev süresi altı yıldır. Ombudsman hem ulusal hem yerel hem de uluslararası düzeyde çalışmaktadır. İkinci Meclis tarafından seçilen ombudsmanlar görevden alınırken Kralın onayı gerekmektedir. Ombudsman görevi dışında başka bir görevi kabul etmesi, vatandaşlığını kaybetmesi, suç işlemesi, hapis cezasına çarptırılması ve görevini yetersiz ifa etmesi sebebiyle Kral tarafından görevden alınır. Ombudsmanın görevini

ihmal etmesi ve faaliyetlerinin yetersiz olması durumunda İkinci Meclisin önerisi ile Kralın onayı ile ombudsman görevinden alınmaktadır. Kral ombudsmanı görevden alabileceği gibi, açığa alabilir ve hakkında soruşturma başlatabilmektedir (Avşar, 2012, s.296).

Yerel yönetimlerin kendilerine ait ombudsmanları olduğu için Ulusal Ombudsmanın yetki alanları kısıtlıdır. Ancak Ulusal ombudsman yerel ombudsmanlar tarafından çözüme ulaştırılamayan konularda yerel yönetimlerin onayı ile inceleme yapabilmektedir. Ombudsman, yerel yönetim organları ve kamu personelleri hakkında şikayetleri incelemektedir. Hollanda'da ulusal ve yerel düzeyde ombudsmanın var olmasının yanı sıra Çocuk ombudsmanlığı ve Avrupa Birliği Ombudsmanı da bulunmaktadır. Hollanda'da şikayetlerin daha hızlı çözüme kavuşturulması amacıyla neredeyse her kurumda ombudsman bulunmaktadır (Bovens, 2007, ss.252-258).

Hollanda'da hakları ihlal edilen vatandaşlar yapmış oldukları şikayetten sonuç alamamaları durumunda Ombudsmana başvuru yapabilmektedir. Ombudsmanlık kurumuna kolay bir şekilde her vatandaş ulaşabilmektedir. Ombudsman gelen şikayetler doğrultusunda inceleme yapabileceği gibi kurum ve kuruluşlardan gelen şikayetlerle de inceleme yapabilmektedir. Ombudsmanın re 'sen harekete geçme yetkisi de bulunmaktadır. Ombudsman her yıl vatandaşların çıkarlarını gözetlemek amacıyla yaptığı inceleme ve denetlemeleri rapor halinde Parlamento (İkinci Meclise) ve Senato (Birinci Meclise) sunmaktadır. Ombudsman hazırladığı raporları kamuoyu ile paylaşmakta ve vatandaşın desteğini kazanmaktadır (Avşar, 2012, s.296).

3.4.5. Yeni Zelanda

Gelişen dünya düzeniyle birlikte demokrasinin gelişmesi için vatandaşların hak ve özgürlüklerini idarenin eylem ve işlemlerine karşı koruyan ombudsmanlık kurumu Yeni Zelanda'da 1962 yılında kurulmuştur. 1962 tarihli Parlamento Ombudsmanı Yasası 1975 yılında geliştirilerek yürürlüğe girmiştir. Yeni Zelanda'da Parlamento ombudsmanının yanı sıra, bankacılık ombudsmanı, sigorta ve tasarruf ombudsmanı gibi özel sektör ombudsmanları da vardır. (Özden, 2010, s.109)

Yeni Zelanda Ombudsmanlık kurumu İskandinav ülkelerinden olan Danimarka ombudsmanlık kurumundan esinlenerek oluşturulmuştur. Yeni Zelanda'da

ombudsmanlar parlamentonun isteği üzerine genel vali tarafından göreve başlamaktadır. İlk kanunda seçilen ombudsman bir kişi ile sınırlıyken 1975 yılında çıkan Ombudsman Yasası ile bir baş ombudsman olmak üzere toplam üç ombudsman göreve seçilmektedir. Ombudsmanların görev süresi 5 yıl olarak belirlenmiştir. Görev süresi biten ombudsman bir kez daha göreve seçilebilmektedir. Ombudsmanlar, görevini kötüye kullanması, ihmal etmesi ve görevini ifa edemeyecek hale gelmesi durumlarında Genel Vali tarafından görevden alınmaktadır. Ombudsmanlık Kurumu, görevlerini yerine getirirken Parlamento ve Hükümet'ten bağımsız bir şekilde çalışmaktadır. Hiçbir kurum ve organdan emir ve talimat almamaktadır. Ombudsmanlardan biri, görevini yapamaz hale gelirse veya görevden ayrılırsa Genel Vali onun yerine geçici bir ombudsman atar. Geçici ombudsmanın görev süresi ise 2 yıl ile sınırlandırılmıştır (Özden, 2010, s.110).

Yeni Zelanda Ombudsmanlık Kurumu idarenin eylem ve işlemlerinden dolayı haksızlığa uğrayan vatandaşları korumak amacıyla inceleme, soruşturma ve denetleme yapmaktadır. Kamu yönetimi ile bireyler arasında çıkan sorunları, anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmayı hedefleyen kurum bir arabulucu konumundadır. Yeni Zelanda Ombudsmanlık kurumu kurulduğu yıldan itibaren denetim alanını genişleterek, merkezi yönetimden, hastanelere, eğitim kurumlarından, yerel yönetimlere kadar birçok alanda denetim yapma yetkisine sahiptir. Ombudsmanlık kurumu bakanlıkları, bakanlığa bağlı kuruluşları ve personelleri hukuka uygunluk açısından denetleyebilmektedir. Kurum yargı organlarının görev alanına giren konuları denetleme yetkisine sahip değilken çalışan personellerin davranışları hakkında inceleme yapabilmektedir. Ombudsmanlık kurumu Yeni Zelanda Deniz Kuvvetleri, Yeni Zelanda Ordusu veya Yeni Zelanda Kraliyet Hava Kuvvetleri'ni denetleme yetkisine sahip değildir (Yeni Zelanda Ombudsman Yasası, 1975, madde 13).

Yeni Zelanda'da kamu yönetiminin faaliyetlerinden ve personelin davranışlarından şikayetçi olan her vatandaş ombudsmana belirli bir ücret karşılığında başvuru yapabilmektedir. Bazı durumlarda ombudsmanlık kurumu takdir yetkisini kullanarak başvuruları ücretsiz kabul etme yetkisine sahiptir. Vatandaşlar kuruma telefon veya mektup yolu ile başvurular iletilebilmektedir. Sözlü ve yazılı şikayet yapılabilmektedir. Ancak sözlü şikayetler en kısa süre içerisinde yazıya dönüştürülmelidir. Şikayet başvurularında konuya ilişkin deliller varsa eklenmelidir.

Ombudsmanlık kurumuna başvuru yapacak olan bireylerin iç hukuk sisteminde ki tüm yolları tüketmiş olması gerekmektedir. Ombudsmanlık kurumu şikayet başvurusu üzerine harekete geçebileceği gibi kendiliğinden inceleme başlatabilmektedir. İncelemeler gizlilik esasına göre yapılmaktadır. Ombudsmanlar gelen her şikayeti incelemeye almayabilir. Reddedilen şikayetler gerekçesi bildirilerek şikayet sahibine iletilmektedir. Ombudsmanlık kurumuna yapılan şikayet olay tarihinden itibaren on iki ay içerisinde bildirilmelidir. Bir yıllık süreç dolduğu zaman şikayetler kurum tarafından değerlendirilmeye alınmayacaktır (Yeni Zelanda Ombudsman Yasası, 1975, madde 16-17).

Ombudsmanlık kurumu incelemeye konu olan idari kurumdan her türlü bilgi ve belgeyi isteme yetkisine sahiptir. Yeni Zelanda'nın ulusal güvenlik ve gizlilik niteliğine ki belgeler ombudsmanlığın denetim alanına girmemektedir. Ombudsmanlık kurumunun aldığı kararların yaptırım gücü bulunmamakla beraber tavsiye niteliğindedir. Ombudsmanlık kurumu yıl sonu faaliyetlerini Parlamentoya sunmaktadır. Yıllık raporların yanı sıra yıl içerisinde özel raporlarda sunabilmektedir. Ombudsmanlık kurumunun faaliyet raporları meydanın dikkatini çekmektedir. Yeni Zelanda ombudsmanlık kurumu, diğer denetim türlerinin bir tamamlayıcısı olarak nitelendirilmektedir (Sawer, 1986, s.30).

3.4.6. Almanya

Federal Savunma Ombudsmanlığı Almanya'nın 1956 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği ile kabul edilmiştir. 1957 yılında ise Federal Savunma Ombudsmanlığı yasası ilan edilerek ilk ombudsman 1959 yılında göreve başlamıştır. Federal Savunma Ombudsmanlığının varlığı ile Almanya'da ordu parlamento tarafından denetlenmektedir. Federal Savunma Ombudsmanı parlamentonun ordu üzerindeki denetlemesine yardımcı olmak amacıyla göreve atanmaktadır (Usta ve Akıncı, 2016, s.2743).

Federal Savunma Ombudsmanı seçilme şartlarından birisi Alman vatandaşı olup seçilme ehliyetine haiz olmaktır. Diğer şart ise 35 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Federal Savunma Ombudsmanı gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilmektedir. Görev süresi 5 yıldır. Federal Savunma Ombudsmanı Federal Meclis üyelerinin çoğunluğunun oyu ile görevden alınabilmektedir.

Ombudsman adayları federal meclis gruplarından ve Milli Savunma Komisyonu tarafından da önerilebilmektedir. Ombudsman Federal meclis başkanının onu ilan etmesi ile yemin ederek göreve başlamaktadır. Ombudsmanın; görev süresinin bitmesi, istifa etmesi, federal meclisin onu görevden alması ve ölüm yolları ile kurum ile ilişkisi sonlanmaktadır. Ombudsman görevi dışında memuriyet görevi ile ticari faaliyette bulanmamaktadır. Federal Savunma Ombudsmanı bir şirketin yöneticisi olamayacağı gibi yönetim kurulu üyesi de olamamaktadır. Almanya'da Savunma Ombudsmanı haricinde sigorta ombudsmanı, banka ombudsmanı ve ceza infaz ombudsmanı da bulunmaktadır (Aksoy, 2016, ss. 75-89).

Parlamento Savunma Ombudsmanın başlıca görevleri şunlardır:

Federal meclisin ile veya savunma komisyonun icraatları ile intibak halinde olmalıdır. Ombudsmana gelen şikayetler doğrultusunda veya ombudsmanın ulaştığı bilgiler doğrultusunda askerlerin temel haklarında ihlal olduğuna dair deliller bulduğunda, ordunun iç yönetimi için ordunun prensiplerini harekete geçirmektir.

Parlamento savunma ombudsmanının 40'a yakın yardımcı personeli bulunmaktadır. Federal Savunma ombudsmanına isimsiz yapılan başvurular dikkate alınmamaktadır. Şikayet konusunu ve şikayet edeni açıklamak ombudsmanın inisiyatifindedir. Ombudsman faaliyetlerinin raporunu yıl sonunda Federal Meclise sunmak zorundadır. Meclis başkanı raporu Savunma Komisyonuna gönderir ve komisyon rapor hakkında görüşlerini ombudsmanlık kurumuna bildirir (Çakmak, 2008, s.63).

3.4.7. İngiltere

İkinci Dünya Savaşıyla birlikte Dünya devletleri tarafından demokratikleşmenin bir aracı olarak kamu yönetimlerinin hatalı eylem ve işlemlerine karşı vatandaşların haklarını ve özgürlüklerini koruyup gözeten bir denetim mekanizması olarak ombudsmanlık kurumu yayılmaya başlamıştır. İngiltere'de ombudsmanlığın kurulmasına ilişkin ilk öneri 1961 yılında Sir John Whyatt tarafından hazırlanan İngiliz Hukukçular Komisyonu Raporunda yer almaktadır. Yurttaş ve İdare başlığı altında hazırlanan rapor dönemin hükümeti tarafından kabul edilmemiştir. Bağımsız bir idare hukukuna sahip olmayan İngiltere, Yeni Zelanda'nın idarenin haksız eylem ve işlemlerini denetlemek amacıyla kurmuş olduğu ombudsmanlık kurumundan

esinlenerek Parlamento Komiserliğini kurmaya yönelmiştir. Birçok ülkede uygulama alanı bulan ombudsmanlık kurumu İngiltere'de kamu yönetimlerinin haksız eylem ve işlemleri karşısında vatandaşların idari kurum ve kuruluşu şikayet edebilecekleri bir denetim mekanizması olarak 1967 yılında Parlamento Komiseri Kanunu ile yasaya bağlı olarak kurulmuştur. (Arı, 2017, s.39).

1967 yılında kurulan Parlamento Komiserinin ardından 1973 yılında Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı, 1974 yılında Yerel Yönetimler Ombudsmanı, 1990 yılında Adli Hizmetler Ombudsmanı kurulmuştur. İngiltere'de kamu sektörünün yanı sıra özel sektörde de ombudsmanlık kurumu tesis edilmiştir. Özel sektör ombudsmanlıkları Sigorta Ombudsmanlığı, Medya Ombudsmanlığı, Emeklilik Ombudsmanlığı, Yatırım Ombudsmanlığı, Bankacılık Ombudsmanlığı örnek verilmektedir (Erdoğmuş, 2006, s.51).

İngiltere'de ombudsman Lordlar ve Avam Kamarası'nın takdiri sonrasında Hükümetin tavsiye üzeri Kraliçe tarafından göreve tayin edilmektedir. Parlamento Komiseri Kraliçe'nin parlamentoya gönderdiği bir mektup ile göreve başlamaktadır. Komiserin seçilmesi için hukukçu olması şartı aranmamaktadır. Parlamento Komiserinin belirli bir görev süresi olmamakla birlikte 65 yaşına kadar görevine devam edebilmektedir. Komiserin görevden kendi istifasıyla ayrılabilmektedir. Ayrıca iki Kamaranın uyarısı üzerine Kraliçe tarafından da görevinden alınabilmektedir. Parlamento Komiserinin seçilebilmesi için Lordlar Kamarası, Avam Kamarası ve Kuzey İrlanda Avam Kamarası üyesi olmaması gerekmektedir (Tayşi, 1997, s.113).

İngiltere'de Parlamento Komiserine şikayet başvurusunu Avam kamarası üyesi aracılığı ile yapabilmektedir. Vatandaşların kuruma direkt başvuru yapma hakları bulunmamaktadır. Parlamenter aracılığı ile yapılacak şikayetler yazılı olmalıdır. Parlamento Komiserine şikayet başvurusu yapacak olan vatandaşların İngiltere'de ikamet etmesi gerekmektedir. Parlamento Komiseri şikayetleri ombudsmana iletebileceği gibi kendisi de araştırma yetkisine sahiptir. Parlamento Komiserine başvuru yapacak olan kişilerin şikayete konu olan delilleri de başvuruya eklemesi gerekmektedir. Vatandaşların şikayeti, yaşanılan sorunu öğrendiği tarihten 12 ay içerisinde yapması gerekmektedir (Mutta, 2005, s.83).

Parlamento Komiseri hükümetten ve parlamentodan bağımsız bir şekilde çalışmalarını yürütmektedir. Parlamento Komiserinin hiyerarşik bir üstü bulunmamakla birlikte komisere kimse emir veya talimat veremez. Ombudsmanlık kurumunun taktir yetkisi bulunmamaktadır. Parlamento Komiserinin idari kararları değiştirme ve idari kararlar alma yetkisi sınırlı tutulmaktadır. Parlamento Komiserinin idarenin haksız eylem ve işlemlerine karşın kendiliğinden harekete geçme yetkisi bulunmamaktadır. Parlamento Komiseri ilgili idari birimden bilgi ve belgeleri isteyebilme hakkına sahiptir. (Kestane, 2006, s.136).

Parlamento Komiseri yaptığı incelemeler sonucunda özel rapor hazırlar ve bu raporları milletvekillerine ve ilgili kamu yönetimine göndermektedir. Hazırlanan raporların kamuoyu ile paylaşılması bir milletvekilinin itirazına bağlıdır. Devletin güvenliği söz konusu olunca milletvekilleri raporların medya ile paylaşılmasına itiraz gösterebilmektedir. Rapora ilişkin itiraz olmazsa kurum faaliyetlerini kamuoyu ile paylaşmaktadır. Parlamento Komiseri özel raporların yanı sıra gerçekleştirdiği faaliyetleri hakkında yıllık raporlarda hazırlamaktadır. Yıllık raporların içerisinde kamu kurum ve kuruluşlarının daha verimli ve etkin bir şekilde çalışması için öneri ve tavsiyeler de bulunmaktadır. (Mutta, 2005, s.83).

3.4.8. Finlandiya

İskandinav ülkesi olan Finlandiya 1909 yılında İsveç işgalinden kurtularak bağımsızlığı ilan etmiştir, İnsan hakları ve özgürlüklerini korumak amacıyla oluşturulan ombudsmanlık kurumu İsveç'ten sonra Finlandiya'da 1919 yılında uygulanmaya başlamıştır. Ombudsmanlık kurumunu bugünkü haliyle yönetim sistemine dahil eden ve dünyada ombudsmanlık müessesine en fazla yetkiyi veren tek ülke Finlandiya olarak belirtilmektedir. Finlandiya ve İsveç ombudsmanlık kurumları dünyada ki diğer kurumlardan farklı olarak sadece idari işlemler üzerinde denetim yapmamakla birlikte yargısal işlemler üzerinde de denetim faaliyeti gerçekleştirmektedirler. Bu durum genel ombudsmanlık yapısına istisna oluşturmaktadır (Erhürman, 2000, s.158).

Finlandiya ombudsmanı daha önce belirlenen adaylar arasından gizli oy ile yasama organı tarafından dört yıllık görev süresi için seçilmektedir. Ombudsmanın atanması için salt çoğunluk aranmaktadır. Finlandiya'da ombudsmanın görev süresi ilk yıllarda

bir yıl olarak uygulanmaktayken daha sonra üç yıla çıkarılmıştır. 1957 yılında yapılan değişiklik ile görev süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Finlandiya ombudsmanın seçilebilmesi için adayların hukuk eğitimi alması zorunlu tutulmaktadır. Hukuk alanında çalışması ve kariyer sahibi olması gerekmektedir. Ombudsman parlamentoda üye olamayacağı gibi seçildikten sonra üyeliği sona ermektedir (Şahin, 2018, s. 53).

Finlandiya ombudsmanı dünyada en geniş yetki alanına sahip olmakla beraber kamu görevlilerinin tümünü kapsayacak bir şekilde denetim yapmaktadır. Denetleme yetkisinin içine, silahlı kuvvetler, hukuk mahkemeleri, yargıçlar, devlet başkanı, başbakan, cezaevleri, din görevlileri, kamu hizmeti gören tüm özel şirketler, parlamento girmektedir. Yani bütün kamu idaresi ombudsmanın yetki alandadır. Finlandiya'da ombudsman geniş yetki alanı sayesinde Bakanlar kurulu toplantılarına, mahkemelerin ve kamu kuruluşlarının oturumlarına katılabilmektedir. Ombudsmanın diğer bir yetkisi ise Devlet başkanına, Yüksek İdare Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi üyelerine dava açabilmesidir. Ayrıca ombudsman, Anayasa Mahkemesini ilgilendiren konularda savcı konumuna gelmektedir (Tutal, 2014, s.126).

Finlandiya ombudsmanlık kurumuna başvuru yapabilmek için herhangi bir şekil şartı aranmamakla birlikte herkes şikayet başvurusu yapabilmektedir. Gerçek kişiler, tüzel kişiler veya ortak menfaatler etrafında birleşen gruplarda ombudsmana şikayet başvurusu yapabilmektedir. Finlandiya ombudsmanı denetimde kendiliğinden harekete geçebilmekte ve suçlu bulduğu kamu görevlileri hakkında soruşturmayı kendisi yaparak iddia makamı işlevini üstlenmektedir. Şikayetin kabul edilmesiyle birlikte ombudsman konuyla ilgili kurumdan rapor, belge ve bilgileri istemektedir. Kurumlar ombudsmanın talep ettiği bilgi ve belgeleri temin etmekle yükümlüdürler (Babüroğlu ve Hatipoğlu, 1997, s. 45).

Finlandiya ombudsmanı her yıl sene sonunda faaliyetleri ve kararları hakkında raporu Parlamentoya sunmakta ve bu raporları kamuoyu ile paylaşmaktadır. (Avşar, 2007, s.187).

3.4.9. Fransa

İdarenin eylem ve işlemlerinden doğan kusurlardan vatandaşların haklarını gözeten koruyan ve idareyi denetleyen ombudsmanlık kurumu Fransa'da 3 Ocak 1973

tarihinde Mediateur olarak kabul edilmiştir. 1976, 1989 ve 1992 tarihli kanunlar ile ombudsmanlık kurumunun eksiklikleri giderilmiştir. Ombudsmanlık kurumunun anayasa ile güvence altına alınması 2008 yılında gerçekleşen değişiklik ile olmuştur. 29 Mart 2011 tarihinde çıkan kanunla Mediateur kurumunun ismi değiştirilerek Hakların Savunucusu olmuştur. Hakların Savunucusu adı altında Çocuk Savunucusu, Eşitlik ve Ayrımcılıkla Mücadele Yüksek Kurumu, Güvenlik Etiği Ulusal Komisyonu ve Mediateur kurumları birleştirilmiştir. Bu sayede kurum insan hakları statüsüne gelmiştir (Avşar,2012, s. 149).

Hakların Savunucusu 6 yıllık bir süre için Bakanlar Kurulu kararnamesi ile Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Hakların Savunucusu Cumhurbaşkanı ve Parlamentoya karşı sorumludur. Hakların Savunucusu özerk bir idari otorite olmakla birlikte söylediklerinden ve faaliyetlerinden dolayı soruşturulamaz, aranamaz, tutuklanamaz, yargılanamaz, hükümetten veya herhangi bir gruptan talimat almaz. Hakların Savunucusunun görevi Danıştay tarafından Bakanlar Kurulu kararnamesi ile feshedilebilmektedir. Hakların savunucusu görev süresi bitmeden görevinden alınamaz. Ancak özel bir kurul tarafından görevini ifa edemeyecek bir durumda olduğu kanıtlanırsa görev süresi dolmadan görevine son verilebilmektedir (Şengül, 2003, ss.32-34).

Fransa Hakların Savunucusunun görevi, idarenin hatalı eylemlerini veya hizmetlerinde oluşan aksaklıkları tespit edip önerilerde bulunmak ve kamuoyunun bilgisine sunmaktır. Hakların savunucusu vatandaşların haklarının saygı görmesi için eşitliği temin etmek üzere oluşturulmuş bir kurumdur.

2011 yılında çıkan 333 sayılı kanunun 4. Maddesinde Hakların Savunucusunun görev alanları belirlenmiştir.

- Vatandaşların Merkezi idare, mahalli idareler, kamu kurumları ve kamu hizmeti veren kuruluşlarla ilişkisinde onların haklarını savunmak,
- Çocukların çıkarlarını gözetmek, haklarını korumak ve geliştirmek,
- Ayrımcılıkla mücadele etmek ve eşitlik için teşvik edici olmak,
- Fransa'da güvenlik faaliyetleri ile uğraşan kişilerin güvenlik etiğine uymasını sağlamak,

- Yetkili makamlara kişi hak ve özgürlüklerinin sağlanması hakkında uyarıda bulunmak.

1973 tarihli kanunla şikayet başvurusu milletvekili ya da senatör aracılığı ile yapılırken 2011 tarihli kanunla mağdur olan vatandaşlar tarafından kuruma şikayet başvurusu bizzat yapılmaktadır. Fransa'da Ombudsmanlık Kurumuna tüzel kişilerin şikayet başvurusu yapma yetkisi bulunmamaktadır. Kuruma sadece gerçek kişilerin başvuruları kabul edilmektedir. Ombudsmanlık kurumuna yapılan şikayetler ücretsiz bir şekilde bir mektup yoluyla bile iletilebilmektedir. Fransa'da Ombudsmanlık kurumuna başvuruların yazılı yapılması şartı aranmaktadır. Şikayetlerini kuruma iletmek isteyen bireyler öncelikle şikayete konu olan kamu birimleri ile iletişime geçmiş olmalıdır. Ayrıca vatandaşların normal hukuk yollarını tüketilmiş olması gerekmektedir (Gül ve Kılıç, 2016, ss.190-198).

Hakların savunucusunun (Ombudsman) üç yardımcısı bulunmaktadır. Yardımcılar çocuk haklarının korunması, ayrımcılıkla mücadele ve eşitliğin sağlanması ile güvenlik etiği alanlarından sorumludur. Hakların Savunucusu kamu düzeninden ve güvenliğinden sorumlu görevlilerin kötü muamelelerde bulunduklarını tespit ederse re' sen harekete geçebilmektedir. Hakların savunucusunun aldığı kararların bağlayıcılığı bulunmamaktadır. İlgili kamu birimlerine gelen şikayetler doğrultusunda ombudsman idareye öneri ve tavsiye verebilmektedir. Bu bağlamda kurumun karar alma gücü bulunmamaktadır. Hakların Savunucusu denetim yapabilmek için tüm kamusal belge ve bilgileri talep etme yetkisine sahiptir. Dış politika, devlet güvenliği ve savunma ile ilgili belgelere ulaşma yetkisi bulunmamaktadır (Şengül, 2000, s.180).

Hakların Savunucusu mahkeme yoluna gitmeden arabulucu rolünü üstlenerek anlaşma yolunu da tercih etmektedir. Hakların Savunucusunun genel merkezi Paris'te bulunmaktadır. Genel merkezde 250 kişi çalışırken Fransa geneli ve dünya topraklarına yayılmış 500 temsilcisi bulunmaktadır. Ombudsmanlar kendi alanlarında uzman kişilerdir. Hakların Savunucusu sene sonunda gerçekleştirdikleri faaliyetler hakkında Cumhurbaşkanına ve parlamentoya rapor sunmakta ve bu raporları kamuoyu ile paylaşmaktadır (Tutal, 2014, s.138).

3.4.10. Polonya

Ombudsmanlık kurumu Polonya'da 1987 yılında kabul edilmiş ve 1988 yılında Anayasal bir kurum olarak yürürlüğe girmiştir. Polonya'da ombudsman Parlamento sözcüsü tarafından ya da 35 milletvekilinin önerisiyle Senato tarafından seçilmektedir. Ombudsmanın görev süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Görev süresi biten ombudsman ikinci kez seçilme hakkına sahiptir. Polonya'da ombudsmanın hukuki sorumluluğu bulunmamakla birlikte sadece yasama organına karşı sorumludur. Parlamento haricinde hiçbir kuruma, organa veya zümreye hesap verme zorunluluğu bulunmamaktadır. Polonya'da ombudsman seçilebilmek için adayların Polonya vatandaşı olmaları ve iyi bir hukuk bilgisine sahip olmaları gerekmektedir (Erhürman, 1995, s. 92).

Ombudsmanın temel görevi kamu otoriteleri karşısında vatandaşların çıkarlarını gözetmek ve korumaktır. Polonya'da ombudsman "insan haklarının ve medeni hak ve özgürlüklerin bekçisi" şeklinde tanımlanmıştır. Polonya Ombudsmanın oldukça geniş bir alanda denetleme yetkisi bulunmaktadır. Ombudsmanın inceleme ve denetleme alanına giren kurumlar, Silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetler, hapishaneler, merkezi ve yerel yönetim birimleridir. Bununla birlikte ombudsmanlık kurumunun mahkemeleri denetleme yetkisi bulunmaktadır. Ancak yargıçların bağımsızlık alanlarındaki düzenlemelerini denetleme yetkisi bulunmamaktadır (Altuğ, 2002, s. 215).

Polonya Cumhuriyeti'nde Ombudsmana idarenin yaptığı işlem ve eylemlerden dolayı haksızlığa uğrayan her vatandaş başvuru yapabilmektedir. Ombudsmana başvuru ücretsiz olup şikayet başvurusunda bulunan bireyin kimliğini ve şikayetçi olduğu konuyu açıkça belirtmesi gerekmektedir. Ombudsman vatandaşlardan gelen şikayetler doğrultusunda araştırma yapabildiği gibi kendiliğinden de harekete geçebilmektedir. Polonya'da ombudsman kendisine şikayet başvurusunda bulunan vatandaşlara haklarını açıklamakta ve denetleme yetkisi olmadığı konularda hangi yargı merciine başvurması gerektiğini bireylere iletmektedir. Ayrıca ombudsman konusu yetki sınırları içerisinde olmayan başvurularda ilgili kurumu da bilgilendirmektedir. Ombudsmana şikayet başvuru yapmak için herhangi bir ücret ödenmesi gerekmemektedir (Eşsiz, 2009, ss. 20-25).

Ombudsman hakları ihlal edilen vatandaşların çıkarlarını korumak, yönetimde adaleti sağlamak amacıyla şikayete konu olan ilgili kurumlardan bilgi, belge ve dokümanları isteme hakkına sahiptir. Ombudsman şikayete ilişkin devletin diğer organlarından ve kurumlarından da yararlanabilmektedir. Ombudsman idarenin işleyişinin düzeltilmesi için kurumlara reform önerilerinde ve hizmetlerin sunumuna ilişkin aksaklık olmaması için önerilerde bulunabilmektedir. Ombudsman kuruma önceden bilgi vermeden denetim yapma yetkisine sahiptir. Ombudsmana gelen şikayetlerin sonuçlandırılması için zaman kısıtlaması bulunmamaktadır (Temizel, 1997, s.36).

Ombudsman yıl sonunda faaliyetlerini, eylem ve işlemlerini rapor olarak Parlamentoya sunmaktadır. Polonya'da etkili bir radyo ve basın yayını ağı bulunmaktadır. Ombudsmanlık kurumu bu sayede kamuoyunun dikkatini rahat bir şekilde çekebilmektedir.

3.4.11. Kazakistan

Kazakistan Cumhuriyetinde ombudsmanlık müessesinin kurulmasına dair çalışmalar 1995 yılında başlamıştır. 1998 ve 1999 yıllarında Astana'da insan hakları alanında uluslararası konferans düzlenmiş ve çalışmalar sonucunda 2002 yılında İnsan Hakları Komiseri kurulmuştur (Tunç, 2016, ss. 128-129).

İnsan Hakları Komiseri anayasal bir kuruluş olmamakla beraber görevlerini mevcut Anayasa, yasa ve Cumhurbaşkanı'nın kararları çerçevesinde ifa etmektedir. İnsan Hakları Komiseri görevlerini yerine getirirken siyasi bir eylemde bulunması yasaktır. İnsan Hakları Komiserliğine aday olabilmek için yaş sınırı olmamakla beraber Kazakistan vatandaşı olmak, en az üç yıl avukatlık mesleğinde veya insan hak ve özgürlükleri alanında tecrübeye sahip olması şartı aranmaktadır. İnsan Hakları komiseri Cumhurbaşkanının önerisi üzerine Senato ve Meclis kamaraları tarafından görüşülmesinin ardından yine Cumhurbaşkanı tarafından 5 yıllık bir görev süresi için seçilmektedir (Ağır ve Birdişli, 2016, s.7). Görev süresi dolan İnsan Hakları Komiseri en fazla 2 dönem görev yapabilmektedir. Komiserin görevden alınması ise cumhurbaşkanının önerisi üzerine Senato tarafından gerçekleşmektedir. Komiserin erken görevden alınması için istifa etmesi, tıbbi rapor doğrultusunda görevini ifa edemeyeceği bir sağlık durumunun ortaya çıkması, hüküm giymesi, Kazakistan vatandaşlığını kaybetmesi, Kazakistan'dan daimi ikamet için ayrılması, başka bir

göreve seçilmesi gerekmektedir (947 Sayılı İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2002, madde 2).

Kazakistan İnsan Hakları Komiseri, Kazakistan vatandaşı olan veya olmayan kişilerden gelen şikayetler doğrultusunda kurumlardan ihlale ilişkin bilgi ve belgeleri alarak bu konularda meclis oturumları yapılması önerisiyle Parlamento odalarına başvurur. Komiser, Uluslararası insan hakları kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin toplantılarına katılır. Vatandaşların hak ve özgürlüklerinin ihlaline ilişkin çözüm önerilerinde uzmanlık ve danışmanlık çalışmalarını yürütür. Vatandaşların hak ve özgürlüklerini ihlal eden bir kamu görevlisi aleyhine disiplin, idari işlem veya ceza davası başlatmak için bir dilekçe ile yetkili devlet organlarına veya devlet görevlilerine başvurur. İnsan Hakları Komiseri, Cumhurbaşkanı, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu ve yardımcılarının, Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti, Anayasa Konseyi, Başsavcı, Merkez Seçim Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti mahkemelerinin eylem ve kararlarına ilişkin şikayetleri dikkate almaz (947 Sayılı İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2002, madde 15-18).

İnsan Hakları Komiserine şikayet başvurusu yapmak için Kazakistan vatandaşı olma zorunluluğu yoktur. Kazakistan vatandaşları, vatansızlar ve yabancı vatandaşlar temel hak ve özgürlüklerinin ihlaline ilişkin kuruma şikayet başvurusu yapabilmektedir. Komiserin aldığı kararlar tavsiye niteliğinde olup, alınan kararların bir kopyası şikayet başvurusu yapan kişiye gönderilmektedir. Komiserin ihlale ilişkin kuruma verdiği tavsiyeleri dikkate almakla yükümlü olan yetkili bir ay içerisinde değerlendirmelerin sonuçları hakkında komisere bir mesaj göndermekle yükümlüdür (947 Sayılı İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2002, madde 25).

İnsan Hakları Komiseri, yıllık olarak faaliyetleri hakkında bir raporu değerlendirilmesi için Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'na sunmaktadır (947 Sayılı İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2002, madde 23).

3.4.12. Kırgızistan

Kırgızistan'da Ombudsmanlık (Akıykatçı) müessesinin kurulmasına ilişkin çalışmalar 2000'li yıllarda gerçekleşmiştir. 31.07.2002 tarihinde 136 sayılı kanun ile ombudsmanlık kurumunu Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in onayına

sunularak imzalanmasıyla birlikte kurum resmi olarak kurulmuş oldu. 02.08.2002 tarihinde ise resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tursunbai Bakır Uulu Kırgızistan parlamentosu (Jogorku Kenesh) tarafından seçilen ilk ombudsmandır (Özer ve Iskandarov, 2016, s.336).

Kırgızistan'da Ombudsman seçilme şartları; Kırgız vatandaşı olması, 30 yaşında olması ve herhangi bir suçtan dolayı ceza alamamış olması gerekmektedir. Parlamentoda bulunan partiler en fazla 3 ombudsman adayı çıkartabilmektedir. Ombudsman seçimleri Jogorku Kenesh tarafından gizli oyla yapılmaktadır. Ombudsman adayının seçilebilmesi için parlamentoda hazır bulunan üyelerden en fazla oyu alan aday 5 yıllığına göreve gelmektedir. Kırgızistan Cumhuriyetinde Ombudsman en fazla iki dönem görev yapabilmektedir. Ombudsman adaylarının seçilebilmesi için en az 50 milletvekilinin oyu gerekmektedir. İlk turda 50 milletvekilinin oyu alınamazsa en erken 14 gün en geç 30 gün içerisinde seçimler yenilenir. Ombudsman parlamentoya dilekçe vererek görevine son verebilir. Ayrıca kaybolması halinde, başka bir işe geçmesi halinde ve vatandaşlığını kaybetmesi halinde görevine son verilmektedir (136 Sayılı Kırgızistan Cumhuriyeti Ombudsman Kanunu, 2002, madde 4).

Kırgızistan'da ombudsmana şikayet başvurusu yapmak için Kırgız vatandaşı olma şartı bulunmamaktadır. Kuruma başvuru ücretsizdir. Ombudsmanlık kurumuna mağdur olan vatandaş hak ihlalinin yapıldığı tarihten 1 yıl içerisinde başvurusunu yapmalıdır. Aksi halde yapılan başvuru kabul olmamaktadır. Ombudsmanlık Kurumuna gerçek kişiler gibi tüzel kişilerde başvuru yapabilmektedir. Kırgızistan'da vatandaşlar arasında çıkan uyuşmazlıklarda ombudsman arabuluculuk yapmamaktadır. Bu sorunlar mahkeme tarafında çözülmektedir. Vatandaş mahkeme tarafından sonuçlanan davayı ombudsmanın incelemesi için başvuru hakkı bulunmaktadır. Kırgızistan'da ombudsman bağımsız bir kurum olmakla beraber vatandaşlar tarafından kolayca ulaşılabilen bir kurumdur.

Vatandaş herhangi bir mahkeme tarafından sonuçlanan davanın neticesinden memnun değilse ombudsmanın incelemesi için kuruma başvurma hakkına sahiptir. Davayı incelemek ombudsmanın inisiyatifindedir. Reddettiği başvuruları karşı tarafa bildirmekle yükümlüdür. Kabul olan davalarda ise şikâyetçi olunan yerel yönetimler, özel ve tüzel kişilerden olayla ilgili açıklama yapmaları istenir. En geç 15 gün

içerisinde ilgililer açıklamalarını ombudsmana göndermekle yükümlüdürler. Açıklama olmaması veya gecikmesi halinde ombudsman cumhuriyet başsavcılığından gelen şikayetle ilgili araştırma yapılmasını talep etmektedir.

Kırgızistan ombudsmanı her yıl 1 Nisan'da yıllık faaliyetlerini parlamentoya sunmakla yükümlüdür. Kuruma ne kadar dilekçe geldiğini, bu şikayetlerin ne kadarının sonuçlandığını, sonuçlanmayan şikayetlerin ise sebepleriyle birlikte sunulması gerekmektedir. Raporda kamu kurumlarının hatalı işlemleri açıkça belirtilmektedir. Ayrıca ombudsman tarafından hatanın giderilmesi için izlenen yöntemde raporda bulunmaktadır. Parlamento ombudsmandan herhangi bir faaliyeti için özel rapor hazırlamasını isteyebilmektedir. Parlamento tarafından yeterli oyun sağlanması halinde faaliyet raporu kabul edilir aksi halde ombudsman rapora ilişkin daha detaylı bir rapor hazırlayarak tekrar parlamentoya sunmak zorundadır. Onaylanan rapor, parlamentoya ve devlet kurumlarına bildirilmektedir. Ayrıca rapor kamuoyuyla paylaşılmaktadır (136 Sayılı Kırgızistan Cumhuriyeti Ombudsman Kanunu, 2002, madde 11).

3.4.13. Türkmenistan

Ombudsman Kurumu (Adaletçi) Türkmenistan'da 1 Ocak 2017 yılında kurulmuştur. Adaletçi Hakkında Türkmenistan Kanunu Anayasaya uygun kurulan bir kurumdur. Ombudsman kurumunun temel amacı vatandaşların hak ve özgürlüklerini korumaktır. Ombudsmanlık kurumu devletin mevcut mekanizmalarına yardımcı olan bir kurumdur. Ancak Türkmenistan Ombudsmanlık Kanununa göre devlet organlarının yetkilerinde bir sınırlama yapılmamaktadır (Adaletçi Hakkında Türkmenistan Kanunu, 2017, madde 1).

Türkmenistan'da Adaletçi, meclis tarafından gizli oylama usulüyle üye sayısının salt çoğunluğu ile seçilmektedir. Seçim, Cumhurbaşkanı tarafından önerilen üç aday arasında yapılmaktadır. Eğer ilk turda seçim gerçekleşmezse Cumhurbaşkanı on beş gün içerisinde meclise yeni üç aday önerir (Adaletçi Hakkında Türkmenistan Kanunu, 2017, madde 2).

Adaletçi seçimlerine aday olabilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak, devlet dilini bilmek, yükseköğrenim görmek, son on yıl içerisinde Türkmenistan'da ikamet edip

çalışmak ve Türkmenistan vatandaşı olmak şartlarını sağlamak gerekmektedir. Bu şartlara uyan her Türkmenistan vatandaşı ombudsman adayı olabilmektedir (Adaletçi Hakkında Türkmenistan Kanunu, 2017, madde 5).

Türkmenistan'da adaletçi 5 yıllık bir görev süresi için seçilmektedir ve adaletçi en fazla art arda iki dönem görev yapabilmektedir. İki dönem görev yapan adaletçi bir dönem başka bir görev yaptıktan sonra bir sonra ki dönem için tekrar aday olabilmektedir. Adaletçi yardımcıları, adaletçi teklifi üzerine meclis tarafından beş yıllık bir dönem için seçilmektedir. Adaletçi yardımcılarının görevleri adaletçi tarafından belirlenmektedir. Adaletçinin ölümü veya yetkilerinin sonlandırılması halinde görevler adaletçi yardımcısı tarafından yerine getirilmektedir (Adaletçi Hakkında Türkmenistan Kanunu, 2017, madde 7 ve 8).

Türkmenistan'da adaletçi ve yardımcılarının görev sürelerinin erken sonlandırılma yetkisi meclisin elinde bulunmakla beraber meclisin salt çoğunluğunun oyu gerekmektedir. Ombudsmanın veya yardımcılarının görevleri süreleri dolmadan sonlandırılması için kanunda geçen maddelerden en az bir tanesinin olması gerekmektedir. Bunlar kendi isteğiyle istifa etmesi, görevini yapamayacağına dair doktor raporunun olması, adaletçi için sınırlı ehliyetli, gaiplik, tam ehliyetsizlik ve ölüm kararını beyan eden mahkeme kararının yürürlüğe girmesi, Türkmenistan vatandaşlığının sona ermesi, ombudsman veya yardımcısının görevi ile uyuşmayan başka bir göreve atanması, görev yetkilerinin ağır ihlali ve Türkmenistan'dan daimî ikamet etmek için ayrılması halinde ombudsman veya yardımcısının görevini erken sonlandırabilmektedir (Adaletçi Hakkında Türkmenistan Kanunu, 2017, madde 9).

Türkmenistan'da Ombudsman Kurumuna başvuru yapmak için vatandaş olma şartı bulunmamaktadır. Haklarının ve özgürlüklerinin ihlal edilen herkes kuruma başvuru yapabilmektedir. Başvuruda şikayetçinin adı, soyadı, ikamet adresi ve imzası olmak zorundadır. Ombudsmana başvuru ücretsizdir (Adaletçi Hakkında Türkmenistan Kanunu, 2017, madde 21). Ombudsman bir ihlal söz konusu olduğunda ve ihlali kendi öğrendiği zaman başvuru olmadan da re' sen harekete geçebilir. Ombudsman merkezi yönetim idarelerinden, yerel yönetimlerden, kamu ve özel kuruluşlardan gerekli olan belgeleri isteme ve almaya yetkilidir. Türkmenistan'da olağanüstü hâl veya sıkı yönetim durumlarında adaletçinin faaliyetleri durdurulamaz, yetkileri sınırlandırılamaz (Adaletçi Hakkında Türkmenistan Kanunu, 2017, madde 18).

Türkmenistan ombudsmanı her yıl Cumhurbaşkanı'na faaliyet raporu sunar ve Türkmenistan Meclisine iletir. Ombudsmanın yıllık faaliyet raporları kitle iletişim araçları ile kamuoyuna sunulmaktadır.

3.4.14. Özbekistan

İkinci Dünya Savaşından sonra birçok ülke tarafından uygulama alanı bulan ombudsmanlık kurumu Özbekistan Cumhuriyetinde 21. Yüzyılın başlarında 2004 yılında kurulmuştur.

Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisi İnsan Hakları Komiseri (Ombudsman) yasalara uygun olarak faaliyet göstermektedir. Özbekistan'da Ombudsman Cumhurbaşkanı tarafından senato ve yasama meclisi üyelerinden oluşan Ali Meclise aday gösterilmektedir. Ombudsman 5 yıllık görev süresi için Ali Meclisi'nin onayı ile atanmaktadır. Ombudsman Ali Meclisi üyelerinin genel sayısının çoğunluğunun oyunu alarak göreve başlayabilmektedir. 5 yıl boyunca Özbekistan'da ikamet eden ve 25 yaşını dolduran her vatandaş ombudsman adayı olabilmektedir (Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisi İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2004, madde 3-4).

Özbekistan'da Ombudsmanın temel amacı, her birey için adaleti sağlamak, demokrasinin gelişimi için çalışmak ve kamu yönetiminde erişilebilirliği ve açıklığı sağlamaktır. Ombudsman görevi ile bağdaşmayan bir pozisyona seçilirse, kendi isteği ile istifasını sunarsa, tıbbi raporlarla dayalı olarak sağlık durumunun elverişsiz olmasıyla ve adalet divanı tarafından suçsuz bulunmasıyla görev süresi dolmadan önce pozisyonundan azledilmektedir. Ombudsmanın görev süresi boyunca herhangi bir siyasi partiye üye olması söz konusu değildir. Ombudsman bilimsel ve pedagojik faaliyetler dışında ücret karşılığı faaliyetlerde bulunamaz (Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisi İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2004, madde 8-9).

Ombudsmana Özbekistan vatandaşları, yabancı vatandaşlar ve Özbekistan'da yaşayan haklarının ihlal edildiğini düşünen herkes şikayet başvurusu yapabilmektedir. Ombudsmana gönderilen şikayetlerde, şikayetçinin adı, soyadı, adresi ile şikayete konu olan yetkilinin adı, soyadı yer almalıdır. Ombudsmanlık kurumuna şikayetler haklarının, özgürlüklerinin ve meşru menfaatlerinin ihlalinin farkına vardığı andan itibaren bir yıl içinde yapılmalıdır. Şikayetlerin değerlendirilmeye alınması için

bireylerin iç hukuktaki bütün yolları tüketmesi gerekmektedir (Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisi İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2004, madde 10-11).

Ombudsman şikayet başvurusu ile denetleme yapabileceği gibi kendiliğinden de harekete geçme yetkisi bulunmaktadır. Ombudsman bireysel şikayetlerin yanı sıra üçüncü kişiler tarafından gelen şikayetleri kabul etmekte ve incelemeye almaktadır. Ombudsman adalet divanının kararları hakkında şikayetleri kabul etmemektedir. Ombudsman şikayete konu olan devlet organları, işletmeler, kurumlar, kuruluşlardan her türlü bilgi ve belgeyi isteme hakkına sahiptir. Ayrıca şikayetin çözüme kavuşturulması için devlet organlarından, kurum ve kuruluşlardan yardım isteme hakkına sahiptir. Ombudsmanın verdiği kararlar öneri niteliğindedir (Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisi İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2004, madde 14-15).

Özbekistan Cumhuriyetinde Ombudsman dokunulmazlığa sahiptir. Ombudsman Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisinin onayı olmadan yasal olarak sorumlu tutulamaz, gözaltına alınamaz, tutuklanamaz, hapse atılamaz veya idari bir davaya tabi tutulamaz.

Ombudsman yıl sonunda aldığı kararlar ve yaptığı faaliyetlere ilişkin rapor hazırlayarak Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisi'ne sunmaktadır (Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisi İnsan Hakları Komiseri Yasası, 2004, madde 7).

3.4.15. Pakistan

Pakistan'da ombudsmanlık müessesi 1972 yılında kabul edilmiştir. Ombudsmanlık kurumu hükümet tarafından 1983 yılında "wafaqi mohtasib ofisi"nin kurulmasıyla faaliyete başlamıştır. Wafaqi Mohtasib, parlamento ya da hükümet tarafından dört yıllık bir dönem süresi için atanmaktadır. Süresi biten ombudsman bir kez daha göreve gelememektedir (Akıncı, 1999, s.278).

Vatandaşın haklarını özgürlüklerini idare tarafından suiistimal edilmesini önleyen ve koruyan ombudsmanlık müessesi bağımsız bir organ olarak çalışmaktadır. Pakistan'da Eyalet Ombudsmanı, Banka Ombudsmanı, Vergi Ombudsmanı, Sigorta Ombudsmanı ve Eyalet Ombudsmanları bulunmaktadır. Wafaqi Mohtasip, vatandaşın temsilci sıfatıyla kamu yönetiminde yer alan tüm kurum ve kuruluşları sorgulamakla yetkili bir kurumdur. Pakistan yönetim sistemi içerisinde yer alan tüm organlar ombudsmana

yardım etmektedir. Ombudsman görev aldığı süre boyunca siyasi faaliyetlerde bulunması yasaktır. Ayrıca yerel organlarda ve parlamentoda üyeliği bulunamaz. Ombudsman görevini yerine getiremeyecek koşullarda ve görevini kötüye kullanması durumunda Cumhurbaşkanı tarafından görevden alınmaktadır. Ombudsman kendi rızası ile görevden alınmasını talep etmesi durumunda yazı yoluyla Cumhurbaşkanına istifa dilekçesini göndermesi gerekmektedir (Wafaqı Mohtasıb Ofisi Kanunu, 1983, madde 5).

Pakistan'da Ombudsmanlık kurumunun temel amacı vatandaşların şikayetlerini çözüme kavuşturmak ve vatandaşı bilgilendirerek yardımcı olmaktır. Ombudsman kamu personellerini insan hak ve özgürlükleri kapsamında eğitmek sorumluluğunu üstlenmiştir. Ombudsman idare ile vatandaş arasında oluşabilecek sorunları önlemek amacıyla mağdur olan vatandaşların şikayetleri üzerine inceleme, araştırma ce soruşturma yapmaktadır. Ombudsman idare ile vatandaş arasında bir arabulucu konumundadır. Ombudsman şikayete konu olan kurumlardan her türlü bilgi ve belgeyi isteme hakkına sahiptir. Wafaqi Mohtasip Ofisi idarenin bütün kurum ve kuruluşları ile personellerinden doğacak uyuşmazlıkları çözmek için arabulucu rolü üstlenmektedir. Ancak ombudsmanlık kurumu, iş yerinde yaşanan kadın tacizine yönelik şikayetlerinin görev ve yetkisi dahilinde olmadığını herhangi bir yaptırım uygulayamadıklarını ve bu konuda şikayet dilekçesi kabul etmediklerini belirtmektedirler. Pakistan ombudsmanlık kurumunun kara kuvvetleri, hava kuvvetleri ve deniz kuvvetleri ile ilgili yasalara müdahale etme yetkisi bulunmamaktadır (Şahin, 2020, ss. 102-107).

Pakistan'da vatandaşlar ombudsmanlık kurumuna şahsen ve temsili başvuru yapabilmektedir. Temsili yapılan şikayetlerde başvuru mağdur olan vatandaş tarafından teyit edilmiş ve yeminli bir şekilde ombudsmanlık makamına iletilmelidir. Şikayet kuruma şahsen veya temsilci aracılığı ile teslim edilebilmektedir. Sahte isim ve isimsiz başvurular kurum tarafından dikkate alınmamaktadır. Hakları ihlal edilen bireyler başvuruyu şikayete konu olan olayı ilk fark edildiği günden itibaren en geç üç ay içerisinde yapmalıdır. Ombudsman yaptığı incelemeler sonucunda idarenin yetki saptırması yaptığını fark ederse, ilgili kuruma konu ile ilgili olarak tekrardan inceleme yapmasını, kararını değiştirmesini veya kaldırmasını isteyebilmektedir. Ayrıca

şikayete konu olan kamu görevlisine disiplin cezasının verilmesini ve başka önlemler alınmasını istemektedir (Akıncı, 1999, s.278).

Pakistan Wafaqi Mohtasip Ofisi ilgili olduğu takvim yılının bitiminden itibaren üç ay içinde, Cumhurbaşkanına faaliyetleri ile ilgili bir yıllık rapor sunmaktadır. Yıllık raporlar ombudsman tarafından kopyalanır ve yayımlanır ve makul bir fiyat karşılığında kamuya verilir. Mohtesip, bir yıl içerisinde yaptığı çalışmalar, araştırmalar, sonuçlar, öneriler ve fikirleri kamuoyu ile paylaşmaktadır (Wafaqı Mohtasıb Ofisi Kanunu, 1983, madde 28, Wafaqı Mohtasıb Ofisi Kanunu, 1983, madde 5).

3.4.16. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

15 Kasım 1983 yılında Cumhuriyeti ilan eden Kuzey Kıbrıs'ta ombudsman müessesinin kurulması için 1985 yılında tartışmalar başlamış ve aynı yıl içerisinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasasında ombudsmanlık kurumuna yer verilmiştir. 1991 yılında ombudsmanlığın kurulması teklif edilmiştir. 1985 KKTC Anayasasında yer alan ombudsmanlık kurumu 15-16 Temmuz 1996 yılında yapılan çalışmalar sonucunda Yüksek Yönetim Denetçisi Yasa Önergesi ile Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Allahverdiyeva, 2012: 69).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu anayasal bir kuruluştur. KKTC Anayasası'nın 114. Maddesine ombudsmanlık kurumu Yüksek Yönetim Denetçisi (Ombudsman) adıyla düzenlenmiştir. Yüksek Yönetim Denetçisi Cumhurbaşkanı'nca Meclisin onayı ile atanmaktadır. Yüksek yönetim denetçisinin atanması için mecliste tamsayının üçte iki (2/3) çoğunluğu aranmaktadır. Gerekli çoğunluğun sağlanamadığı durumlarda ikinci bir oylama yapılmakta ve atanması için üye tam sayısının salt çoğunluğu ile onaylanması gerekmektedir (Yüksek Yönetim Denetçisi Yasası, madde 4). Yüksek Yönetim Denetçisi Yasasına göre denetçi seçilen kişi göreve başlamadan önce Cumhurbaşkanı karşında yemin ederek görevine başlamaktadır. Yüksek Yönetim Denetçisi 6 yıllığına bir dönem için seçilmekte ve görev süresi dolan ombudsman bir daha denetçi olarak atanmamaktadır. Denetçi 65 yaşına kadar vazifesini ifa etmektedir. Yüksek Yönetim Denetçisi siyasal bilgiler, hukuk, iktisat, işletme, kamu yönetimi ve bu konulara denk bir üniversiteden mezun olması gerekmektedir. Denetçi, kamu görevlisi olarak en az 10 yıl çalışmış olmalı veya

doktora seviyesinde lisansüstü eğitimi yapmış olmalıdır. Ayrıca denetçi milletvekili adaylığı için gerekli niteliklere haiz olmalıdır (Yüksek Yönetim Denetçisi Yasası, 1996, madde 5).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasasının 114. Maddesine göre Yüksek Yönetim Denetçisinin görevi kamu yönetiminin idari eylem ve işlemlerinin yürürlükte ki mevzuata ve mahkeme kararlarına uygun olarak yapılıp yapılmadığını veya kamu görevlileri tarafından yapılan hizmet veya eylemi denetleyerek, soruşturmak ve yetkililere rapor sunmaktır. Ayrıca yönetimdeki herhangi bir birimden yerine getirilmeyen hizmetle ilgili bilgi istemek ve bu işlemlerin düzeltilmesi için ilgili makamı uyarmak denetçinin görevleri arasındadır. Yüksek Yönetim Denetçisinin Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Meclisi, Bakanlar Kurulu, Kamu Hizmeti Komisyonu, Sayıştay, Polis Teşkilatı, yargı organları ile dış politikayı ve ülke savunmasını ilgilendiren konuları yetki alanı dışında bulunmaktadır (Yüksek Yönetim Denetçisi Yasası, 1996, madde 13).

Yüksek Yönetim Denetçisine başvuru şahsen, dilekçe formunu doldurmak ve imzalamak suretiyle yapılmaktadır. Yüksek Yönetim Denetçisi haksızlığa uğrayan vatandaşların başvurusu yoluyla harekete geçeceği gibi basında çıkan haberler, yaptığı gözlemler ve elde ettiği bulgular sonucunda kendiliğinden de harekete geçmektedir (Yüksek Yönetim Denetçisi Yasası, 1996, madde 15/1).

Yüksek Yönetim Denetçisi her altı ayda bir Cumhuriyet Meclisi Başkanlığı'na çalışmaları hakkında detaylı rapor sunmaktadır. Sunulan rapor Cumhurbaşkanına ve Başbakana gönderilmelidir. Ayrıca rapor basına açık bir şekilde sunulmalıdır (Yüksek Yönetim Denetçisi Yasası, 1996, madde 16).

3.4.17. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri bir eyalet bölgesi ve 50 federe devletlerden oluşan bir birliktir (Gül, 2013, s.19). Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan ombudsmanlık kurumu da diğer ülkelerden farklı olarak eyaletlerde ve yerel yönetim birimlerinde oluşturulmuştur. Hawaii, Nebraska, Lowa, Alaska ve Arizona ombudsmanları eyalet ombudsmanlarıdır. 1969 yılında Hawaii eyaletinde, 1971 yılında Nebraska eyaletinde,

1972 yılında Lowa eyaletinde, 1975 yılında Alaska eyaletinde, 1996 yılında ise Arizona eyaletinde ombudsmanlık müessesi oluşturulmuştur (Özden, 2010, s.96).

Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan ombudsmanlık kurumlarında görev, yetki, denetim alanları ve sorumlulukları açısından farklılık göstermektedir. Bu yüzden beş eyaletin ombudsmanlık kurumları ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Hawaii'de ombudsman yasama organı tarafından 6 yıllık görev süresi için atanmaktadır. Ombudsman seçiminde meclisin oy çokluğu şartı aranmaktadır. Görev süresi biten ombudsman, bir dönem daha göreve seçilebilmektedir ancak üç dönemden fazla görev yapamamaktadır. Ombudsmanın hizmetinden alınması ise meclis üyelerin üçte iki oyuyla gerçekleşmektedir (Hawaii Ombudsman 96.Yasası, Madde 2).

Hawaii'de ombudsmanlık kuruma diğer ülkelerde olduğu gibi yapılan şikayetler için herhangi bir ücret ödenmemektedir. Ombudsman şikayetlerini kuruma ileten vatandaşlar ile tanıklar hakkında gizliliğini korumakla görevlidir. Ombudsman şikayete konu olan idareden ilgili belge ve bilgileri isteme hakkına sahiptir. Ayrıca ombudsman şikayet hakkında bilgi paylaşacak olan tanıkların görüşünü ve ifadesini alabilmektedir. Ombudsman her yıl sonunda faaliyetlerini içeren bir yıllık rapor hazırlayarak parlamentoya sunmakla yükümlüdür. Yıllık raporlar kamuoyu ile de paylaşılmaktadır (Hawaii Ombudsman 96.Yasası).

Arizona'da ombudsman beş yıllık görev süresi için eyalet meclisi tarafından atanmaktadır. Ombudsman en fazla üç dönem görev yapabilmektedir. Ombudsman eyalet meclisinin Ombudsman adayları en az 25 yaşında olmalı ve soruşturma yapma yetkisine haiz olmalıdır. Arizona'da ombudsman seçilebilmek için aranan bir diğer şart ise en az 6 ay süre ile Arizona eyaletinde yaşamasıdır (Arizona Ombudsman Yasası, Madde 41/1374).

Eyalet meclisinin üçte iki çoğunluğu ile göreve seçilen ombudsman aynı çoğunluğun sağlanmasıyla görevinden alınmaktadır. Ombudsman görevini suiistimal etmesi, gizli bilgileri ifşa etmesi gibi hallerde görevinden alınmaktadır. Görev süresi bitmeden hizmetten alınan ombudsman makamının boşalması halinde yeni bir ombudsman atanana kadar ombudsman yardımcısı göreve devam eder. Ombudsmanın istifa etmesi, ölmesi veya iş göremez hale gelmesi de ombudsman makamının boş kalacağı ve ombudsman yerine yardımcısının göreve devam edeceği hallerden sayılmaktadır.

Arizona Eyaletinde Ombudsman altı ayda bir faaliyet raporları hazırlar ve bu raporları parlamentoya sunmakla yükümlüdür (Arizona Ombudsman Yasası, Madde 41/1375-E).

Iowa eyaletinde ombudsman dört yıllık görev süresi için senato ve temsilciler meclisi tarafından onaylanır ve yasama konseyi tarafından atanmaktadır. Ombudsmanın göreve seçilebilmesi için anayasal çoğunluğun sağlanması gerekmektedir. Ombudsmanın görevden alınması da senato ve temsilciler meclisinin anayasal çoğunluğunun sağlanması halinde gerçekleşmektedir. (Iowa Ombudsman Yasası, Madde 2C5).

Ombudsman şikayet üzerine inceleme yapabilmektedir. Ayrıca ombudsman re'sen harekete geçebilme yetkisine sahiptir. Ombudsman şikayet konusunu araştırmak için ilgili kurumlardan bilgi ve belgeleri talep edebilmektedir. İdari kurumlardan şikayetçi olan bireyler ombudsmanlık kurumuna ücretsiz bir şekilde başvurularını iletebilmektedir. Ombudsman bir yıl içeresinde yürüttüğü faaliyetler için yıllık rapor hazırlar ve bu raporu genel kurula sunar (Iowa Ombudsman Yasası).

Alaska eyaletinde ombudsman adayları beş yıllık görev süresi için Yasama Bütçesi ve Denetim Komitesi incelenerek vali tarafından atanmaktadır. Adaylardan birinin seçilmesi için 2/3 oy çoğunluğu sağlanmalıdır. Ombudsmanın göreve seçilebilmesi için en az beş yıl boyunca herhangi bir eyalette yeminli mali müşavir olarak görev yapması gerekmektedir. Görev süresi biten ombudsman bir kez daha göreve seçilebilmektedir. Ombudsmanın, görevini ihmal etme, kötüye kullanma ile başarısız ve yetersiz kaldığı durumlarda meclislerin 2/3 oy çoğunluğu ile görevine son verilmektedir. Alaska eyaletinde ombudsmanlık kurumu yıl sonunda yürüttüğü faaliyetler için bir yıllık rapor hazırlayarak valiye, ilgili kurumlara ve valiye sunmaktadır. Yıllık raporlar devlet harcamaları ile öngörülen azalmaları da içermelidir (Alaska Ombudsman Yasası).

Nebraska eyaletinde 1969 yılında parlamentodan geçen ve vali tarafından onaylanan ombudsmanlık kanunu ile kurulmuştur. 1971 yılında ombudsmanın atanması 1971 yılında gerçekleşmiştir. Nebraska'da ombudsman 6 yıllık görev süresi için seçilmektedir. Görev süresi biten ombudsman bir kez daha seçilebilmektedir. Meclisin

2/3 oy çoğunluğunu sağlayan ombudsman adayı yasama konseyi tarafından atanmaktadır (Yüce, 2020, s.88).

3.5. Uluslararası Örneklerin Karşılaştırılması

Bu bölümde yukarıda bahsedilen ülkelerin ombudsmanlık kurumları hakkında; kuruluş tarihi, ombudsmanların hizmet süresi ile kaç dönem görev yapabilecekleri, kurumun harekete geçme şekli, kuruma yapılan şikayetlerin başvuru şekli ile kurumun aldığı kararların niteliği açısından karşılaştırılması yapılacaktır.

Tablo 3. 1. Uluslararası örneklerin karşılaştırılması

ÜLKE	KURULUŞ TARİHİ	HİZMET SÜRESİ	KAÇ DÖNEM SEÇİLEBİLİR?	KİM TARAFINDAN ATANIR?
İSVEÇ	1809	4 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	PARLAMENTO
NORVEÇ	1952	4 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	PARLAMENTO
DANİMARKA	1954	MECLİSİN GÖREV SÜRESİ İLE AYNI	MECLİSİN GÖREV SÜRESİ İLE AYNI	PARLAMENTO
HOLLANDA	1981	6 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	PARLAMENTO
YENİ ZELANDA	1962	5 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	GENEL VALİ
ALMANYA	1956	5 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	PARLAMENTO
İNGİLTERE	1967	65 YAŞ	GÖREV SÜRESİ BELİRLİ DEĞİL	KRALİÇE
FİNLANDİYA	1919	4 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	PARLAMENTO
FRANSA	1973	6 YIL	1 DÖNEM	YÜRÜTME ORGANI

POLONYA		1988	5 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	PARLAMENTO
KAZAKİSTAN		2002	5 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	YÜRÜTME ORGANI
KIRGIZİSTAN		2002	5 YIL	EN FAZLA 2 DÖNEM	PARLAMENTO
TÜRKMENİSTAN		2017	5 YIL	ARD ARDA 2 DÖNEM	PARLAMENTO
ÖZBEKİSTAN		2004	5 YIL	BİLGİ YOK	PARLAMENTO
PAKİSTAN		1983	4 YIL	1 DÖNEM	PARLAMENTO
KKTC		1996	6 YIL	1 DÖNEM	PARLAMENTO
ABD	**Hawaii**	1969	6 YIL	EN FAZLA 3 DÖNEM	EYALET MECLİSİ
	Nebraska	1971	6 YIL	BİR DAHA SEÇİLEBİLİR	EYALET MECLİSİ
	Iowa	1972	4 YIL	BİR DAHA SEÇİLEBİLİR	YASAMA KONSEYİ
	Alaska	1975	5 YIL	BİR DAHA SEÇİLEBİLİR	VALİ
	Arizona	1996	5 YIL	EN FAZLA 3 DÖNEM	EYALET MECLİSİ

Vatandaşları kötü yönetim uygulamalarından korumak onların temel hak ve özgürlüklerini idare karşısında savunmak amacıyla ombudsmanlık kurumu ilk olarak İsveç'te 1809 yılında kurulmuştur. İsveç'te başarılı bir şekilde uygulanan kurum Finlandiya'da ülkede var olan denetim mekanizmalarına ek olarak vatandaşlar ile kamu yönetimi birimleri arasında çıkan sorunların idari yargı yoluna gidilmesinin önüne geçilmesi amacıyla 1919 yılında kurulmuştur. Norveç'te 1952 yılında, Danimarka'da 1954 yılında kurulmuştur. Kurumun İskandinav ülkelerinin dışında benimsenmesi ise ikinci dünya savaşından sonra yönetim sürecinde yaşanan gelişmelerle gerçekleşmiştir. Gelişmelere bağlı olarak Hollanda'da 1981 yılında, Yeni Zelanda'da 1962 yılında, Almanya'da 1956 yılında, İngiltere'de 1967 yılında,

Fransa'da 1973 yılında, Polonya'da 1988 yılında ombudsmanlık kurumu uygulanmaya başlamıştır. Sovyet bloğunun çökmesinin ardından bağımsızlığını ilan eden devletlerden Kazakistan ve Kırgızistan'da 2002 yılında, Türkmenistan'da 2017 yılında, Özbekistan'da 2004 yılında kurulmuştur. Çalışmada örnek ülkeler arasında yer alan Pakistan'da 1983 yılında, KKTC'de 1996 yılında kurulmuştur. Federe bir devlet olan Amerika'da ombudsmanlık kurumu eyaletler düzeyinde oluşturulmuştur. Hawaii'de 1969, Nebraska'da 1971, Iowa'da 1972, Alaska'da 1975, Arizona'da 1996 yılında kurulmuştur.

Parlamento tarafından atanan, görev ve yetkilerini parlamento aracılığı ile kullanan ombudsmanlık kurumları genel olarak "parlamento ombudsmanı" olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada yer alan İsveç, Finlandiya, Norveç, Danimarka, Almanya, Hollanda, Polonya, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Pakistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ombudsmanlar parlamento tarafından göreve gelmektedir. Parlamento ombudsmanı bir klasik ombudsmanlık türüne örnek gösterilmektedir. Fransa ve Kazakistan'da yürütme organı, Yeni Zelanda'da genel vali, İngiltere'de ise Kraliçe tarafından görevlerini ifa etmek için seçilmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri'nde eyaletler düzeyinde oluşturulan ombudsmanlık kurumlarında çalışan ombudsmanlar; Hawaii, Nebraska ve Arizona'da eyalet meclisi, Iowa'da yasama konseyi, Alaska'da ise vali tarafından göreve seçilmektedir.

Ülkelerin kendi yönetim yapıları ekseninde oluşturulan ombudsmanlık müessesinde çalışan ombudsmanların görev sürelerinde değişkenlik görülmektedir. İsveç, Norveç, Finlandiya, Iowa eyaletinde ve Pakistan'da ombudsmanlar 4 yıllık hizmet süresi için seçilmektedir. Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Polonya, Almanya, Yeni Zelanda, Alaska ve Arizona eyaletlerinde 5, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, Hawaii eyaletinde, Fransa ve Hollanda'da 6 yıllığına göreve seçilmektedir. Kraliçe tarafından hizmete başlayan İngiltere Ombudsmanı görevinden alınmadığı müddetçe 65 yaşına kadar çalışabilmektedir. Danimarka ombudsmanın görev süresi parlamentonun hizmet süresi ile eş tutulmuştur. Parlamento güven oyunu kaybeder ve hükümet düşerse ombudsmanında görev süresi bitmektedir.

Çalışmada yer alan 17 ülkede bulunan ombudsmanların hizmet süresi dolunca tekrar seçilip seçilmeyeceğini ele alacak olursak Fransa, Pakistan ve KKTC'de ombudsmanlar sadece 1 dönemliğine göreve seçilecek olup hizmet süresi bitince

ombudsmanlığa tekrar adaylığını koyamamaktadırlar. İsveç, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, Almanya, Finlandiya, Polonya, Kazakistan Kırgızistan, Türkmenistan ile ABD eyaletlerinden Nebraska, Iowa ve Alaska'da hizmet süresi biten ombudsmanlar bir kez daha seçilebilmektedir. 2. Kez aday olup göreve seçilen ombudsmanların görev süreleri ise 2 dönemdir. Arizona ve Hawaii eyaletlerinde ombudsmanların hizmet süreleri 3 dönemi kapsamaktadır. Türkmenistan'da 2 dönemlik görev süresini dolduran ombudsmanın 3. Kez aday olabilmesi için 1 dönemliğine başka bir ombudsmanın görev yapması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkmenistan'da ombudsman art arda en fazla 2 dönem için seçilmektedir. İngiltere'de ombudsman için belirlenmiş bir görev süresi bulunmamakla birlikte Danimarka'da ombudsmanın görev süresi parlamentonun görev süresi ile aynıdır.

Tüm dünya ülkelerinde ombudsmanlar istifa eder, ölür, iş göremez hale gelir veya göreviyle bağdaşmayan işler yaparsa hizmet süresi bitmeden önce görevinden alınır. Ombudsmanların görevlerinden alınabilmesi için gerekli olan oy çoğunluğuna bakacak olursak; Norveç'te parlamento üyelerinin 2/3 oy çoğunluğunun sağlanması halinde görevinden alınmaktadır. Danimarka'da ombudsmanın görev süresi hükümetin görev süresi ile aynı olduğu için istifa halinde ombudsmanın 6 ay önce haber vermesi beklenmektedir. Hollanda'da ombudsman parlamento tarafından atanır ancak görevden alınırken Kralın onayı gerekmektedir. Hollanda ombudsmanın görevden alınması için gerekli olan oy çoğunluğu bilgisine ulaşılamamıştır. Almanya'da ombudsman parlamentonun oy çoğunluğu ile görevinden alınmaktadır. İngiltere'de ombudsman istifa etmediği müddetçe 65 yaşına kadar görevini ifa edebilir. Ombudsman iki kamaranın teklifi üzerine Kraliçe tarafından görevinden alınabilmektedir. Fransa'da ombudsman 6 yıllık görev süresi bitmeden görevinden alınamaz ancak ombudsman tarafından faaliyetlerini yürütemeyeceği kanıtlanırsa görevine son verilebilir. Türkmenistan'da parlamentonun salt çoğunluğu aranmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri eyaletlerinden Hawaii, Arizona, Alaska, Iowa'da bulunan ombudsmanlar parlamento üyelerinin 2/3 oy çoğunluğunun sağlanması ile görevinden alınmaktadır. Nebraska eyaletinde ise anayasal çoğunluk ile atanan ombudsmanın aynı çoğunluğun sağlanması durumunda görevine son verilebilmektedir. Çalışmada yer alan örnek ülkelerden İsveç, Finlandiya, Polonya, Kazakistan'da, Kırgızistan, Yeni Zelanda, Özbekistan, Pakistan ve KKTC'de bulunan

ombudsmanların görevine son verilmesi hakkında aranan oy çoğunluğu bilgisine ulaşılamamıştır.

Tablo 3. 2. Uluslararası örneklerin karşılaştırılması

ÜLKE	HAREKETE GEÇME ŞEKLİ	KURUMA BAŞVURU ŞEKLİ	KURUMUN ALDIĞI KARARLARIN NİTELİĞİ
İSVEÇ	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN.	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
NORVEÇ	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
DANİMARKA	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
HOLLANA	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
YENİ ZELANDA	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
ALMANYA	ŞİKAYET VEYA RE'SEN HAREKET	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
İNGİLTERE	ŞİKÂYET	Avam Kamarası üyeleri aracılığı ile	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
FİNLANDİYA	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN.	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
FRANSA	ŞİKÂYET	Parlamenter ve senatör aracılığıyla	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
POLONYA	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN.	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
KAZAKİSTAN	BİLGİ YOK	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
KIRGIZİSTAN	BİLGİ YOK	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.

TÜRKMENİSTAN	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN.	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
ÖZBEKİSTAN	BİLGİ YOK	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
PAKİSTAN	BİLGİ YOK	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
KKTC	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN.	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.
ABD (Tüm eyaletlerde)	ŞİKÂYET VEYA RE'SEN.	Doğrudan	Yaptırım gücü yok kararlar tavsiye niteliğinde.

Tablo 3.2.'de görüldüğü üzere çalışmada yer alan 17 ülkeden 15'i doğrudan başvuru alırken Fransa parlamenterler ve senatörler aracılığı ile İngiltere'de ise Avam Kamarası üyeleri aracılığı ile başvurular kabul edilmektedir. 18. Yüzyıldan günümüze kadar oluşturulan ombudsmanlık kurumlarında başvuruların doğrudan yapılması kurumun en temel özellikleri arasında yer almakta iken Fransa ve İngiltere farklı bir uyarlaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransa ve İngiltere'de bulunan ombudsmanlık kurumunu diğer ülkede bulunan uygulamalardan ayıran özellik ise kurumun harekete geçme şeklidir. İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Yeni Zelanda, Almanya, Finlandiya, Polonya, Türkmenistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan eyalet ombudsmanları kuruma gelen şikayet dilekçeleri doğrultusunda şikayete konu olan kurum ve kuruluşları denetleme yetkesine sahipken kamuoyu aracılığı ile başvuru olmadan kamuoyu aracılığı ile bilgi sahibi olduğu hususlarda kendiliğinden de harekete geçerek araştırma ve inceleme yapabilmektedir. Ancak Fransa ve İngiltere'de bulunan ombudsmanların kendiliğinden harekete geçme yetkileri bulunmamaktadır. Kamu tüzel kişileri veya vatandaşların dilekçeleri üzerine şikayete konu olan kurum, kuruluş veya kamu personellerini denetleyebilmektedir. Özbekistan, Pakistan, Kırgızistan ve Kazakistan ombudsmanlık mevzuatlarında ombudsmanların harekete geçme şekillerine dair bilgi bulunmamaktadır. Çalışmada yer alan 17 örnek ülkede ombudsmanların aldığı kararlar sadece tavsiye niteliğinde olup yaptırım gücü bulunmamaktadır. Bu durum ombudsmanlık kurumunun en belirgin özelliklerinden biridir.

4. TÜRKİYE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU VE AZERBAYCAN İNSAN HAKLARI MÜVEKKİLİ

Bu bölümde Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'nun oluşturulma sürecinde yapılan çalışmalar ile Kamu Denetçiliği Kurumuna benzeyen kurumlardan bahsedilecektir. Bu doğrultuda kurumun yapısı, başdenetçi ve denetçilerin görevleri, yetkileri, seçimleri, kuruma gelen başvuruların şekil şartları ile kurumun çalışma yöntemlerine değinilecektir. Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile 2013-2020 yılları arasında yayınlanan yıllık rapor ve faaliyet raporları doğrultusunda analiz edilecektir. Ayrıca çalışmada haklarını arayan bireylerin veya tüzel kişiliklerin yaptığı şikayet başvurularına verilen kararlar neticesinde örneklere yer verilmiştir. Daha sonra Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkilinin oluşturulması için yapılan çalışmalar ile müvekkilin seçimi, statüsü, görev ve yetkileri, kuruma yapılan şikayetlerin şartlar ile usulleri üzerinde durulacaktır. İnsan Hakları Müvekkili Kanunu ile 2003-2020 yılları arasında yayınlanan yıllık raporlar incelenecek ve faaliyetleri hakkında analiz yapılacak örnek kararlara yer verilecektir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına bağlı ancak özerk bir devlet olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde kurulan Ombudsmanlık müessesi ile ilgili olarak Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili Kanunu incelenecek ve bu doğrultuda kurum hakkında bilgiler verilecektir.

4.1.Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumu

Ombudsman müessesinin Türkiye'de oluşturulması 1980'li yıllarda gündeme gelmiş ve çalışmalara başlanmıştır. Kurumun adı, merkezi veya yerel olarak örgütlenmesi, statüsü, görevleri hakkında birçok çalışma yapılmış ancak hiçbiri yasalaşma fırsatı bulamamıştır. 2010 yılında yapılan Anayasa değişiklik paketi ile ombudsmanlık kurumunun oluşturulmasının önündeki engeller kaldırılmış ve 2012 yılında 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile ombudsmanlık kurumu oluşturulmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde kurumun oluşturulması için yapılan çalışmalar ile Kamu Denetçiliği Kurumuna benzeyen kuruluşlar incelenmiştir. Ayrıca kurumun yapısal ve işlevsel özelliklerine de yer verilmiştir.

4.1.1. Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumunun Oluşturulması İçin Yapılan Çalışmalar

4.1.1.1 Gerekçeli Anayasa Önerisi

Ombudsmanlık kurumunun kurulmasına dair tartışmalar 1970 yılında başlamış olmasına rağmen ilk kez Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri tarafından hazırlanan Gerekçeli Anayasa Önerisinde yer verilmiştir. Gerekçeli Anayasa Önerisinde 114'a maddesi kamu yönetiminin denetlenmesi konusunu ele alırken, 114b maddesi ombudsman müessesi ele almaktadır. "Gerekçeli Anayasa Önerisi" 1982 Anayasa koyucusu tarafından kabul edilmemiştir (Erhürman, 2000, s.55).

"Gerekçeli Anayasa Önerisinin" İdarenin Açıklığı başlığı altındaki 114'a maddesinde kamu yönetiminde denetim ele alınmaktadır. 114'a maddesine göre yönetim, işlemlerinde gerekçe göstermek ve gerçekleştirdiği işlemlere karşı başvuru yollarını belirtmek zorundadır. Yasa ile aksi belirtilmemişse, idare vatandaşın hak arama özgürlüğünü kısıtlamamak için elindeki bilgi ve belgeleri herkese açık bir şekilde paylaşmalıdır. (Gerekçeli Anayasa Önerisi, 1982).

114'a maddesinin gerekçesinde, idare tarafından yapılan işlemlerde gerekçe göstermek vatandaş ile idarenin arasında anlayış ve benimseme ilişkilerinin geliştirilmesinde yardımcı olacaktır. Yapılan işlemlerde, işleme karşı başvuru yollarının açıkça gösterilmesi ise vatandaşın bilgisizlik nedeniyle haklarının kaybolmasının önüne geçeceği ifade edilmektedir.

114'b maddesinde ise Ombudsmanlık Kurumu "Kamu Denetçileri Kurulu" adıyla düzenlenmektedir. 114'a maddesine göre, beş kişiden oluşan kurul beş yıllığına göreve seçilmektedir. Kurul, vatandaşın dilek ve şikayetlerini inceleyen ve temel haklarını, özgürlüklerini gözetir. Denetçi, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Danıştay, Sayıştay, Savcılar Yüksek Kurulu ile Türkiye Barolar Birliği'nin göstereceği ayrı ayrı ikişer aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Ayrıca kurul, yaptığı çalışmalarla ilgili olarak her yıl Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Cumhurbaşkanına rapor vereceği ve bu raporların Resmî Gazetede yayınlanacağı öngörülmüştür. 114 b maddesinin gerekçesinde, ikinci dünya savaşından sonra dünyada hızla yayılan

“ombudsman” kurumunun Türk kamu hukukuna getirildiği belirtilmektedir. Kurulun, yönetim karşısında vatandaşın özgürlüklerini gözetip koruyacağı, yönetim ile vatandaş ilişkilerinin iyileştirilmesinde önemli bir katkı sağlayacağı, belirtilmektedir. Kurul, dilekçe hakkının etkinliğini sağlayarak vatandaşın devlet yönetimine doğrudan katılmasını ve yönetimle doğrudan iletişim halinde olmasını sağlayacağı vurgulanmaktadır. Bu madde ile yönetime iyileştirici tavsiyeler getiren bir kurum olacağı belirtilmektedir (Gerekçeli Anayasa Önerisi, 1982, ss. 138-139).

Dönem koşulları dikkate alındığından Gerekçeli Anayasa Önerisi reform niteliğinde bir öneridir. Ombudsman kurumu niteliğindeki Kamu Denetçiliği Kurulu, devlet yapısı içerisinde yeni bir denetim organı olarak öngörülmektedir. Dönemin Anayasa koyucuları tarafından Kamu Denetçiliği Kurulu dikkate alınmamıştır. Ancak 1982 Anayasasında Devlet Denetleme Kurulu anayasal bir kurul olarak düzenlenmiştir (Özden, 2010, s.145).

4.1.1.2. Kamu Yönetimi Araştırma Raporu

Ombudsman kurumunun kurulmasına ilişkin ilk öneri ve talepler zaman zaman kamu kuruluşları ve özel sektör kuruluşları tarafından dile getirilmiştir. Bu önerilerden biri de Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) tarafından 1991 yılında hazırlanan Kamu Yönetimi Araştırması (KAYA) Genel Raporudur (Ünal, 2008: 223).

Devlet Planlama Teşkilatı’nın isteği üzerine TODAİE tarafından hazırlanan rapor ile Türk kamu yönetimi sisteminin geliştirilmesi, yeniden düzenlenmesi, etkin ve verimli olması, yönetimde ki aksaklık ve sorunların çözümü için önlemlerin ortaya konması amacıyla hazırlanmıştır (TODAİE, 1991: 3).

Raporun 3. Bölümünde idarenin denetim ve mevcut sorunları ele alınmıştır. Bu sorunlardan bazıları ise şu şekildedir. Bakanlıklara bağlı kurum ve kuruluşlarda sadece mali denetim yapılmakta ve yerel yönetim organlarına uygulanan vesayet denetimi amacına uygun bir şekilde yapılamamaktadır. Bununla birlikte bir diğer sorun ise bağlı kurum ve kuruluşlara özel bir denetim organı bulunmamaktadır. Yönetimde etkinliğin ve verimliliğin artması amacıyla uygulanan denetim sistemi yeterli değildir. Bu bölümde Devlet Denetleme Kurulu’nun ombudsman olarak işlev görmesini sağlayacak yasal düzenlemelere gidilmesi önerilmiştir (TODAİE, 1991, s. 43).

TODAİE tarafından hazırlanan KAYA raporu ile kamu yönetimde denetim mekanizması olan Kamu Denetçiliği Kurumunun gerekliliğini savunarak ombudsmanlığı gündeme taşımıştır.

4.1.1.3. Kalkınma Planları

Ombudsmanlık Kurumunun Türkiye'de oluşturulmasına ilişkin önerilerden bir diğeri de Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan kalkınma planlarıdır. Ombudsmanlık Kurumunun Türkiye'de kurulması için yapılan ilk çalışma 1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'dır. Bu planda, vatandaş ile idare arasındaki uyuşmazlıkların yargı önüne taşınmadan çözümleme yetkisine haiz bir "Devlet Avukatlığı Kurumu" oluşturulması hedeflenmiştir. Devlet Avukatlığı Kurumu tavsiye niteliğinde kalarak oluşturulmamıştır (Şahin, 2020, s. 142).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi" başlığı altında Ombudsmanlık kurumuna ilişkin ifadeler yer almaktadır. Kamu yönetimi tarafından sunulan hizmetlerin etkinliğinin artırılması amacıyla bürokratik işlemlerin azaltılması sağlanacak, vatandaş ile idare ilişkisinin uyumlu bir şekilde yürütülmesi gayesiyle gelişen toplumun ihtiyaçlarına ve kalkınma amaçlarına uygun şekilde teşkilatlanarak, Kalkınma Planları ve Yıllık Planların hazırlanma ve uygulanma aşamalarında idare ile iş birliği içinde olacaktır (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979, s.204).

1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın "Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi" başlığı altında Ombudsmanlık müessesinin kurulması ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır (Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1989, s,325); Merkezi teşkilat ve yerel teşkilat birimlerinin hizmet sunumunda etkinliğinin artırılması ve teşkilat yapısının güçlendirilmesi ile değişen müşterek gereksinimleri karşılamak amacıyla tedbirler alınmasına devam edilecektir. Bu gelişmelere bağlı olarak hizmet sunumunda daha ekonomik, hızlı ve kaliteli olmak amacıyla modern yönetim sistemleri benimsenecektir.

Ombudsmanlık Kurumunun kurulmasına ilişkin Devlet Planlama Teşkilatının hazırlamış olduğu Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planını, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları izlemiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma

Planında "Devlet Avukatlığı Kurumu" olarak adlandırılan ombudsmanlık müessesi, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Kamu Denetçiliği Kurumu olarak ifade edilmiştir. 1996 – 2000 yıllarını kapsayan plan Avrupa Birliğini referans kabul ederek "Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler" başlığı altında; idare ile vatandaş ilişkilerinde meydana gelen uyuşmazlıkların etkili ve hızlı bir biçimde çözüme kavuşturulması gayesiyle, yargı organının katı işleyiş kuralları gerçeği karşısında, idareyi yargı organı dışında denetleyen ve yönetime bağlı olmayan bir denetim mekanizmasına Türkiye'de ihtiyaç olduğu belirtilerek Kamu Denetçiliği sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Kamu Denetçiliği Kurumunun oluşturulması için bir kanun hazırlanıp yürürlüğe sokulacağı belirtilmiştir (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996, s.119).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları doğrultusunda 1996, 1997 ve 1998 yılları için hazırlanmış olan yıllık planlar incelendiğinde Ombudsmanlık müessesine ilişkin kurumunun yapısı, statüsü ve çalışma esaslarının belirlendiği görülmektedir. Ancak kurumun oluşumu için yasal bir adım atılmamıştır.

Ombudsmanlık Kurumunun oluşturulması için önerilere Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının "Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler" başlığı altında yer verilmiştir. İdare ile vatandaş arasında oluşabilecek uyuşmazlıkların hızlı ve etkili bir şekilde çözüme kavuşturulması amacıyla vatandaşların şikayetleri doğrultusunda idari kuruluşu denetleyen ve yönetimden bağımsız bir şekilde idari kuruluşları denetleyen Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği) Kurumunun oluşturulması için gerekli alt yapının oluşturulması sağlanacaktır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000, s.193). 2001-2005 yıllarını kapsayan planda Kamu Denetçiliği Kurumunun oluşturulması için hedefler ortaya konulmuş ancak bu hedefler gerçekleştirilememiştir.

Ombudsmanlık kurumunun Türkiye'de tesis edilmesi için Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Dördüncü, Yedinci ve Sekizinci Kalkınma Planlarında kurumun gerekliliğine dair öneriler yapılmıştır. Ombudsmanlık kurumunun Türkiye'de tesis edilmesi Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ile gerçekleşmiştir. 2007-2013 yıllarını kapsayan plan döneminde 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurum Kanunu çıkarılmıştır (Aktel, Kerman, Altan, Lamba, Burhan, 2013, s.27).

Ombudsmanlık Kurumunun oluşturulması için yapılan diğer çalışmalardan biri 1996 yılında Bayburt Valiliği tarafından 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu uyarınca hazırlanan "Ombudsman Kurumunun İl Ölçeğinde Uygulanması" adlı yönergedir. Bayburt Valiliği tarafından hazırlanan yönergeye göre, ombudsman statüsünde oluşturulacak kurumun adı "Kamu Danışmanlar Kurulu" olarak belirlenmiştir. Kamu Danışmanlar Kurulu 7 üyeden oluşmakta ve üyeler; il idare kurulu, il daimi encümen üyeleri, ilçe kaymakamları, il ve ilçe belediye başkanlarından oluşan bir komisyon tarafından bir yıllık görev süresi için seçilmektedir. Kamu Danışmanlar Kurulu'nun görevi, il sınırları içerisinde yer alan kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili istek ve şikayetleri incelemek, incelemeler sonucunda suç niteliği taşıyan işlemler tespit edilirse bunları ilgili makamlara bildirmek ve basın açıklaması yaparak kamuoyunu haberdar etmektedir (Öner, 1996, s.6; Tayşi, 1997, 120). Bayburt Valiliği tarafından hazırlanan yönergenin çalışmaları Vali Ali Haydar Öner'in merkeze alınmasıyla son bulmuştur.

Ombudsmanlık sisteminin Türkiye'de kurulması için sivil toplum kuruluşları da çalışmalar gerçekleştirmiştir. 1983 yılında Türk Sanayici ve İş adamları Derneği'nin (TÜSİAD) yayınladığı raporda "Devletin niteliğinde yaşanan değişimler sonucunda devlet yapısında büyüme ve genişleme görülmüştür. Kamu görevlilerin kusurlu davranışları ile hatalı eylemlerinden dolayı ortaya çıkan uyuşmazlıkları vatandaşların şikayet edebileceği bir kurumun varlığına ihtiyaç duyulmaktadır." İfadeleri geçmektedir. Bu raporla birlikte İskandinav ülkelerinde doğan ve birçok ülke tarafından uygulanmakta olan Ombudsmanlık kurumunun Türkiye'de kurulması önerilmektedir (Kılavuz vd, 2003, s.63).

4.1.1.4 Hükümet Tasarıları

Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumunun yasal olarak kurulmasına kadar geçen süre zarfında, hükümetler tarafından hazırlanan çalışmalar mevcuttur. 55. Hükümet döneminde, İnsan Hakları Koordinasyon Üst Kurulu tarafından Türkiye'de kurulması düşünülen ombudsmanlık sistemi için çeşitli ülkelerden ombudsmanlar davet edilerek kendi ülkelerinde bulunan ombudsmanlık kurumu yapısı hakkında bilgiler toplanmıştır. Adalet Bakanlığı bünyesinde "Ombudsman Yasa Tasarısı Taslağı Hazırlama Komisyonu" oluşturulmuştur. Komisyon tarafından "Kamu Sözcülüğü

Kanun Tasarısı Taslağı" hazırlanmış ancak tasarı yürürlüğe girmemiştir (Erhürman, 2000, s.156).

Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile 1998 yılında Adalet Bakanlığı bünyesinde "Ombudsman Yasa Tasarısı Taslağı Hazırlama Komisyonu" oluşturularak "Yurttaş Sözcülüğü Kanun Tasarısı" hazırlanmıştır. Tasarı TBMM'ne gönderilmiş ancak o dönemde seçimlere gidilmiş ve tasarı kadük olmuştur (Yağmurlu, 2009, s.96; Baykal, 2013, s.115)

Ombudsmanlık sisteminin Türkiye'de kurulması için 57. Hükümet döneminde Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanun Tasarısı" olarak 13 Ekim 2000 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumu Kanun Tasarısı'nın gerekçesinde; idare ile vatandaş arasında çıkan uyuşmazlıkların çözüme ulaştırılması amacıyla idareyi yargı denetimi dışında yönetime bağlı olmayan bir denetim mekanizmasının yani ombudsmanlık sisteminin Türkiye'de de kurulmasının gerekliliği belirtilmiş ancak tasarı kadük kalmıştır (Aktel vd., 2013, s. 27).

Adalet Bakanlığı bünyesinde yapılan bir diğer çalışma ise 2003 yılında Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısıdır. Bu tasarıda Kamu Denetçiliği Kurumunun oluşturulması için düzenlemelere yer verilerek 42. Maddesi'nde mahalli idarelerde bir "mahalli idareler halk denetçiliği" kurumunun oluşturulması önerilmiştir (Köksal, 2005, s.68, Karcı, 2018, ss. 184-198). 2003 yılında hazırlanan Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı İçişleri Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu ve Anayasa Komisyonunda görüşülerek bazı maddelerinde değişiklik yapılarak 2004 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur. 18 Şubat 2004 tarihinde TBMM Genel Kurulda tasarı hakkında görüşmeler başlamış ve tasarının adı başta olmak üzere bazı maddelerin değiştirilmesinin ardından kabul edilmiştir (Sevinç,2015, s.111; Baykal, 2013, s.117).

Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı'nın 42. Maddesi 1. Fıkrasına göre;

Yerel yönetim birimleri ile bunlara bağlı kurum, kuruluş, birlik ve işletmelerin yürüttüğü faaliyet ve sunduğu hizmetlerin hukuka uygunluğunu değerlendirmek ve bu birimler ile vatandaş arasında çıkan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması amacıyla halk denetçisi görevlendirilir.

Kamu Yönetimi Temel Kanunun Tasarısı'nın 42. Maddesi 2. Fıkrasına göre;

Yerel yönetim birimlerinin sunduğu hizmet, yürüttüğü faaliyetlerin denetlenmesi amacıyla oluşturulacak halk denetçisi görevine seçilebilmek için adayların 657 sayılı Devlet Memuru Kanununda belirtilen koşullara sahip olmak gerekmektedir. Yükseköğrenimini tamamlamış ve en az on yıllık meslek deneyimine sahip olan halk denetçisi toplum tarafından saygınlığı bulunan biri olması gerekmektedir.

2003 yılında hazırlanan Kamu Yönetimi Temel Kanunun Tasarısı TBMM Genel Kurulu tarafından kabul edildikten sonra 5227 sayılı "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanuna" dönüştürülerek yayımlanmak üzere Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından "hukukun genel ilkelerine, anayasal kurallara ve kamu yararına uymadığı" gerekçesiyle geri görüşülmesi için TBMM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Denetim alanında önemli düzenlemelere yer veren 5227 sayılı "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun" yürürlüğe girememiştir (Yüce, 2020, s. 120).

4.1.1.5. 5548 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu

2005 yılında Bakanlar Kurulu'nca Ombudsmanlık sisteminin Türkiye'de oluşturulması için "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı" hazırlanarak TBMM Başkanlığı'na sunulmuş, Plan ve Bütçe Komisyonu, Adalet Komisyonu, Anayasa Komisyonu ve Avrupa Birliği Uyum Komisyonlarında görüşüldükten sonra kabul edilmiştir. 15 Haziran 2006 yılında 59. Hükümet tarafından 5521 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu oluşturularak Mecliste kabul edilmiş ve ardından yayımlanmak üzere Cumhurbaşkanlığına iletilmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından 3, 4, 11, 13, 15, 22, 30, 33, geçici 1 ve 41. Maddelerin tekrar incelenmesi ve bir defa daha görüşülmesi üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine tekrar gönderilmiştir (Şahin, 2015, s.112). 5521 sayılı kanun Mecliste tekrar görüşülerek hiçbir değişiklik yapılmadan 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu olarak 28 Eylül 2006 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiş ve 13 Ekim 2006 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak 26318 Sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Cumhurbaşkanı ve Ana Muhalefet Partisi tarafından 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu iptal etme istemi ile Anayasa Mahkemesi'nde dava

açılmıştır. Anayasa Mahkemesi tarafından bu kanunun 2006 yılında yürürlüğü durdurulmuş daha sonra 2008 yılında ise kanunun tümü oybirliği ile iptal edilmiştir (Gökçe, 2013, s.5; Saygın, 2008, s.1047; Özden, 2010, s.163;).

4.1.2 Türkiye Cumhuriyeti'nde Kamu Denetçiliği Kurumuna Benzer Kurumlar

Bu bölümde Kamu Denetçiliği Kurumuna benzeyen denetim mekanizmalarına değinilecektir. Kamu Denetçiliği Kurumunun faaliyete başlamasından önce ombudsmanlık müessesinin kurulması amacıyla yapılan Anayasa Önerisi sonucunda Devlet Denetleme Kurulu oluşturulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumuna benzeyen diğer bir denetim mekanizması olan 1982 yılında kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonundan bahsedilecektir. Ek olarak 1982 yılında kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu ile 2004 yılında kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu ele alınmıştır.

4.1.2.1 Devlet Denetleme Kurulu

1 Nisan 1981 yılında kabul edilen 2443 sayılı Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun ile kabul edilen Devlet Denetleme Kurumu 1982 Anayasası'nın 108. Maddesinde düzenlenmiş olup anayasal bir denetim organıdır. Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanlığına bağlı bir kurumdur (Ünal, 2013, s.147).

Anayasanın 108. Maddesine göre; "Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak teşekkül edilen ve idarenin sistemli, verimli ve hukuka uygun olarak yürütülmesi amacıyla kurulan Devlet Denetleme Kurulu, merkezi teşkilatta yer alan kurum ve kuruluşlar ile kamuya yarar sağlayan dernek ve vakıflarda ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta inceleme ve denetleme yapmaktadır. Devlet Denetleme Kurulu, Silahlı Kuvvetleri ve yarığı organlarını denetleyemez. Devlet Denetleme Kurulunun üyeleri ve Başkanı, Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Devlet denetleme kurulunun işleyişi, üyelerinin görev süresi ve özlük hakları kanunla düzenlenir." İfadeleri yer almaktadır.

Devlet Denetleme Kurulu, ombudsmanlık kurumunun benzeri bir yapılanması olsa da kurumlar arasında birçok farklılık mevcuttur. Ombudsman, idare ile vatandaş ilişkilerinden doğan uyuşmazlıkların çözümlenmesi için vatandaşların haklarını korumak amacıyla denetim yaparken; Devlet Denetleme Kurulu, idarenin hukuka

uygun, düzenli ve verimli şekilde çalışmasını sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir (Kılavuz ve diğerleri, 2003, ss.62-63).

Ombudsman yasama, yürütme ve yargı erklerinden bağımsız bir şekilde çalışan, mali özerkliğe sahip bir kurumdur. Devlet Denetleme Kurulu ise Cumhurbaşkanlığına bağlı bir kurumdur. Ombudsman, şikayet başvurusu üzerine denetim yapabileceği gibi re'sen harekete geçebilme yetkisine sahiptir. Devlet Denetleme Kurulu, cumhurbaşkanının talebi üzerine denetim yapmaktadır (Esgün, 1996, ss.264-265).

Devlet Denetleme Kurulu ve Ombudsmanlık müessesinin tek ortak yönü, inceleme yapılan kurum ve kuruluşlardan her türlü bilgi ve belgeyi istemeleri ile ilgili kuruluşun bu belgeleri üyelere vermek zorunluluğun bulunmasıdır (Kılavuz ve diğerleri, 2003, s.63).

4.1.2.2.Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonu

Demokratik bir devlet olmanın başlıca unsurlarından biri geleneksel yönetim anlayışını terk ederek vatandaş odaklı olması ve bireylerin idareden talepte bulunmaları ile şikayetlerini iletebilmeleri sağlamaktır. Bu anlayış doğrultusunda 1982 Anayasası ile TBMM bünyesinde Dilekçe Komisyonu oluşturulmuştur (Çakmak, 2008, s.93).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonu Anayasanın 74. Maddesi 1. Fıkrasına göre;

Türkiye'de yaşayan yabancılar ile vatandaşlar kendileri için kamu yönetimlerinden talep ettikleri dilek veya çözüme kavuşturulması için verdikleri şikayet dilekçeler ile ilgili yetkili mercilere ve Türkiye Büyük Millet Meclisine başvurma hakları mevcuttur.

Vatandaşların şikayetleri doğrultusunda inceleme yapan bir denetim mekanizması olan Ombudsmanlık Kurumu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonu'nu birbirinden ayırt eden özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

Ombudsman, parlamento dışından seçilmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonu üyeleri ise parlamentoda bulunan siyasi partilerin sandalye oranlarına göre belirlenmektedir. Ombudsman parlamentoya bağlı bulunmasa da yıllık raporlar sunmaktadır. Ombudsman parlamenter sıfatı taşımazken, Türkiye Büyük

Millet Meclisi Dilekçe Komisyonu üyeleri parlamenter niteliği taşımaktadır (Altuğ, 2002, s.91).

İki kurumun birbirinden ayırt edici bir diğer özelliği ise ombudsmanlık kurumu şikayet doğrultusunda harekete geçebildiği gibi kendiliğinden de harekete geçme yetkisine haizdir. TBMM Dilekçe Komisyonu ise gelen şikayetler üzerine idarenin yasama tarafından denetimlerini sağlamak ve herhangi bir hukuka aykırılık söz konusu olduğunda ilgili makamları harekete geçirebilmek amacıyla kurulmuştur. Ayrıca Dilekçe komisyonu, kamu denetçisi kadar bağımsız ve tarafsız bir kurum değildir. Çünkü komisyon üyeleri milletvekili niteliği taşımaktadır (Esgün, 1996, s. 267).

4.1.2.3.Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu

Türkiye'de insan hakları ihlallerinin azaltılması ve insan haklarının korunması ile devletin bu konularda yaptığı çalışmaların denetlenmesi amacıyla 1990 yılında 3686 sayılı İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanunu ile İnsan Hakları İnceleme Komisyonu oluşturulmuştur.

İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanunu'na göre insan haklarına uyulmadığına dair iddialar ile ilgili başvuruları inceleyip gerekli mercilere iletmek komisyonun görevlerindendir. Komisyonun bir diğer görevi ise her yıl yapılan çalışmalar ve çalışmalar neticesinde elde edilen sonuçları, yurtiçi ve yurtdışında insan haklarına saygı ve uygulamaları içeren bir rapor hazırlayarak TBMM Başkanlığına sunmaktır. TBMM Başkanlığınca bu raporlar ilgili bakanlıklara gönderilmektedir. Komisyon TBMM başkanlığı tarafından havale olunan başvurular hakkında inceleme yapmaktadır (Altun, 2015, ss. 46-47).

Kamu Denetçiliği Kurumu ile İnsan Hakları İnceleme Komisyonu devletlerin vatandaşların haklarının korunması amacıyla bir denetim mekanizması olarak faaliyetlerini yürüttüğü görülmektedir. İki kurum arasında ki farklardan biri Kamu Denetçiliği Kurumunun görev alanı insan hakları İnceleme Komisyonun görev alanına göre daha kapsamlıdır. Bir diğer fark ise İnsan Hakları İnceleme Komisyonuna başvuru yapılabilmesi için ulusal ve uluslararası insan hakları belgelerinde düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin ihlale uğraması gerekmektedir. Komisyonun inceleme başlatabilmesi için TBMM Başkanlığının gelen şikayetleri kendisine iletmesi gerekmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu gelen şikayetler doğrultusunda ve

kendiliğinden harekete geçme yetkisine sahiptir (Şahin, 2020, s.128; Erdoğan, 2010, s.79).

4.1.2.4. Kamu Görevlileri Etik Kurulu

5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kanunu ile Kamu Görevlileri Etik Kurulu 25 Mayıs 2004 yılında kurulmuştur (Koçak ve Yüksel, 2010 s.83). Kamu Görevlileri Etik Kurulu, kamuda görevli olan personellerin davranış ve tutumlarını gözetirken, kamu yararını esas alarak hizmet akdini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur. Etik Kurulun bir diğer amacı ise şeffaf, tarafsız, hesap verebilen, etkinlik ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda kaliteli bir hizmet sunmaktır (5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2004, Madde 1).

Kamu Görevlileri Etik Kurulu Ombudsman Kurumu ile benzer bir yapılanma olmakla beraber kurumlar arasında birçok farklılık bulunmaktadır. Kamu Görevlileri Etik Kurulu üyeleri 4 yıllık görev süresi için Cumhurbaşkanı tarafından atanırken (5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2004, Madde 2) ombudsman ise Parlamento tarafından göreve seçilmektedir. Ombudsmanların görev süresi ise uygulandıkları ülkeye göre farklılık göstermektedir. Etik Kuruluna gerçek kişiler başvuru yapabilmektedir. Ombudsmanlık Kurumuna ise gerçek ve tüzel kişiler başvuru yapabilmektedir. Etik Kurulu Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri ve yargı mensupları ve üniversite görevlileri hakkında başvuruları kabul etmemekle birlikte bunun dışında kalan bütün kurum ve kuruluşlarla ilgili şikayetleri kabul etmektedir (5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2004, Madde 1; Ünal, 2013, s.151). Etik Kuruluna gerçek kişiler e-posta ve posta yolu ile başvurularını iletebilecekleri gibi E-Başvuru yolunu kullanarak da şikayetlerini iletebilmektedir. Etik Kurulu başvuruları en geç üç ay içinde sonuçlandırmalıdır (5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2004, Madde 5).

Kurumların ortak yönleri ise; denetimin gerçeklemesi amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlardan her türlü bilgi ve belge isteme yetkilerinin olmasıdır. Her iki kurumda yıl sonunda faaliyet raporu hazırlamaktadır.

4.1.3. 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kanunu ve Kamu Denetçiliği Kurumu

Ombudsmanlık sisteminin Türkiye'de oluşturulması için "Türk Ombudsmanı", "kamu hakemi", "yurttaş sözcüsü" ve "kamu denetçisi" terimleri altında birçok çalışma yapılmış ancak hiçbiri yasalaşamamıştır (Erdoğan,2010, s.84). 7 Mayıs 2010 tarihinde 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 8. Maddesi ile Anayasa'nın 74. Maddesinde değişiklikler yapılmıştır. 12 Eylül 2010 yılında yapılan referandum ile değişiklikler kabul edilmiştir. 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un referandum ile kabul edilmesi ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olarak Kamu Denetçiliği Kurumu'nun oluşturulması sağlanmıştır. Anayasa'daki yapılan bu düzenlemeden ardından 14 Haziran 2012 tarihinde 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile Kamu Denetçiliği Kurumu Anayasal bir kurum olarak 28338 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak resmen kurulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumunun oluşturulmasından sonra 28 Şubat 2013 tarihinde Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 28601 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumuna 29 Mart 2013 tarihi itibariyle şikayet başvuruları kabul edilmeye başlanmıştır (Altun, 2015, s.72; Şahin,2020, s.155).

4.1.3.1 Kamu Denetçiliği Kurumunun Yapısı

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun amacı; vatandaşların genel ve ortak ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sunulan kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir denetim mekanizması oluşturmak suretiyle, kamu yönetiminin her türlü eylem, işlem, tutum ve davranışlarını; insan hak ve özgürlüklerini gözeten bir adalet anlayışı içerisinde, hukuka uygun olup olmadığını incelemek, araştırmak ve bu incelemeler sonucunda ilgili kurum, kuruluş ve yetkililere tavsiyelerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktır (6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu [KDKK], 2012, Madde 1).

Kamu Denetçiliği Kurumu, 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununda belirtilen görevleri yerine getirmek amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı, Baş denetçilik ve Genel Sekreterlikten oluşan, kamu tüzel kişiliğe sahip özel bütçeli bir kurumdur. Kurumda, bir baş denetçi ve beş denetçi ile Genel Sekreter ve diğer personeller görev yapmaktadır (6328 sayılı KDKK, Madde 4).

Kamu Denetçiliği Kurumunun görevi; vatandaşın idarenin işleyişi hakkında yaptığı şikayet üzerine, idarenin eylem ve işlemlerini, personelin tutum ve davranışlarını, adil bir şekilde inceleme ve araştırma yapmaktır. İdareye karşı vatandaşların şikayetlerini denetleyen kurum, idarenin kusurlu yanlarını belirleyerek bu sorunları hukuka uygun bir şekilde çözümlemektedir. Kurumun bir diğer görevi ise ilgili kurum ve kuruluşlara önerilerde bulunmaktır. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun yasama ve yargı organlarının yetkisinde bulunan işlemler ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri niteliği taşıyan faaliyetleri görev kapsamında bulunmamaktadır (6328 sayılı KDKK, Madde 5).

Kurumun idari ve mali işleri ile sekretarya hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla Genel Sekreterlik kurulmuştur. Genel Sekreterlik bölümünde Genel Sekreter ve diğer idari personel görev almaktadır. Kurumun büro işlemini, arşiv hizmetini, personelin şahsi dosyasını tutmak, personelin izin işlemlerini, personelin emeklilik işlemlerini, personelin özlük hakları ile sağlık ve sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek Genel sekreterliğin görevleri arasındadır. Genel sekreterliğin bir diğer görevi ise kurumun görev alanı ile ilgili konularda bilişim sisteminin kullanılmasını sağlamak, kanunlarla verilen veya Başdenetçilik tarafından verilen diğer işleri yapmaktır (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 9).

4.1.3.2.Kamu Başdenetçisi ve Denetçilerin Görevleri ve Seçimi

Kamu Denetçiliği Kurumu Başdenetçi ve beş denetçiden oluşmaktadır. Kurum Başdenetçi tarafından yönetilmektedir (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 6). TBMM tarafından seçilen ilk Başdenetçi Sayın M. Nihat ÖMEROĞLU'dur. 15 Kasım 2016 tarihinde TBMM Genel Kurulu tarafından Kamu Başdenetçisi olarak seçilen Sayın Şeref MALKOÇ, 11 Kasım 2020 tarihinde 2. Kez seçilerek görevine devam etmektedir.

Kamu Denetçiliği Kanunu'na göre Kamu Başdenetçisi'nin görevleri şöyle sıralanmıştır (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 7):

- Kuruma yapılan şikayet başvurularını incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak,
- Kanunun uygulanmasına yönelik yönetmelikleri hazırlamak,
- Yıllık raporlar hazırlamak ve yıllık raporu beklenmeden gerekli görülen konular hakkında özel rapor hazırlamak,
- Hazırlamış olduğu raporları kamuoyuna duyurmak,
- Görevde bulunmadığı dönemlerde kendisine vekalet edecek denetçiyi belirlemek,
- Kadın ve çocuk hakları konularında biri görevlendirilmek şartıyla, denetçiler arasındaki iş bölümü yapmak,
- Genel Sekreteri ve diğer personelin atamasını yapmak,
- Kanunlarla kendisine verilmiş olan diğer görevleri yapmak,

Kamu Denetçilerin görevleri ise; kanunda verilen görevleri yerine getirirken Başdenetçi'ye yardımcı olmak ve Başdenetçi tarafından verilen görevleri yerine getirmektir (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 7).

6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'na göre Başdenetçi veya denetçiler dört yıllık görev süresi için Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından atanmaktadır. Süresi bitmeden görevden alınan, istifa eden veya ölüm sebebiyle görevi sona eren Başdenetçi ve denetçilerin yerine seçilecek olan adaylarında görev süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Bir dönem göreve seçilen Başdenetçi veya denetçiler bir dönem daha seçilebilir (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 14).

Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçisi seçilebilmek için; Türk vatandaşı olmak, yükseköğretim kurumlarından mezun olmak, toplamda 10 yıl boyunca kamu kurum ve kuruluşlarında, uluslararası kuruluşlarda, sivil toplum kuruluşlarında veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında ya da özel sektörde çalışmış olması gerekmektedir. Ayrıca başvuru esnasında siyasi parti üyeliğinin olmaması ve başvuran adayların kamu haklarından yasaklı olmaması gerekmektedir. Başdenetçi seçilebilmek için 50 yaşını, denetçi seçilebilmek için de 40 yaşını doldurmak gereklidir (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 10).

Başdenetçi ve denetçilerin emekli olmaları için kanunda üst sınır belirlenmemekle birlikte 6328 sayılı kanunun 33. Maddesine göre Başdenetçi ve denetçilerin yaş haddine ilişkin hükümlerin uygulanmayacağı ifade edilmiştir.

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun 11. Maddesinde Başdenetçi ve denetçilerin seçilmesine ilişkin şu hükümler yer almaktadır:

Başdenetçi veya denetçilerden birinin görev süresinin bitmesinden doksan gün önce, bu görevlerin kanunda sayılan herhangi bir sebepten dolayı sona ermesi hâlinde ise sona erme tarihinden itibaren on beş gün içinde durum, Kurum tarafından TBMM Başkanlığı'na bildirilir. TBMM Başkanlığı'nca duyurulan zaman zarfı içerisinde, Başdenetçi ve denetçi olabilmek için kanunda belirtilen niteliklere sahip olan adaylar, TBMM Başkanlığına başvuruda bulunabilirler.

TBMM Dilekçe Komisyonu ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşturulan Karma Komisyon, Başdenetçi seçilmek amacıyla başvuru yapan aday adaylardan üç adayı, başvuru süresinin sona erdiği tarihten itibaren on beş gün içinde belirleyerek Genel Kurula sunulmasını sağlamak amacıyla TBMM Başkanlığa bildirir ve Genel Kurul, bildirim tarihinden itibaren on beş gün içinde Başdenetçi seçmek için harekete geçer. Başdenetçi, gizli oylama usulü ile belirlenmektedir.

Başdenetçi, parlamento tarafından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilmektedir. Birinci oylamada çoğunluk sağlanamazsa ikinci oylamaya yapılır. İkinci oylamada ilk oylamada ki gibi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun sağlanması gerekmektedir. İkinci oylamada da aranan çoğunluk sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir. Üçüncü oylamada ise üye tamsayısının salt çoğunluğu şartı aranmaktadır. Bu çoğunluk sağlanamaz ise üçüncü oylamada en çok oy alan iki aday arasından dördüncü tur gerçekleştirilir ve bu oylamada karar yeter sayısı olmak şartı aranır. En fazla oyu olan aday Başdenetçi olarak seçilmiş olur.

Denetçilerin seçimi ise TBMM Dilekçe Komisyonu ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşturulan Karma Komisyon tarafından oluşturulan alt komisyon, başvuruda bulunan aday adayları arasından, seçilecek denetçi sayısının üç katı kadar adayı, başvuru süresinin bittiği tarihten itibaren on beş gün içinde belirleyerek ve Komisyona sunar. Komisyon, sonraki on beş gün içinde denetçileri üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçer. İlk turda çoğunluk sağlanamaması

durumunda ikinci oylama yapılır ve bu oylamada da üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun oyu aranır. İkinci oylamada çoğunluğun sağlanamaması durumunda üçüncü oylama yapılır. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu aranır. Üçüncü oylamada da denetçiler seçilemezse en çok oy alan adaylardan denetçi olarak seçilecek aday sayısının iki katı kadar aday ile seçime gidilir ve Dördüncü yani son oylamada karar yeter sayısı olmak şartıyla en fazla oy alan aday seçilir. Birden fazla denetçi seçiminin yapıldığı zamanlarda birleşik oy pusulası düzenlenerek, adayların isimlerinin karşısında bulunan özel yere işaretleme yapılması yoluyla oy kullanılır. Başdenetçi ve denetçi seçimleri, kurumun Başkanlığa başvuruda bulunduğu tarihten itibaren en geç doksan gün içinde sonuçlandırılır (6328 Sayılı KDKK, 2012, Madde 11).

TBMM Genel Kurulu tarafından seçilen Başdenetçi ve Komisyon tarafından seçilen denetçi görevlerini yerine getirirken dürüst, tarafsız, adaletli ve insan haklarını gözeteceklerine dair yemin etmektedirler (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 13).

Ombudsmanlık kurumunun en önemli özelliklerinden birisi bağımsız ve tarafsız bir yapı olmalarıdır. Ombudsman sisteminden esinlenerek oluşturulan Kamu Denetçiliği Kurumunda görevli Başdenetçi ve Denetçilerin sahip olması gereken en önemli özellik bağımsızlık ve tarafsızlıktır. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun 12. Maddesinde bu konu şöyle ele alınmaktadır;

Başdenetçi ve denetçilere hiçbir organ makam, merci veya kişi görevleriyle ilgili emir ve talimat veremez. Tavsiye ve telkinde bulunamaz. Genelge gönderemez. Başdenetçi ve denetçiler görevlerini ifa ederken tarafsızlık ilkesine aykırı davranışlarda bulunmamaları gerektiği kanun tarafından hüküm altına alınmıştır (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 12).

Başdenetçi ve denetçilerin görev süreleri, kanunda belirtilen niteliklere sahip olmadıklarının sonradan anlaşılması, istifa etmeleri, görev sürelerinin bitmesi ve ölüm hallerinde sona erer. Komisyon tarafından tespit edilen bu durumlar Genel Kurul tarafından Başdenetçinin görevinin sona erdirilmesine, Komisyon tarafından da denetçilerin görevinin sona erdirilmesine karar verilir. Ayrıca seçilmeye engel bir suçtan kesin hüküm giyen veya kısıtlanan Başdenetçi hakkında kesinleşmiş mahkeme

kararı Genel Kurula; denetçi hakkında mahkeme kararı ise Komisyona sunulmasıyla Başdenetçi ve denetçilik görevi sona erer (6328 sayılı KDKK,2012, Madde 15).

Başdenetçi, denetçilerin çalışmalarını koordine ederek ve yapılan çalışmaların uyumlu olmasını sağlamaktadır. Başdenetçi, denetçilerin hangi konularda görev alacağını belirler ve denetçilerden birisini kadın ve çocuk hakları alanında görevlendirir. Başdenetçi tarafından görevlendirilen denetçiler, alanlarında tek başlarına çalışır ve tavsiyelerini Başdenetçi'ye sunarlar. Denetçilerin aralarında ki iş bölümüne ilişkin ilkeler Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 44. Maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmektedir (KDKKY, 2013, Madde 44-46).

Başdenetçi'ye en yüksek Devlet memuru için belirlenen her türlü ödemeler dahil mali haklar tutarında aylık ücret ödenirken, denetçilere bakanlık genel müdürleri için belirlenen her türlü ödemeler dahil mali haklar tutarında aylık ücret ödenmektedir. Başdenetçi ve denetçilere ödenen ücretler, vergi ve diğer kesintilere tabi değildir. Başdenetçi ve denetçiler 14 Haziran 1965 tarihli 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve diğer mevzuat uyarınca en yüksek Devlet memuru ve bakanlık genel müdürlerinin yararlanmış olduğu sosyal hak ve yardımlardan aynı esas ve usuller çerçevesinde yararlanmaktadır (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 16).

4.1.3.3.Kamu Denetçiliği Kurumuna Başvuru Şekli ve Çalışma Usulleri

Kamu Denetçiliği Kurumuna gerçek ve tüzel kişiler başvuru yapabilmektedir. Başvuruyu yapan gerçek kişi ise başvuruda; kişinin adı, soyadı, imzası, yerleşim yeri, vatandaş kimlik numarası, yabancı uyruklu ise pasaport numarası bulunmalıdır. Başvuruyu yapan tüzel kişi ise başvuruda; unvanı, yerleşim yeri ve yetkili kişinin imzası ile varsa merkezi tüzel kişilik numarası ve yetki belgesi bulunmalıdır. Şikayet dilekçesinin dili Türkçe olmalıdır. Başvuru, yönetmelikte belirlenen kurallara uyulmak şartıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 17).

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 7. Maddesine göre; Kuruma yapılan şikayetin konusu insan hakları, temel hak ve özgürlükler, kadın hakları, çocuk hakları ve kamuyu ilgilendiren genel hususlarda ise menfaat ihlali aranmamaktadır.

6329 sayılı Kanununun 17. maddesine göre şikayet başvuru dilekçesinin dili Türkçedir. Ancak, şikayetçi kendisini daha iyi ifade edebildiği başka bir dildeki başvurusu, Kurumca haklı ve makul olduğunun tespiti halinde kabul edilebilir (KDKKY, 2013, Madde 8).

Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yapılabilmesi için 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununda öngörülen idari başvuru yolları ile özel kanunlarda yer alan zorunlu idari başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Aksi halde idari başvuru yolları tüketilmeden yapılan şikayet başvuruları ilgili kuruma gönderilir. Ancak Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılan başvuru, telafisi güç veya imkansız zararların doğması ihtimalinin bulunduğu durumlarda, idari başvuru yolları tüketilmese dahi yapılan başvurular kabul edebilir. İdari başvuru yollarının tükenmesi halinde yapılacak olan şikayet başvurusu ilgili idare tarafından verilecek cevabın tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde yapılmalıdır. İlgili idare söz konusu başvuruya altmış gün içinde cevap vermemesi halinde bu sürenin sona erdiği tarihten itibaren altı ay içinde ilgililer kuruma başvuruda bulunabilirler. Başvuru tarihi, başvuru dilekçesinin Kuruma, valilik veya kaymakamlıklara verildiği tarih, diğer hallerde ise başvurunun Kuruma ulaşmış olduğu tarihtir (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 17).

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 13. Maddesine göre; şikayete konu olan ilgili idarenin tutum ve davranışları ile kanunlarda kesin olduğu belirtilen işlemler öğrenildiği veya davranışın gerçekleştiği tarihten veya işlemin tebliğ tarihinden itibaren altı ay içerisinde şikayet sahipleri Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuruda bulunabilirler.

Kamu Denetçiliği Kurumuna şikayet başvurularının nasıl iletileceği Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 8. Maddesinde ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Yönetmeliğin 8. maddesinin 2. fıkrasına göre; Kurumun gerekli gördüğü yerlerde açmış olduğu bürolara elden verilebileceği gibi posta, elektronik posta veya faks yoluyla da gönderilebilir. Kurum tarafından başvurular için oluşturulan elektronik sistem aracılığıyla da şikayet başvurusunda yapılabilmektedir. Bunun yanında, illerde valilikler ve ilçelerde kaymakamlıklar aracılığıyla elden veya posta yoluyla şikayet başvurusu yapılabilmektedir. Valilik veya kaymakamlıklar, kendilerine yapılan şikayet başvurularını tarih ve sayı vermek suretiyle kayıt altına aldıktan sonra belgeleri en geç üç iş günü içinde doğrudan

Kuruma gönderir. Kuruma faks veya elektronik posta yoluyla yapılan şikayet başvurularına ait dilekçe asıllarının on beş gün içinde Kuruma gönderilmesi gerekir. Aksi takdirde başvuru geçersiz sayılır. Kayıtlı elektronik posta yoluyla yapılan başvurularda ise bu şart aranmamaktadır.

Kamu Denetçiliği Kurumuna şikayet başvuru kanuni temsilci veya vekil tarafından da iletilebilmektedir. Şikayet temsilci veya vekil tarafından yapılırsa temsile veya vekalete ilişkin geçerli bir yetki belgesinin şikayet başvurusu yapıldığı sırada ibraz edilmesi gerekmektedir (KDKKY, 2013, Madde 11).

İdarenin eylem ve işlemlerinden doğan hak ihlali karşısında kuruma başvuruda bulunan kişilerden ücret talep edilmez. Ayrıca başvuru sahibinin talebi üzerine başvuru gizli tutulur. Kuruma yapılan başvurular ön incelemeye tabi tutularak, belirli bir konu içermeyen şikayetler, yargı organlarında görülmekte olan veya yargı organlarınca karara bağlanmış uyuşmazlıklara ilişkin olan şikayetler, ikinci fıkrada belirtilen şartları taşımayan şikayetler, sebepleri, konusu ve tarafları aynı olanlar ile daha önce sonuçlandırılan şikayetler dikkate alınmamaktadır (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 17).

Kuruma yapılan şikayet başvurularında inceleme ve araştırma safhasına geçmeden önce yapılan ön incelemede, 6328 sayılı Kanunun 17. Maddesi ile Yönetmeliğin 19. Maddesinde belirtilen şartlardan herhangi birisini taşımaması halinde incelenemezlik kararı verilir. Alınan İncelenemezlik kararı, şikayetçiye tebliğ edilir ve tebliğ sonucunda başvuru sebebiyle durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden tekrar işlemeye başlar.

Ön inceleme safhasından sonra yapılan başvurunun aranan şartlara uygun olduğu tespit edilirse şikayet konusu işlem ve eylemlerin incelenmesi ve araştırılması aşamasına geçilir. Kurum idarenin işleyişi ile ilgili şikayet başvurularını insan haklarına dayalı, vatandaş dostu bir yönetim anlayışı içinde, kanunlara uygun bir şekilde hakkaniyeti gözeterek, eşitlik, dürüstlük, tarafsızlık ve ölçülülük ilkelerini göz önünde bulundurarak iyi yönetim ilkeleri yönlerinden inceler ve araştırır. Yönetmeliğin 6. maddesine göre iyi yönetim ilkeleri şunlardır;

Kamu Denetçiliği Kurumu, konusunu kişilerin temel hak ve özgürlüklerine dair yapılan ihlallerin oluşturduğu dilekçeleri incelerken şikayete konu olan kurum ve

kuruluşlarda ayrımcılığın önlenmesi amacıyla, dürüst, şeffaf, eşitlik ve tarafsızlık ile ölçülülük ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda denetimini yapmaktadır. Kamu Denetçiliği Kurumu, dinlenilme hakkı, savunma hakkı, bilgi edinme hakkı gibi kazanılmış hakların korunması amacıyla faaliyetlerini yürütür. Ayrıca kurum, şikayetlere makul bir sürede karar verme, verilen kararların gerekçeli olması, verilen karara karşı müracaat yollarında yol gösterici olma, kişisel verilerin gizli tutulması ve alınan kararların geciktirilmeden tebliğ edilmesi gibi iyi yönetim ilkelerine uygun bir şekilde çalışmaktadır (KDKKY, 2013, Madde 6).

Başvuru Başdenetçi, denetçi veya görevlendirilecek uzman ve yardımcıları tarafından incelenir. Konu bakımından veya sebep bakımından aynı niteliği taşıyan şikayet başvuruları birleştirilerek incelenebilir. Şikayetin konusu insan hakları, temel hak ve özgürlükleri, kadın ve çocuk haklarını içermesi halinde yerinde inceleme ve araştırma yapılabilir. Öte yandan kamuyu ilgilendiren genel konularla ilgili şikayetlerde ise, şikayetçi veya şikayet edilen idarenin talebi üzerine yerinde inceleme ve araştırma yapılabilmesi mümkündür. Bu durumlarda inceleme ve araştırma yapılabilmesi için her türlü kolaylık ilgili idare ve yetkililer tarafından sağlanmalıdır (KDKKY, 2012, madde 22).

Şikayet başvurusu üzerine Kurum ilgili idareden bilgi talebinde bulunabilir. İlgili idare istenilen bilgi ve belgeleri tebliğ tarihinden otuz gün içerisinde Kuruma göndermelidir. Belirtilen süre zarfında talep edilen bilgi ve belgeler haklı bir neden olmaksızın Kuruma gönderilmezse Başdenetçi veya denetçinin başvurusunun ardından ilgili merci tarafından soruşturma açılmaktadır. Soruşturmanın muhatabı olan kurum ve kuruluşlar devlet sırrı veya ticari sır niteliğine sahip bilgi ve belgeleri gerekçesi belirtilerek verilmeyebilir. Fakat devlet sırrı niteliğinde olan belgeler Başdenetçi veya görevlendireceği denetçi tarafından yerinde incelenebilir (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 18).

Başdenetçi veya denetçiler şikayete konu olan hususlarla ilgili inceleme ve araştırma yapması için bilirkişi görevlendirebilir. Başdenetçi veya denetçiler, inceleme ve araştırma konusuyla ilgili olarak tanık veya ilgili kişilerin dinlenmesine karar verebilirler. Seçilen bilirkişiler, adlî yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonlarınca belirlenen listelerde yer alanlardan, üniversite öğretim

elemanlarından veya meslek odası mensuplarından olmalıdır (KDKKY, 2013, Madde 24).

Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuruda bulunan şikayetçi, karar verilinceye kadar şikâyetinden vazgeçme hakkına sahiptir. Bu durumda Kurum, inceleme ve araştırmasını sonlandırmaktadır. Şikayet başvurusunu yapan gerçek kişi ise ölümü halinde, tüzel kişi ise tüzel kişiliğinin sona ermesi halinde inceleme ve araştırma sonlanmaktadır. Şikayet başvuru gerçek kişinin ölümünden sonra mirasçıları ilgilendirmesi durumunda inceleme ve araştırmaya devam edilebilir. Kurum tarafları dostane çözüme davet edebilir. Şikayete konu olan talep ilgili idare tarafından yerine getirildiği zaman söz konusu şikayet ile ilgili dostane çözüm kararı verilerek inceleme ve araştırma sona ermektedir (KDKKY, 2013, Madde 26-28).

Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından yapılan inceleme devam ederken şikayet konusu ile ilgili dava açılması halinde Kurum inceleme ve araştırmasını dava sonuçlanan kadar erteleyebilmektedir. Ayrıca şikayet başvurusunun niteliğine göre yapılan inceleme ve araştırma Kurum tarafından sona erdirilebilmektedir. Açılan dava ile bekletilen başvuru davanın kesin sonuca ulaşması halinde Kurum tarafından yürütülen inceleme ve araştırma karara bağlanır (KDKKY, 2013, Madde 29).

Kurum, inceleme ve araştırmayı başvuru tarihinden itibaren en geç altı ay içinde sonlandırır ve yapılan araştırma sonucunu ve varsa öneri ve tavsiyelerini ilgili mercie ve şikayet başvurusu yapana bildirir. Kurum, yapmış olduğu bildiriminde başvuru yapana, işleme karşı başvuru yollarını, başvuru süresini ve başvuru yapılacak makamı da gösterir. İlgili makam, Kurumun tavsiyeleri doğrultusunda tesis ettiği işlemi veya önerdiği çözümü uygulanabilir nitelikte görmediği taktirde bu durumun gerekçelerini otuz gün içinde Kuruma bildirmek zorundadır (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 20).

Kurum tarafından başvurunun reddedilmesi halinde, durmuş olan dava açma süresi gerekçeli ret kararının ilgiliye tebliği ettiği tarihten itibaren kaldığı yerden işlemeye başlar. Yapılan başvuru Kurum tarafından yerinde görülerek kabul edilmesi halinde; ilgili makam Kurumun önerisi üzerine otuz gün içinde herhangi bir işlem tesis etmez veya eylemde bulunmaz ise durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlar. Kurumun yapmış olduğu inceleme ve araştırma, başvuru tarihinden itibaren altı

ay içinde sonuçlandıramaması halinde de durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlar (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 19-21).

Kurum, faaliyetlerini ve önerilerini kapsayan bir rapor hazırlayarak her takvim yılı sonunda Karma Komisyona bu raporları sunmaktadır. Komisyon, ara verme ve tatil dönemleri hariç olmak üzere iki ay içinde kendisine sunulan bu raporu görüşüp kendi kanaat ve görüşlerini kapsayan bir özet haline getirerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna sunmak üzere TBMM Başkanlığına gönderir. TBMM genel kurulunda bu rapor ivedilikle görüşülür. Kurum tarafından hazırlanan yıllık rapor, Resmî Gazete' de yayımlanmak suretiyle kamuoyuna duyurulur. Yıllık raporların açıklanmasını beklemeksizin Kurum, açıklanmasında fayda gördüğü hususları her zaman kamuoyu ile paylaşabilir. Yıllık raporlar haricinde gerekli görülen konularda özel raporlar Kurum tarafından hazırlanabilir. Kurumun faaliyetleri hakkında açıklama yapmaya Başdenetçi veya görevlendireceği denetçi yetkilidir (6328 sayılı KDKK, 2012, Madde 22-23).

4.1.3.4.Kamu Denetçiliği Kurumu'nun Faaliyetleri

Kamu Denetçiliği Kurumu 1982 Anayasası 74. Madde uyarınca; kamu yönetimlerinin sunduğu hizmetler, yaptığı faaliyetler ile personellerin tutum ve davranışlarından dolayı gelen şikayetleri hukuka uygun bir şekilde inceleme ve bu inceleme sonucunda ilgili kurum, kuruluş ve makama tavsiyelerde bulunmakla görevlidir. Kamu Denetçiliği Kurumu görev ve yetkilerini kullanırken kaliteli hizmet sunmayı amaçlamaktadır. Kurum şikayet başvurusu yapanlar arasında ayrım gözetmeksizin, tarafsız, eşit, dürüst, şeffaf ve ölçülü bir şekilde inceleme ve araştırmasını yapmaktadır. Kamu Denetçiliği Kurumu personelleri görevlerini iyi yönetim ilkeleri doğrultusunda ifa etmektedir. Kazanılmış hakların ve kişisel verilerin korunması, kararların en kısa sürede çözüme ulaştırılması ve alınan kararların taraflara geciktirmeksizin tebliğ edilmesi iyi yönetim ilkelerindendir. Bu doğrultuda Kamu Denetçiliği Kurumu gelen şikayet başvuruları hakkında; incelenemezlik kararı, gönderme kararı, başvurunun geçersiz sayılması kararı, karar verilmesine yer olmadığına dair karar, dostane çözüm kararı, ret kararı, tavsiye kararı, kısmen ret, kısmen tavsiye kararları verebilmektedir.

İncelenemezlik kararı; Kamu Denetçiliği Kurumu, başvurunun konusu belirli bir konuyu içermiyorsa ve görev alanına girmeyen bir konuda kuruma başvuru yapılmışsa başvuru hakkında "incelenemezlik" kararı verilmektedir. Öte yandan yargı organlarında görülmekte olan, yargı organları tarafından karara bağlanan ve daha önce sonuçlandırılan başvurular için de kurum tarafından 'incelenemezlik' kararı verilmektedir (KDKKY, 2013, Madde 20).

Gönderme Kararı; Kamu Denetçiliği Kurumuna şikayet başvurusu yapabilmek için idari başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Yapılan şikayet başvurusu idari başvuru yolları tüketilmeden yapılmış ise "gönderme kararı" verilir. Söz konusu başvuru ilgili idareye gönderilmektedir (KDK 2020 Faaliyet Raporu, 2021, s.78).

Karar verilmesine yer olmadığına dair karar ise Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 34'üncü maddesi gereğince şikayetçi başvurudan vazgeçerse, şikayet başvurusu yapan gerçek kişi ise ölümü halinde tüzel kişi ise tüzel kişiliğinin sona ermesi halinde, inceleme ve araştırma safhasında olan şikayet konusu hakkında dava açılması durumlarında Kurum tarafından başvurular hakkında "karar verilmesine yer olmadığına dair karar" verilmektedir.

Yapılan ön inceleme ve araştırmadan sonra Kurum tarafından şikâyet konusunun yerinde olduğu kanaatine varılması hâlinde "tavsiye kararı", şikayeti konu olan iddiaların yerinde olmadığı kanaatine varılması halinde "ret kararı", iddiaların bir kısmının yerinde; bir kısmının ise yerinde olmadığı kanaatine varılması halinde ise "kısmen tavsiye kısmen ret kararı" verilmektedir (KDK 2020 Faaliyet Raporu, 2021, s.78).

Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin eylem ve işlemlerinden, çalışan personelin tutum ve davranışlarından şikayetçi olan birey veya tüzel kişiliklerin başvurularını "dostane çözüm kararı" vererek çözüme kavuşturmayı hedeflemektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumu 29 Mart 2013 tarihi itibarı ile idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışları hakkında şikayet başvurularını kabul etmeye başlamıştır. Kurum şikayet başvuruları elden, posta, faks ve e-başvuru sistemi yöntemlerinden birisi kullanılarak yapılabilmektedir.

Tablo 4. 1. Yıllar itibariyle şikayet başvurusu sayıları

YIL	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
TOPLAM ŞİKAYET SAYISI	7.638	5.639	6.055	5.519	17.131	17.585	20.968	90.209

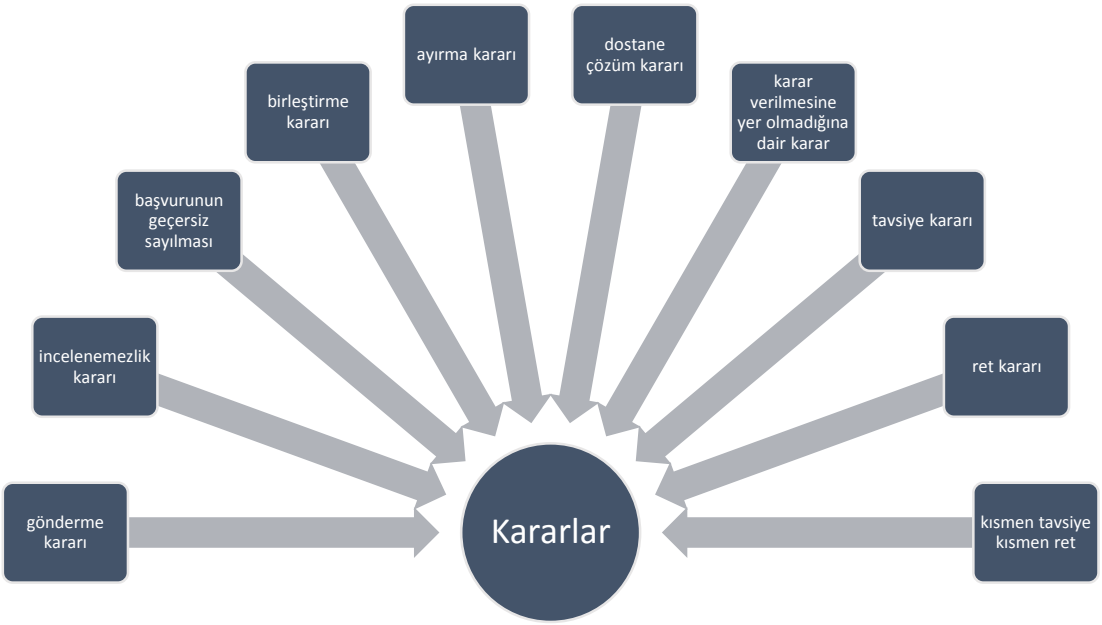
KAYNAK: KDK 2020 Faaliyet Raporu, 2021, s.66.

2020 yılı içerisinde Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılan şikayet başvurusu sayısı 90.209'dir. 2019 yılından devreden başvuru sayısı ise 3.830'dur. Değerlendirilmeye alınan şikayet başvurusu 94.039 olup başvurulardan 91.100 tanesi sonuçlanmıştır. 2.939 adet şikayetin değerlendirmesi devam etmektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumu genç bir kurum olmasının yanı sıra kurulduğu günden itibaren şikayet başvurularını kabul etmektedir. Kurumun her geçen yıl bilinirliği artarak şikayet başvuru sayılarında artış gözlemlenmektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılan şikayet başvurulara verilen karar türleri Tablo 4. 2'de yer aldığı gibidir:

Tablo 4. 2. Karar türleri



KAYNAK: KDK 2020 Yıllık Rapor, 2021, 77.

Kamu Denetçiliği Kurumunun 2013 yılından 2020 yılına kadar yayınladığı yıllık ve faaliyet raporları doğrultusunda gelen başvurulara verilen karar türlerinin oranlarının analizi yapılarak Kurum'un etkinliğinin değerlendirmesi yapılacaktır.

2013 yılında Kamu Denetçiliği Kurumuna gelen 7638 şikayet başvurusunun 6097 tanesi sonuçlanmıştır. 1541 adet başvuru ise 2014 yılına devredilmiştir. Başvurulara %35 oranında 2240 adet incelenemezlik kararı, %37 oranında 2155 gönderme kararı verilmiştir. Başvurular %5,9 oranında başvurunun geçersiz sayılması kararı ile sonuçlanmış ve 329 adet başvuru geçersiz sayılarak incelemeye alınmamıştır. %5,3 oranında 307 adet karar verilmesine yer olmadığına ilişkin karar ile %7,1 oranında 522 adet birleştirme kararı verilmiştir. 2013 yılında Kurum tarafından kabul edilen konularından biride mahalli idarelere ilişkin başvurulardır. %7,9 oranında 432 adet mahalli idarelere ilişkin başvuru çözüme kavuşturulmuştur. %1 oranında 64 adet tavsiye kararı verilirken, %0,6 oranında 37 adet başvuru reddedilmiştir. Ayrıca %0,2 oranında 11 adet başvuru ise kısmen tavsiye kısmen ret kararı ile sonuçlanmıştır (Kamu Denetçiliği Kurumu 2013 Yıllık Raporu, 2014, s.74).

2014 yılında 7167 adet şikâyet başvurusunun 6348 tanesi Kurum tarafından sonuçlandırılmış olup, 819 dosya 2015 yılında incelenmeye devam edilmek üzere devretmiştir. 6348 başvuruya ilişkin %36,59 oranında 2323 adet gönderme kararı, %33,82 oranında 2147 adet incelenemezlik kararı, %12,70 oranında 643 adet karar verilmesine yer olmadığına ilişkin karar, %10,13 oranında 806 adet birleştirme kararı, %2,36 oranında 150 adet ret kararı, %1,47 oranında 93 adet tavsiye kararı, %1,26 oranında 80 adet başvuru geçersiz sayılmıştır. %1,26 oranında ise 80 adet mahalli idarelere ilişkin başvuru çözüme ulaştırılmıştır. Başvuruların 26 adeti ise %0,41 oranında kısmen tavsiye kısmen ret kararı ile sonuçlanmıştır (Kamu Denetçiliği Kurumu 2014 Yıllık Raporu, 2015, s.57).

2015 yılında kuruma gelen 6874 adet şikâyet başvurusuna ilişkin %37,39 oranında 2205 adet gönderme kararı, %29,83 oranında 1759 adet incelenemezlik kararı, %17,38 oranında 1025 adet birleştirme kararı, %11,45 oranında 675 adet karar verilmesine yer olmadığına ilişkin karar, %1,85 oranında 191 adet ret kararı, %0,95 oranında 56 adet tavsiye kararı verilmiştir. %0,71 oranında 42 adet başvuru ise başvurunun geçersiz sayılması kararı ile sonuçlanmıştır. Başvurulardan 26 adeti ise %0,44 oranında kısmen tavsiye kısmen ret kararı ile sonuçlanmıştır. 6874 şikayet başvurundan 5897 adedi

Kurum tarafından karara bağlanırken 977 adet başvuru 2016 yılına incelenmesi üzere devredilmiştir. 2015 yılında Mahalli idarelere ilişkin başvuru verisi bulunmamaktadır (Kamu Denetçiliği Kurumu 2015 Yıllık Raporu, 2016).

2016 yılında kuruma gelen başvuru sayısı 5519'dür. 2015 yılından 977 adet devreden başvuru ile toplam 6496 adet başvuru değerlendirmeye alınmıştır. Başvurulara ilişkin %41 oranında 1976 adet gönderme kararı, %35,75 oranında 1723 adet incelenemezlik kararı, %8,88 oranında 428 adet karar verilmesine yer olmadığına ilişkin karar, %7,35 oranında 354 adet birleştirme kararı, %3,96 oranında 191 adet ret kararı, %1,29 oranında 62 adet tavsiye kararı verilmiştir. Başvurulardan 53 adeti ise %1,10 oranında geçersiz sayılmıştır. Başvuruların %0,66 oranı ise kısmen tavsiye kısmen ret kararı şeklinde karara bağlamıştır. 6496 adet başvurudan 4819'u incelenirken 1677 adet başvuru 2017 yılına devredilmiştir (Kamu Denetçiliği Kurumu 2016 Yıllık Raporu, 2017, s.93).

2017 yılı Kamu Denetçiliği Kurumunun farkındalık yılı olarak kabul edilmiştir. 2017 yılında gelen 17.131 şikayet başvurusu ve 2016 yılından devreden 1.677 adet olmak üzere toplam 18.808 adet şikâyet başvurusu incelemeye kabul edilmiştir. 18.808 adet şikâyet başvurusundan 14.746 adeti sonuçlandırılmıştır. Sonuçlanan başvurulara %29,71 oranında 4.381 adet incelenemezlik kararı, %31,39 oranında 4.629 adet gönderme kararı, %10,68 oranında 1.575 adet dostane çözüm kararı, %0,38 oranında 56 adet başvurunun geçersiz sayılması, %3,18 oranında 469 adet karar verilmesine yer olmadığına ilişkin karar, %1,66 oranında 245 adet tavsiye kararı, %2,39 oranında 353 adet ret kararı, %1,20 oranında 177 adet kısmen tavsiye kısmen ret kararı verilmiştir. (Kamu Denetçiliği Kurumu 2017 Yıllık Raporu, 2018, ss.133-136).

2018 yılında, 2017 yılından devreden 4.062 adet başvuru ile gelen 17.585 şikayet başvurusu ile toplam 21.647 adet başvuru incelemeye kabul edilmiştir. 21.647 başvurudan ise 17.615 adet başvuru kurum tarafından sonuçlanmıştır. 17.615 adet başvuruya ilişkin olarak; %41,85 oranında 6517 adet incelenemezlik kararı, %30,90 oranında 4812 adet gönderme kararı, %12,30 oranında 1916 adet dostane çözüm kararı, %1,20 oranında 187 adet başvurunun geçersiz sayılması, %2,78 oranında 433 adet karar verilmesine yer olmadığına ilişkin karar, %4,35 oranında 677 adet tavsiye kararı, %4,25 oranında 662 adet ret kararı ile %1,73 oranında 269 adet kısmen tavsiye

kısmen ret kararı verilmiştir (Kamu Denetçiliği Kurumu 2018 Yıllık Raporu, 2019, s.62).

2019 yılında kuruma gelen şikayet sayısı ile önceki yıldan devreden başvuru ile toplam 25.000 başvuru incelenmesi için kabul edilmiştir. 25.000 şikayet başvurusundan 21.170 adeti kurum tarafından sonuçlandırılmıştır. 21.170 başvuruya ilişkin olarak; %41,43 oranında 81.112 adet gönderme kararı, %35,65 oranında 6.981 adet incelenemezlik kararı, %8,21 oranında 1.607 adet dostane çözüm kararı, %2,22 oranında 435 adet karar verilmesine yer olmadığına dair karar verilmiştir. Şikayet başvurularının 159 adeti yani 0,81 oranı geçersiz sayılmıştır. 4,39 oranında 860 adet tavsiye kararı verilmiştir. Başvurulara %4,56 oranında 893 adet ret kararı verilirken, %2,09 oranında 410 adet kısmen ret kısmen tavsiye kararı verilmiştir (Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Yıllık Raporu, 2020, ss.101-104).

Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından 2020 Faaliyet raporuna göre gelen başvurulara; %9.51 oranında 8555 adet gönderme kararı verildiği, %10,29 oranında 9254 adet incelenemezlik kararı, %0,18 oranında 164 adet başvurunun geçersiz sayılması kararı, %0,10 oranında 87 adet birleştirme kararı, %0,02 oranında 20 adet ayırma kararı, %2,01 oranında 1808 adet dostane çözüm kararı, %0,32 oranında 284 adet karar verilmesine yer olmadığına dair karar, %75,74 oranında 68128 adet tavsiye kararı, %1,05 oranında 941 adet ret kararı, %0,78 oranında 704 adet kısmen tavsiye kısmen ret kararı verildiği görülmektedir (Kamu Denetçiliği Kurumu Yıllık Rapor, 2020, ss.78-79).

Tablo 4. 3. Yıllar itibariyle şikayetlerin başvuru şekillerine göre dağılımı

BAŞVURU ŞEKLİ/ YIL	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	**TOPLAM**
FAKS	211	133	94	79	133	83	81	74	888
ELDEN	365	665	574	585	1263	1076	1739	645	6912
POSTA	2136	1775	1776	1117	2191	2552	3339	3279	18165

E-BAŞVURU	4356	2978	3516	3631	13312	13489	15489	86129	142900
E-POSTA	570	88	95	107	232	385	320	82	1879
TOPLAM	7.638	5.639	6.055	5519	17.131	17.585	20.968	90.209	

KAYNAK: KDK 2016 Faaliyet Raporu, 2017, s.86; KDK 2018 Faaliyet Raporu, 2019, s.51 ve KDK 2020 Faaliyet Raporu, 2021, s.60.

Tablo 4. 3'e göre Kamu Denetçiliği Kurumuna gelen şikayetlerin başvuru şekilleri incelendiğinde; 2013 yılı itibariyle 2021 yılına kadar geçen 8 yıllık süreçte kuruma gelen başvuruların büyük çoğunluğu internet sayfasında yer alan "e-başvuru" sistemi aracılığı ile yapılmıştır. E-başvuruyu izleyen diğer bir başvuru şekli ise posta sistemidir. 2020 yılında e-Başvuru sistemi ile yapılan başvuruda artış yaşandığı görülmektedir. Bunda yaşanan COVİD salgının etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4. 4. Yıllara göre kararlara uyum oranı

Yıllar	Uyum Oranı
2013	%20
2014	%39
2015	%37
2016	%42
2017	%65
2018	%70
2019	%75
2020	%76,38

KAYNAK: KDK 2020 Faaliyet Raporu, 2021

Kamu Denetçiliği Kurumunun şikayet başvuruları doğrultusunda verdiği kararlara ilgili kurumların verdiği cevaplar incelendiğinde;

2013 yılında %20, 2014 yılında %39, 2015 yılında %37, 2016 yılında %42 iken; 2017 yılında 23 puanlık bir artış göstererek %65'e yükselmiştir. 2018 yılında %70, 2019 yılında ise bir önceki yıla nazaran 5 puanlık bir artış göstererek %75'e yükselmiştir. 2020 yılı sonu itibariyle kurumun verdiği kararlara uyum oranı ise %76,38'dir.

Kamu Denetçiliği Kurumunun verdiği tavsiye kararlarına ilgili kurumlar tarafından olumsuz yaklaşılma nedenlerine 2013, 2014, 2015 ve 2016 yıllarına ait faaliyet raporları incelendiğinde;

- Kamu görevlilerinin risk almaktan çekinmesi,
- İdarenin problemlerin çözümüne odaklı olmayan, kırtasiyeciliğin ve bürokrasinin yoğun olduğu, uzlaşma kültürüne sahip olmayan yapısı,
- Kamu Denetçiliği Kurumunun tavsiye kararlarında değerlendirme yapan mercilerin alt düzey personeller tarafından yapılması ve üst makamların konudan bilgisinin olmaması veya tavsiye kararına uyma hususunda yetkiyi kullanacak olan makamın belirsiz olması, nedeniyle kararlara uyum oranının düşük olduğu söylenebilir.

2016 yılında Kurumun tanınırlığının artırılması ve kamuoyu ile irtibatını kuvvetlendirmek amacıyla Basın Danışmanlığı ve Kurumsal İletişim Birimi, 2017 yılında ise verilen kararların idareler nezdinde takibini sağlamak amacıyla Araştırma Takip ve Değerlendirme Bürosu oluşturulmuştur. Araştırma takip ve değerlendirme bürosunun görevi kurum tarafından verilen tavsiye, gönderme, dostane çözüm kararlarını takip etmek, yıl sonunda hazırlanan raporların çalışmasının yürütülmesini sağlamak ve şikayet başvurularının istatiksel verilerin oluşturulmasını sağlamaktır (Kamu Denetçiliği Kurumu 2018 Yıllık Raporu, 2019, s.501).

Şikâyet başvurularının haricinde Kurum Kanunumuz ve Yönetmeliğimizde yer alan "Yıllık rapor beklenmeksizin gerek görülen konularda özel rapor hazırlanabileceği" hükmüne istinaden kamuyu ilgilendiren önemli hak ihlallerinin yaşandığı konularda özel rapor hazırlamayı da planlamakta ve bu sayede uzun yıllar boyunca çözülemeyen konularla ilgili çözümler üretmeye ve yol gösterici olmaya çalışmaktadır.

Şeffaf, hesap verebilir, insan odaklı bir hizmet anlayışının yerleşmesini sağlamak amacıyla Kamu Denetçiliği Kurumu yıllık raporların yanı sıra özel raporlarda

hazırlamaktadır. Özel raporlar kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları, üniversite ile diğer kişi ve kuruluşlardan görüşler alınarak kamuoyunu ilgilendiren genel konulara ilişkin hak ihlallerinin incelenmesi amacıyla hazırlanmaktadır. Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından hazırlanan özel raporlar (https://www.ombudsman.gov.tr/OzelRaporlar, Erişim Tarihi:11.06.2021);

- 2014 yılında Manisa Somada gerçekleşen maden kazasından hareketle hazırlanan "Kömür Madenciliğinde İş Sağlığı ve Güvenliği Özel Raporu"
- 2016 yılında hazırlanan "Adalet Sistemimizin Sorunları, İyileştirilmesi ve Güvenilirliğinin Artırılması Hakkındaki Özel Rapor"
- 2018 yılında hazırlanan "Türkiye'deki Suriyeliler Özel Rapor"
- 2019 yılında hazırlanan "Çocuk Tesliminde Hak İhlallerine ve Yoksulluk Nafakasına İlişkin Rapor"
- 2020 yılında hazırlanan "Türkiye'nin Korona virüs Hastalığı ile Mücadelesi Özel Rapor"
- 2021 yılında hazırlanan "Azerbaycan-Ermenistan Savaşında Ermenistan Silahlı Kuvvetleri Tarafından Gerçekleştirilen İnsan Hakları İhlallerine İlişkin Rapor" şeklindedir.

4.1.3.5.Kamu Denetçiliği Kurumuna Ait Örnek Kararlar

İncelenemezlik Kararı:

07 Kasım 2017 tarihinde karar verilen 2017/11562 şikâyet numaralı başvuruda; başvuran kişinin muhtar olan babası PKK tarafından düzenlenen silahlı saldırıda şehit edildiğini, aileye nakdi tazminat verildiğini ancak kanun kapsamında istihdam hakkından faydalanmayı talep etmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumu talep edilen bilgi ve belge doğrultusunda, İçişleri Bakanlığı, başvuran tarafından aynı konuda açılan davanın Ankara 11. İdare Mahkemesinde halen devam etmekte olduğunu belirleyerek başvuru hakkında görev alanına girmediği için incelenemezlik kararı verilmiştir.

Dostane Çözüm Kararı:

14 Ocak 2020 tarihinde karar verilen 2019/19303 numaralı başvuruda; başvuran, 2014 yılında tezsiz yüksek lisans programından mezun olmuş ve bu belge ile Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde doktora alım ilanına başvurmak istemiştir.

Doktora alımlarında tezli yüksek lisans şartı arandığını, halbuki; 06.02.2013 tarih ve 28551 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan Yönetmeliğe ve Danıştay 8. Dairesi'nin 2019/150 sayılı kararında da ifade edildiği gibi 06 Şubat 2013 tarihinden önce tezsiz yüksek lisansa kayıtlı olanların istisna tutulduğu belirlenmiştir. Başvuran CİMER aracılığıyla Harran Üniversitesine başvuruda bulunmasına rağmen talebinin reddedildiğini Kamu Denetçiliği Kurumuna iletmiştir.

Kamu Denetçiliği Kurumu konuyla ilgili olarak Harran Üniversitesi Rektörlüğünden bilgi ve belge istemiştir. İstenilen bilgiye cevaben alınan yazıda; başvuranın 20 Nisan 2016 tarihinden itibaren Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde bulunan anabilim dalları tarafından açılacak olan doktora programlarına başvurmasında herhangi bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Ayrıca 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılı Bahar Döneminden itibaren Fen Bilimleri Enstitüsünde Tarımsal Yapılar ve Sulama Ana Bilim Dalı tarafından herhangi bir doktora alımı olması durumunda ilgili anabilim dalı başkanlığına belirtilen hükümler hatırlatılarak başvuran ve benzeri öğrencilerin başvuru yapabilmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir. 2019/19303 numaralı başvurunun kurum tarafından Dostane Çözüm ile sonuçlandırılmasına karar verilmiştir.

Tavsiye Kararı:

14 Kasım 2019 tarihinde karar verilen 2019/10305 numaralı başvuruda; başvuran, kazanan kişilerin TODAİE bina kapısına asılma yolu ile ilan edilen TODAİE 2018-2019 Akademik Yılı için Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programı Giriş Sınavı Sonuçları listesinde 100. Adaya kadar "Kazandı" ifadesinin yer aldığını ancak kendi isminin karşısında böyle bir ifadenin bulunmadığı ayrıca listede asil veya yedek ayrımına gidilmemesinden dolayı süreci takip etmediğini, TODAİE'de eğitim gören öğrencilerin Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesine devredildiğini, Yükseköğretim Kurulu Eğitim Öğretim Dairesi Başkanlığının 08 Ekim 2018 tarihli 76135 sayılı yazısında ifade edilen Ankara 4. İdare Mahkemesinin 2018/16 sayılı yürütmenin durdurulması kararı gereğince; 2018-2019 yılında Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsüne kesin kayıt hakkı kazanan öğrencilere Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesine 12-17 Ekim 2018 tarihleri arasında kayıt yaptırma hakkı sağlanmıştır. Başvuran bu sürede kayıt yaptırmadığı için Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü Yönetim Kurulunun 20 Şubat 2019 tarihli ve

07/47 kararı ile kaydının iptal edildiğini ve bu durumun 06 Nisan 2019 tarihli tebligat ile kendisine bildirilmiştir. Gelen tebligat sonucunda kayıt hakkının olduğunu sonradan öğrendiği gerekçesi ile 11 Nisan 2019 tarihli dilekçede kayıt hakkının kendisine verilmesi için başvurduğunu ancak 27 Nisan 2019 tarihli tebligat ile talebin karşılanmayacağı ve söz konusu işlemin iptali ile Kamu Politikaları Bölümüne kaydının yapılmasını talep ederek Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurmuştur.

Kamu Denetçiliği Kurumu başvuruya ilişkin inceleme ile, kesin kayıt tarihlerinin 12-17 ekim 2018 olarak belirlendiği, bu tarihler arasında kesin kayıt hakkından yararlanamadığı gerekçesi ile 20 şubat 2019 tarihinde aktif görünen kaydının iptal edilmesi; devir sonrası yaşanan ve içerisinde örnek mahkeme kararı ile YÖK Yürütme Kurulu Kararı gibi kararları barındıran bu süreçte, başvurana ön kaydının yapıldığı konusunda bilgilendirme veya tebligatta bulunulmadığı ve başvuranın kayıt hakkına sahip olduğunu kaydının silinmesi durumunda öğrendiği hususları birlikte değerlendirilmiştir. Başvuranın emsal mahkeme kararı ve karar sonrası süreci bilecek durumda olmadığı gözetilmeksizin sürecin takibinin öğrenciye ait olduğu gerekçesi ile talebin reddedilmesi işleminin hakkaniyete aykırı olduğu tespit edilerek Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğüne başvurana kayıt hakkının verilmesi hususunda tavsiye kararı verilmiştir.

Gönderme Kararı:

02 Ocak 2020 tarihinde karar verilen 2019/22280 numaralı başvuruda; yaşadığı köyde bulunan okul binasının harap bir vaziyette olduğunu ve kullanılmadığını ancak okul binasının köy yararına kullanılmasına izin verilmesini talep eden şikayetçinin başvurusunun ön inceleme safhasında idari başvuru yollarının tüketilmediği tespit edilerek Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından incelenemeyeceğine karar verilmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumu idari başvuru yolu tüketilmeden yapılan başvurunun gereğinin yapılması için ilgili valiliğe gönderilmişine, ilgili idare tarafından iyi yönetim ilkelerine uygun olarak makul sürede tesis edilecek gerekçeli işlemin sonucunu başvurana iletilmesine ve Kuruma bilgi verilmesine karar verilmiştir. Gönderme kararının üzerine ilgili valilik gerekli çalışmaları başlatmış ve söz konusu okul binasının köy yararına kullanılmasına onay verilmiştir.

Kısmen Tavsiye Kısmen Ret Kararı:

6 Mart 2018 tarihinde karar verilen 2017/11992 numaralı şikâyet başvurusunda; başvuran 18 Temmuz 2017 tarihinde İstanbul'da meydana gelen sel felaketi dolayısıyla Silivri İlçesi Değirmenköy Mahallesi, Kınıklı Bağları Mevkiinde bulunan 15 numaralı pafta ve … ile … numaralı parsellerdeki taşınmaz ve mahsullerinin zarar gördüğünü, Silivri İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından mahsulleri için zarar ziyan raporu düzenlendiğini ancak tarım aletleri için herhangi bir rapor düzenlenmediğini, tarım aletleri için zarar ziyan raporu düzenlenmesini, tüm zararlarının ilgili idare tarafından karşılanmasını ve söz konusu Büyükbağlar Deresinin ıslah edilmesini talep etmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu yapılan başvuru hakkında inceleme ve araştırmalar neticesinde, başvuranın tarım aletleri için zarar ziyan tespit raporu düzenlenmesi ve düzenlenmiş raporlara istinaden zararlarının karşılanması yönündeki talebinin reddine karar vermiştir. Ayrıca Büyükbağlar Deresinin ıslah edilmesi yönündeki talebine ilişkin olarak ise İstanbul Avrupa Yakası Muhtelif Dere Islahı III. Kısım Planlama Raporu Hazırlanması, Proje ve Kamulaştırma Planları Projesi Yapımı işi kapsamında ivedilikle işlem tesis edilerek dere yatağı ıslah çalışmalarının hiç zaman yitirilmeden tamamlanması konusunda Devlet Su İşleri 14. Bölge Müdürlüğüne tavsiyede bulunulmasına karar vermiştir. 2017/11992 numaralı şikâyet başvurusu hakkında Kamu Denetçiliği Kurumu kısmen tavsiye kısmen ret kararı vermiştir.

Ret Kararı:

15.05.2020 tarihinde karar verilen 2019/20695 numaralı başvuruda, başvuran Eskişehir ili Tepebaşı ilçesinde, Eskişehir Büyükşehir Belediyesine ait bir hayvanat bahçesinin bulunduğunu, hayvanat bahçesinin Hayvan Bahçelerinin Kuruluşu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik başta olmak üzere mevzuata ve hukuka uygun şekilde kurulmadığını ve yönetmeliğe göre hayvanat bahçelerinin gürültülü yerlerden uzakta kurulması yönünde düzenlemelerin bulunmasına rağmen hayvanat bahçesinin yanında 32.000 kişilik şehir stadyumu ile yine yakınında yoğun araç trafiğinin olduğu çevre yolu ve tren yolunun bulunduğunu, hayvanat bahçesinin çok sayıda yerli turistin ziyaret ettiği Sazova Bilim, Sanat ve Kültür Parkı'nın içinde yer aldığını, bu yüzden çok sayıda hayvanın öldüğünü iddia ederek hayvanat bahçesinin kapatılması ya da başka bir yere taşınması yönünde karar verilmesini talep etmiştir.

Kamu Denetçiliği Kurumu başvuru hakkında yapılan inceleme doğrultusunda hayvanat bahçesinin mevzuata uygun olarak açıldığı ve yetkili bakanlık tarafından verilen ruhsatın olduğu ve gerekli denetimlerin yapıldığının tespit edilmesinden başvurunun reddine karar vermiştir.

4.2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde İnsan Hakları Müvekkili (Ombudsman)

Azerbaycan cumhuriyetinde ombudsmanlık müessesinin oluşturulması için 1998 yılında çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Yapılan ilk çalışmadan 4 yıl sonra 2002 yılında İnsan Hakları Üzerine Müvekkili Kanunu ile ombudsman kurulmuştur. Bu bölümde Azerbaycan Cumhuriyeti ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun oluşturulmasında ki tarihsel süreç ile birlikte kurumun yapısı, müvekkilin görevleri, yetkileri, seçimleri, statüsü, kuruma yapılacak şikâyetlerin şartları hakkında mevzuat doğrultusunda bilgi verilecektir. Ayrıca 2003-2020 tarihleri arasında yayınlanan yıllık raporlar incelenerek şikayetlere ilişkin istatiksel veriler incelenecektir. Raporlarda yer alan örnek olaylara da yer verilmiştir.

4.2.1 İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun Tarihsel Gelişimi

Azerbaycan 70 yıla yakın SSCB himayesinde yaşamış, 18 Ekim 1991 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra insan hakları sisteminin oluşturulması adına 1948 yılında kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Beyannamesini kabul ederek, insan haklarına saygı gösteren demokratik ve laik bir devlet olmanın adımlarından birini atmıştır (İbayev, 2001, s.120). Kazanılan bağımsızlık sonrasında 1995 yılında Azerbaycan Anayasası oluşturulmuş ve bu Anayasa ile birlikte insan hakları alanında birçok reform, düzenleme yapılarak Azerbaycan'da vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması hedeflenmiştir. İnsan hak ve özgürlüklerinin müdafaa edilmesi amacıyla Azerbaycan Cumhuriyet'inde ombudsman sisteminin oluşturulması için 22 Şubat 1998 tarihinde "İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin sağlanması alanında önlemler" bildirisi ile ilk çalışma yapılmıştır (Əbilov, 2001, s.15).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde dönemin Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından 19 Haziran 1998 tarihinde onaylanan İnsan Haklarının korunmasına ilişkin yapılan bir

devlet programında ombudsman kurumunun tesis edilmesi önerilmiştir (Hacızadə, 2001, s. 417).

Azerbaycan Cumhuriyeti demokratik ve hukuk devleti ilkesi gereğince idarenin kötü yönetimine karşı vatandaşların haklarını ve özgürlerini savunmak gayesi ile kamu yönetiminin iyileştirilmesi adına 28 Aralık 2001 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nde "Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Üzerine Müvekkili (Ombudsman)" ile ilgili Anayasa Kanunu tasarlanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Üzerine Müvekkili Kanunu 5 Mart 2002 yılında yürürlüğe girerek Ombudsman Kurumu oluşturulmuştur. İlk ombudsman 2 Haziran 2002 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen 3 aday arasından 2/3 oy çoğunluğu şartı aranmış ve şartın sağlanması üzerine Milli Meclis tarafından seçilmiştir. Azerbaycan`ın ilk Ombudsmanı olarak Elmira Süleymanova atanmıştır (Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkil, 2007-2010).

Kurumunun faaliyetlerinin oluşumu için uluslararası örgütlerden yardım istenerek Birleşmiş Milletler Kalkınma Programından destek alınmıştır (Şəfiyev, 2001: 36). Yeni oluşturulan bu kurumun tanıtılması ve halk tarafından bilinmesi için Birleşmiş Milletler "Azerbaycan'da Ombudsmanın yaratılmasına ve Parlamento'nun bu yönde gücünün artırılmasına destek" projesini tasarlamış ve ülkenin çeşitli bölgelerinde seminerler düzenlemiştir. Seminerlere milletvekilleri, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Savcılık, İç İşleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve diğer kamu kurumlarının temsilcileri katılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyetinde Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Programı'nın desteği ile birlikte İnsan Hakları Müvekkili ülkenin farklı bölgesel merkezleri Guba, Şeki, Celilabad ve Gence 'de temsilcilikler kurulmuştur. Guba 6 ili, Şeki 6 ili, Celilabad 9 ili ve Gence 12 ili kapsamaktadır (Qəmbərov, 2001, s.49). Bölgesel merkezlerde açılan İnsan Hakları Müvekkili temsilcilikleri, vatandaşların temsilciye ulaşmasını kolaylaştırmak, şikayet dilekçelerinin bakılma süresini kısaltmak ve temsilciye ulaşım masrafların ödenmemesi için kolaylık sağlama amacıyla kurulmuştur (Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili Yıllık Raporu 2011 Yıllık Rapor).

4.2.2. İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun Yapısı

Azerbaycan'da 2002 yılında oluşturulan İnsan Hakları Müvekkili Kurumu'nun 4 Şubesi vardır (Madde 17.1). Bunlar;

1-İnsan hak ve özgürlüklerinin müdafaası şubesi;

2-Hukuksal alanda bilgilendirme, ilmi-analitik ve uluslararası ilişkiler şubesi;

3-Genel şube;

4-Belgelerle ilgili kontrol şubesidir.

İnsan hak ve özgürlüklerinin müdafaası şubesinin temel amacı insan hak ve özgürlüklerini korumak, ülke vatandaşlarının veya yabancı ile vatandaşlığı olmayan bireyler ile tüzel kişiliğe haiz kurumların hak ve özgürlüklerini korumak ve ihlal edilmiş hak ve özgürlükleri yeniden inşa etmek, gelen şikayet dilekçelerini kabul etmek, incelemek, araştırmak ve bu doğrultuda faaliyetlerini sürdürmektedir. İnsan hak ve özgürlüklerinin müdafaası şubesi vatandaş ve siyasal hakların korunması, İktisadi ve sosyal hakların korunması, Göçebelerin haklarının korunması, Mahkumların ve Askeri kurumlarda çalışan kişilerin haklarının korunması için çalışmalarını sürdürmektedir. İnsan hak ve özgürlüklerinin müdafaası şubesi çocuklara, kadınlara, yaşlılara, mahkumlara hak arama bilincinin yerleştirilmesi amacıyla bölgesel ve merkezlerde konferanslar, seminerler ve organizasyonlar düzenlemektedir. Bu organizasyonlara milletvekilleri, hak ve hukuk koruma birimleri ile kamu kurumlarında çalışan personeller de katılım göstermektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili 2011 Yıllık Rapor).

Hukuksal alanda bilgilendirme, ilmi-analitik ve uluslararası ilişkiler şubesi insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve ihlallerin önüne geçilmesi amacıyla vatandaşları bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Şube, Azerbaycan Cumhuriyetinde ve yurtdışında insan haklarının korunması amacıyla faaliyet gösteren örgütlerle iş birliği sağlamakla görevlidir. Ayrıca bu faaliyetlerle ilgili Müvekkile bilgi vermekle yükümlüdür. Müvekkil kendisine iletilen bilgiler doğrultusunda, başvuru yapan bireylere sorunları ile ilgili bilgi aktarmaktadır. Sorunların çözülmesi için harekete geçmeyen vatandaşlar yerine Müvekkil re'sen harekete geçebilmektedir (Allahverdiyeva, 2012, 92; Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili 2011 Yıllık Rapor).

Genel Şubede ise ombudsmanlık kurumuna gelen şikâyet dilekçeleri kabul edilir ve başvuruya ilişkin işlemler gerçekleştirilir. Genel şube, dilekçelerin kabulü, protokol ve arşiv bölümlerinden oluşmaktadır (Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili 2004 Yıllık Rapor).

Belgelerle ilgili kontrol şubesinin temel işlevi şikayetlere ilişkin dilekçelerin Genel şubede kaydının yapılmasının ardından belgelerin belirlenen zamana ve kurallara kontrol edilmesi amacıyla Belgelerin Kontrolü Şubesine gönderilir. Şikayet dilekçelerinin kurallara uygun yazılıp yazılmadığı, başvuru yapan birey veya tüzel kişiliğin şekil şartlarına uyup uyulmadığına bakılır. Başvurularda belirli bir konuyu kapsamayan veya yargı organında görülmekte olan, konusu, sebepleri, tarafları aynı olan başvurular kurum tarafından incelenmemektedir. Ayrıca daha önce sonuçlandırılmış olan dilekçelerde incelenmemektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili 2010 Yıllık Raporu).

4.2.3. Müvekkilin Seçimi, Statüsü

İnsan Hakları Müvekkili, Cumhurbaşkanının Milli Meclise önerdiği 3 aday arasından 7 yıllık bir dönem görev süresi için seçilmektedir. Müvekkil seçiminde meclisin 2/3 oy çoğunluğunun (83 oy) sağlanması şartı aranmaktadır. Temsilcinin iki kez seçilememesi kurumun bağımsızlığı ve tarafsızlığını simgelemektedir. Ayrıca seçilen ombudsmanın görev süresi Parlamento'nun görev süresi ile aynı olmalıdır (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 4).

Milli Meclis Cumhurbaşkanının önerdiği üç aday arasından birini İnsan Hakları Müvekkili olarak seçmez ise Cumhurbaşkanı 15 gün içinde yeni üç aday belirleyerek Milli Meclise sunmalıdır (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 2).

Azerbaycan cumhuriyetinde insan hakları temsilciliğine, üniversite eğitimini tamamlayan, insan hakları konusunda deneyimi olan, yüksek ahlaki değerlere sahip ve 30 yaşından az olmayan vatandaşlar aday olarak gösterilebilir. İnsan hakları müvekkili (ombudsman) görevine çifte vatandaş olanlar, Yasama, Yürütme ve Yargı organlarından herhangi birinde hizmet eden, siyasi faaliyette bulunan ve parti üyeliği bulunan kişiler temsilci olamazlar (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 3). Müvekkilin hukuk eğitimi almış olması ve en az 10 yıl devlet kurumlarında deneyim sahibi olması tercih edilmektedir.

Azerbaycan İnsan Hakları Temsilcisi Kanununa göre ombudsman tarafsız, bağımsızdır. Ombudsman Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına ve kanunlara tabidir. Ombudsman dokunulmazdır. Ombudsman değiştirilemez. Ombudsman devlet ve yerel yönetim kurumları tarafından faaliyetleri durdurulamaz. Acil ve askeri durumlarda ombudsmanın faaliyetleri kısıtlanamaz. Ombudsmanın maddi ve sosyal teminatı sağlanmalıdır (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 5).

Ombudsman Kurumunun en önemli özelliği bağımsız ve tarafsız olarak çalışmasıdır. Ombudsman sisteminin uygulandığı devletlerde kurum, yürütme organı dahil bütün mercilerden bağımsız bir şekilde çalışarak kendine özgü denetim şekli ile vatandaşların şikayetleri üzerine veya kendiliğinden harekete geçerek araştırma ve inceleme yapmaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkilinin bir dönem görev süresi için seçilmesi ve görev süresinin parlamentonun görev süresi ile aynı olması kurumun bağımsız ve tarafsız olarak görevlerini ifa etmesi açısından önemli noktalardır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'na ve kanunlarına bağlı olarak çalışmakta ve bağımsızlığını Anayasadan almaktadır. Müvekkilin bağımsız bir şekilde çalıştığını gösteren bir başka koşul, onun görevden alınmasının nitelikli çoğunluğa dayalı olmasıdır. Müvekkilin dokunulmazlığı anayasal güvence altında olmasına rağmen Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın yazılı beyanı üzerine Milli Mecliste 2/3 oy çoğunluğunun sağlanması halinde görevine son verilebilir (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında 2003 Yıllık Rapor).

Göreve seçilen ombudsman Azerbaycan Cumhuriyeti'nin insan hakları müvekkili görevinde yetkilerimi şeref ve onurla yapacağıma, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına ve kanunlarına esas alacağıma, bağımsız ve tarafsız faaliyet göstereceğime yemin ederim, şeklinde yeminini etmektedir (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 3).

4.2.4. Müvekkilin Görev ve Yetkileri

Ombudsmanların görev ve yetkileri ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Örneğin görevi insan hak ve özgürlüklerini korumak olan İsveç Ombudsmanı bir savcı gibi ceza soruşturması başlatmaya yetkiliyken, yönetimin iyileşmesine çalışmakla görevli İspanya Ombudsmanı Anayasaya aykırılık savıyla Anayasa Mahkemesi'ne gitme yetkisine sahiptir. Ancak her ülkenin ve her çeşit ombudsmanın üstlendiği yani genel

geçerliliği olan bazı görev ve yetkiler de vardır. Ombudsmanın temel görevlerini şu şekilde sıralanabilir:

İsveç'te kurulan ombudsmanlık kurumunun görev ve yetkileri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İnsan hak ve özgürlüklerin müdafaa edilmesi, idare ile vatandaş ilişkilerinde hakkaniyetin sağlanması ve kötü yönetimin önlenmesi kurumun her ülke tarafından kabul edilen ortak ve temel görevleridir (Özden, 2010, s.50).

Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkilinin görevleri ilgili kanunun 1. Maddesinde düzenlenmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kamu ve yerel kuruluşları, görevli kişileri tarafından ihlale uğratılmış insan hak ve özgürlüklerinin korunması kurumun temel görevlerindendir.

4.2.5. Şikayet Şartları ve Usulü

Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkili kurumuna şikayet başvuruları yazılı yapılacağı gibi sözlü olarak yapılabilmektedir. Ombudsmanlık kurumuna başvuru şikayetçinin haksızlığa uğradığı andan itibaren 1 yıl içerisinde yapılmalıdır. Azerbaycan da Ombudsmanlık kurumuna yapılan şikayetlerle ilgili açıklamalar İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanunun 8. Maddesinde işlenmiştir. Kanunun 8. Maddesine göre;

- İnsan Hakları Müvekkiline Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları, yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler şikayet başvurusu yapabilmektedir.
- Ombudsmanlık kurumuna bireyler bizzat başvuru yapabildikleri gibi 3. Kişiler tarafından da yapılabilmektedir. Ancak bu işlemin yapılabilmesi için ihlale uğrayan kişilerin onayı aranmaktadır. Onay alınması mümkün olmayan kişiler için (örneğin kinin vefatı halinde veya ehliyetini kaybettiğinde) hak ihlalinin aranması adına 3.kişiler ombudsmanlık kurumuna şikayet başvurusu yapabilmektedir.
- Kamu kurumları İnsan Hakları Müvekkiline şikayet yapamamaktadır.
- Şikayet, İnsan Hakları Müvekkiline hakların ihlal edildiğinin öğrenilmesinden 1 yıl içerisinde yapılmalıdır.
- Cezaevlerinde bulunan kişilerin şikayetleri ombudsmanlık kurumuna 24 saat içinde ulaştırılmaktadır.

İnsan Hakları Müvekkiline yapılan başvurularda ihlale uğrayan kişinin adı, baba adı ve soyadı ve adresi yer almalıdır. Şikayet tüzel kişiliğine haiz bir kurum tarafından yapılıyorsa kurumun adresi dilekçede yer almalıdır. Şikayet dilekçesinde ihlale neden olan karar ve davranışlarla ilgili bilgi ile başvurunun düzenlenme yeri ve zamanı yer almalıdır. Başvuru sahibinin imzası da dilekçede bulunmalıdır. Şikayet dilekçesine mahkeme kararları gibi şikayetle ilgili başka belgelerin eklenmesi de mümkündür. İnsan Hakları Müvekkiline başvurular ücretsiz bir şekilde yapılmaktadır. Başvuruda dilekçe şartlarından birinin olmaması durumunda kurum şikayeti kabul etmemektedir (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 9).

İnsan Hakları Müvekkiline şikayetler başvuruları sözlü de yapılabilmektedir. Sözlü başvuru yapılması halinde ombudsmanlık kurumunda görevlendirilen personel şikayetin konusunu not alır ve dilekçede şikayette bulunan kişinin imzasının olması gerekmektedir. Ombudsmanlık kurumuna şikayet başvuruları Pazartesi ve perşembe günleri saat 10:00-13:00'da Salı ve cuma günleri saat 14:00-17:00'da yapılabilmektedir (https://ombudsman.az/az, Erişim Tarihi: 08.06.2021).

İnsan Hakları Müvekkili kurumu başvuru süresi içinde yapılmayan şikayetleri kabul etmemektedir. Ayrıca kurum müvekkilin yetki alanına girmeyen konular ile tekrarlanan başvuruları incelemeye almamaktadır (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 11).

Azerbaycan Cumhuriyetinde İnsan Hakları Müvekkili kurumu faaliyetlerini adalet ve şeffaflık ilkelerine uygun olarak yürütmektedir. Kuruma gelen şikayetler 10 gün içinde değerlendirmeye alınmaktadır. Ombudsmanın aldığı kararlar tavsiye niteliğinde olup, hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Müvekkil şikayet başvuruları doğrultusunda ilgili kurumlara yapılan haksızlığın düzeltilmesi için müracaatta bulunur. Kurumlar 10 gün içinde ombudsmanlığa yaptıkları işlemlerle ilgili geri bildirim yapmakla yükümlüdür. Geri bildirim yapmayan kurumlar hakkında ombudsmanlık üst kamu kuruluşlarına müracaat edebilir ve soruşturma açılması amacıyla yetkili organlara başvurabilir. Ombudsman şikayet dilekçelerini 30 gün içinde incelemektedir. Devlet sırrı, aile hakları ve özel bilgiler içeren konuların incelenmesinde Ombudsmanlık Kurumu gizliliğe önem vermektedir (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 12).

İnsan Hakları Müvekkili önceden haber vermeksizin kamu veya özel kurumlara, askeri kurumlara, ceza evlerine giderek orada ki insanlarla görüşebilme yetkisine sahiptir. Kamu veya özel kurumlardan ilgili bilgi ve belgeleri 10 gün içinde talep etmektedir. Ayrıca şikayetlerin araştırılması amacıyla ilgililerden yazılı şekilde bilgi alabilmektedir. Şikayet başvurusunda yer alan hak ihlalinin denetlenmesi için ilgili organlardan yardım isteyebilmektedir. Ombudsmanlık kurumu şikayeti 30 gün içerisinde incelemektedir. 30 günlük süreye gerekli belgelerin bulunamaması halinde bir 30 gün daha eklenebilmektedir. İnsan Hakları Müvekkili 'nin yetki alanına girmeyen konuları kurum ilgili kurumlara gönderir (İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, 2001, Madde 12).

İnsan Hakları Müvekkili incelenen başvurular ve denetlenen kurumlar sonrasında insan haklarının ihlaline ilişkin bir sonuç ortaya çıkarsa bu ihlalin düzeltilmesi veya oluşabilecek yeni ihlallerin önlenmesi amacıyla kamu veya özel, ilgili kurumlara başvuru yapmaktadır. Suç niteliğindeki bilgilere ulaşıldığında ise İnsan Hakları Müvekkili mahkemeye başvuru yaparak, konuyla alakalı Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na, Azerbaycan Milli Meclisine, Azerbaycan Baş Savcılığı'na bilgi verir. Kurum tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin sonuçları toplumu bilgilendirmek ve kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla basın yayın kuruluşları aracılığı ile paylaşılmaktadır.

İnsan Hakları Müvekkili şikayet başvurularının sonuçları hakkında 5 gün içinde şikayetin sahibine bilgi vermektedir. Müvekkil ilgili kanunun 13. Maddesi gereğince insan haklarının ihlalinin tespiti durumda tedbirler alma yetkisine haizdir. İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanunun 13. Maddesine göre;

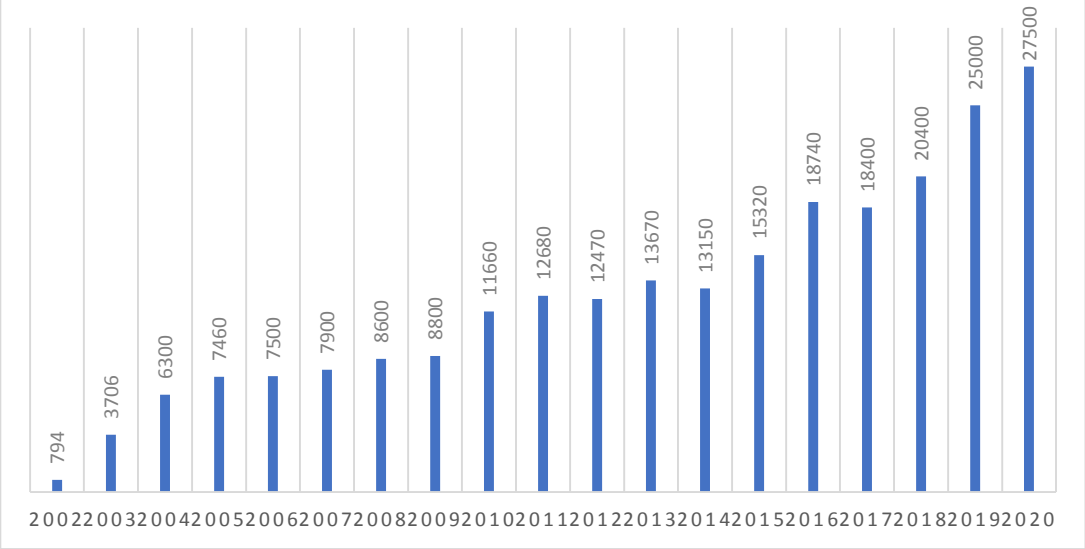
- Müvekkil, insan hak ve özgürlüklerinin ihlaline yol açan idare, belediye ya da görevli personelden hakların iadesini talep etmektedir. İlgili kurum veya şahıslar bu talebe 10 gün içinde bilgi vermek zorundadır. Bilgi verilmemesi veya taleplerin yerine getirilmemesi durumunda müvekkil, ilgili kurumun bir üst makamına veya yetkili diğer devlet kurumlarına müracaat edebilmektedir.
- Suç delillerinin ortaya çıkması durumunda ilgili kurumlara kovuşturma açılması için başvuruda bulunma ve şikayet hakkına sahip diğer kişilere müracaat edebilme yetkisine sahiptir.

- İhlale sebep olan kurumlar hakkında idari soruşturulmanın başlatılması için ilgili kurumlara başvurmak,
- Gerçekleştirilen faaliyetler hakkında basına haber vermek,
- İnsan hakları ihlalinin iadesi için ombudsmanlığın yetersiz kalması durumunda Devlet başkanına müracaat eden müvekkil ayrıca konuyla ilgili Milli Meclise bilgi vermekle görevlidir.
- İnsan hakları hukuk kuralları ihlali durumunda Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunma yetkisine sahiptir.

İnsan Hakları Müvekkili her yıl sonu yaptığı faaliyetlerle ilgili raporlar hazırlayarak Cumhurbaşkanına raporu sunar. Ayrıca müvekkil parlamentoda oturumlara katılım sağlayarak faaliyetler hakkında bilgi vermektedir (İnsan Hakları Müvekkili 2007 Yıllık Rapor).

4.2.6. İnsan Hakları Müvekkilinin Faaliyetleri ve Örnek Kararlar

Tablo 4. 5. İnsan hakları müvekkiline gelen başvuru sayıları



Kaynak: https://ombudsman.az/az/view/pages/59 (25.03.2021)

Tablo 4.5'de görüldüğü üzere Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkiline 2002-2020 yıllarına ait başvuru sayıları görülmektedir. Kuruma 2002 yılının son iki ayında 794 başvuru yapılmıştır. İnsan Hakları Müvekkilinin bilinirliğinin her yıl giderek artmış olduğu ve buna ek olarak yapılan başvuru sayısında da artış

gözlemlenmektedir. 2020 yılında ise Müvekkile gelen başvuru sayısı 27500'dür. 2002-2020 yıllarına ait toplam başvuru sayısı ise 240.320'dir.

Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkilinin 2003-2020 yılları arasında yayınladığı yıllık raporlar, istatiksel veriler üzerinden sırası ile değerlendirilmiştir.

Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkili 2002 yılının son iki ayında şikayet başvurularını kabul etmeye başlamıştır. 2002 yılında kuruma gelen başvuru sayısı 794'tür. 2003 yılında ise başvuruların toplam sayısı 3706'dır. 2004 yılında şikayet başvuruları %70 artarak 6300 olmuştur bu şikayetlerin %41,5'i sivil ve siyasi haklar, %58,5'i ise ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile ilgili ihlallerin oluşturduğu görülmektedir. 6300 şikayet başvurusuna ilişkin İnsan Hakları Müvekkili %53,7 oranında başvuruyu ombudsmanlık müessesinin kapsamı olması nedeniyle değerlendirmemiştir. %46,3 oranında başvuruyu incelemeye alarak %31,4ünü karara bağlamıştır (İnsan Hakları Müvekkili 2004 Yıllık Rapor, 2005, s.5).

2005 yılında Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkiline yapılan ihlal başvurusu 2004 yılında gelen başvurulardan %18 oranında bir artarak 7.460 olmuştur. Kuruma gelen başvuruların %92,7'sini şikayetler oluştururken, %7,1'i dilekçeler ve %0,2'si tekliflerden oluşmaktadır. 7.460 başvurunun %38,2'si sivil ve siyasi haklar, %61,8'i ise ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ihlallerine ilişkin başvurular oluşturmaktadır. İnsan Hakları Müvekkili 7.460 başvurudan %48,4'ünü incelemek amacıyla kabul ederken yeterli bilgi ve kanıt eksikliği, şikayetlerin yargıda olması, 1 yıllık sürenin dolmasından ve şikayet konusunun kurumun yetki alanına girmemesinden dolayı %51,6 oranında başvuruya bakmayı reddetmiştir. Kabul edilen şikayet başvurularının %25,8'i tam karar bağlanırken %5,9'u kısmen karara bağlanmıştır. Ayrıca kabul edilen şikayetlerde%37,1 oranında insan hak ve özgürlüklerinin ihlali tespit edilirken %58,4'ünde hak ihlali tespit edilememiştir (İnsan Hakları Müvekkili 2005 Yıllık Rapor, 2006, s.6).

2006 yılında kuruma gelen 7.500 şikayete ilişkin olarak; %94,7'si şikayet başvuruları oluştururken %5,3'ü diğer (dilekçe, teklif) başvuru türlerinden oluşmaktadır. Aynı zamanda başvuruların konusu %38,3'ü sivil ve siyasi hakları kapsarken, %61,7'si ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kapsamaktadır. Başvuruların %53,1'i reddedilirken, %46,9'u incelenmek üzere kabul edilmiştir. Kabul edilen başvuruların

%20,2'si tam karara bağlanırken, %17,8'i kısmen karara bağlanmıştır. Ayrıca şikayet başvurusu yapan vatandaşlara kurum tarafından 6.000 üzerinde yasal tavsiye verilmiştir (İnsan Hakları Müvekkili 2006 Yıllık Rapor, 2007, s.5).

2007 yılında İnsan Hakları Müvekkiline 7.900 adet başvuru yapılmıştır. Başvuruların %39,6'sını sivil haklar oluştururken, %60,4'ü ekonomik ve sosyal hakların ihlaline yönelik yapılmıştır. Başvuruların %95,6'sı şikayet, %4,4'ü dilekçelerden oluşmaktadır. Kabul edilen başvuruların %47,6'sı incelenmek amacıyla kabul edilirken, %52,4'ü reddedilmiştir. Kurum tarafından kabul edilmeyen şikayet başvuruları kanıt eksikliği sebebi, şikayete konu olan dosyanın yargıda görülmesi, konunun ombudsmanlık kurumunun yetki alanına girmemesi ve şikayet şartlarından biri olan 1 yıllık sürenin geçmiş olması sebepleri ile incelemeye kabul edilmemektedir. 2007 yılında ombudsmanlık kurumuna gelen başvuruların %40,6'sı karara bağlanmıştır (İnsan Hakları Müvekkili 2007 Yıllık Rapor, 2008, s.8).

2008 yılında 8.600 adet şikayet başvurusu alan Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkili, başvuruların %51,2'sini reddederken, %48,8'ini incelenmek üzere kabul etmiştir. 2008 yılında yapılan itirazların %86'sı şikayetti. Başvuruların %43,3'ü karara bağlanırken, %51'i reddedilmiştir (İnsan Hakları Müvekkili 2008 Yıllık Rapor, 2009, s.5).

İnsan Hakları Müvekkiline 2009 yılından 8.800 adet başvuru yapılırken toplamda 51.060 adet başvuru gelmiştir. 2009 yılında başvuruların %83,7'si şikâyetlerden, %16,2'si başvurulardan, %0,1'i ise tekliflerden oluşmaktadır. Başvuruların %51,1'i incelenmek amacıyla kabul edilmiş ve %44,7'si temin çözüme kavuşturulmuştur (İnsan Hakları Müvekkili 2009 Yıllık Rapor, 2010, s.4).

2010 yılında ombudsmanlık kurumuna gelen başvuru sayısı 11.660'dır. Başvuruların %84,2'si şikayetler, %15,7'si, başvurulardan, %0,1'i ise tekliflerden oluşmaktadır. Ayrıca başvuruların %51,2'si incelenmek üzere kabul edilmiş ve bunlardan da %52,6'sı çözüme kavuşturulmuştur (İnsan Hakları Müvekkili 2010 Yıllık Rapor, 2011, s.5).

2011 yılında kuruma gelen başvuru %8,7 artmış ve 12.680 adet olmuştur. Başvuruların %88,9'u şikayetlerden, 11,1'i ise dilekçelerden oluşmaktadır. Ayrıca başvurulan %53,1'i reddedilirken, %46,9'u incelenmek için kabul edilmiştir. Kabul edilen

başvuruların %64,8'i karara bağlanmıştır (İnsan Hakları Müvekkili 2011 Yıllık Rapor, 2012, s.3).

2012 yılında 12.470 başvurunun 79,6% şikayetlerden, %20,3'ü dilekçelerden, %0,1'i ise tekliflerden oluşmaktadır. 12.470 başvurunun %53,3'ü reddedilirken, %43,7'si incelemeye kabul edilmiştir. Kabul edilen şikayet başvurularının %65,2'si çözüme kavuşturulmuştur (İnsan Hakları Müvekkili 2012 Yıllık Rapor, 2013, s.6).

2013 yılında Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkiline 13.670 şikayet başvuru yapılmıştır. Başvuruların %75,8'i şikayetlerden, %24,2'si dilekçelerden oluşmaktadır. Başvuruların %47,6'sı kabul edilirken %65,5'i kurum tarafından karara bağlanmıştır (İnsan Hakları Müvekkili 2013 Yıllık Raporu, 2014, s.4).

2014 yılında ombudsmanlık kurumuna 13.150 başvuru yapılmıştır. Başvuruların %74,2si şikayetlerden, %25,8'i ise dilekçeden oluşmaktadır. İnsan Hakları Müvekkili başvuruların %51'ini reddederken, %49'u incelenmek üzere kabul edilmiş, bunların da %56,8'si de karara bağlanmıştır (İnsan Hakları Müvekkili 2014 Yıllık Raporu, 2015, s.5).

2015 yılında yapılan başvurular bir önceki yıla oranla %16,5 artarak 15.320 olmuştur. Başvuruların %72,6'sı şikayetler oluştururken %27,4'ünü ise dilekçeler oluşturmaktadır. 2015 yılında yapılan başvuruların %53,7'si incelenmek üzere icraata kabul edilmiş, bunların da %64,5'i çözüme kavuşturulmuştur.

2016 yılında İnsan Hakları Müvekkiline yapılan başvuru 18.740 iken 2002 yılından itibaren yapılan toplam başvuru sayısı 148.750'dir. 2016 yılında yapılan başvuruların %70,1'ini şikayetler, %29,9'unu ise dilekçeler oluşturmaktadır. 2016 yılına ait başvuruların yüzde kaç oranında karar bağlandığına dair veri bulunmamaktadır (İnsan Hakları Müvekkili 2016 Yıllık Rapor, 2017, s.5).

2017 yılında İnsan Hakları Müvekkiline gelen başvuru sayısı 2016 yılında gelen başvuruya kıyasla %1,8 oranında daha azdır. 18.400 adet başvurunun %76,3'ü şikayetlerden oluşurken, %23,7'si dilekçelerden oluşmaktadır. Ayrıca kuruma gelen şikayetlerin %62,5'i kabul edilirken bunların %44,4'ü çözüme ulaştırılmıştır (İnsan Hakları Müvekkili 2017 Yıllık Rapor, 2018, ss.4-5).

2018 yılında kuruma gelen başvuru sayısı 20.400'dür. Başvuruların %66,8'i şikayetlerden oluşurken %33,2'si dilekçelerden oluşmaktadır. Kuruma gelen insan hak ve özgürlüklerin ihlaline ilişkin başvuruların %45'i incelemeye kabul edilmiştir. Kabul edilen başvuruların %63,5'ini karara bağlamıştır (İnsan Hakları Müvekkili 2018 Yıllık Rapor, 2019, ss.5-6).

2019 yılında ombudsmanlık kurumuna gelen başvuru %25 artarak 25.500 olmuştur. Yapılan başvurulara ilişkin 2019 yılına ait yıllık raporda sayısal verilere yer verilmemiştir (İnsan Hakları Müvekkili 2019 Yıllık Rapor, 2020, s.4).

2020 yılında ise 27.500 başvuru yapılmıştır. Bu yıla ait yıllık raporda başvuru sayısı haricinde herhangi bir veriye yer verilmemiştir. 2020 yılında Covid-19 salgı nedeniyle Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili modern bilgi teknolojisini kullanarak 916 sayılı Çağrı Merkezi kurarak başvuruları bu platform üzerinden kabul etmiştir (İnsan Hakları Müvekkili 2020 Yıllık Rapor, 2021, s.4).

İnsan Hakları Müvekkili Kurumuna gelen şikayet başvuruları 3 ana başlıkta toplanmıştır (İnsan Hakları Müvekkili 2020 Yıllık Raporu).

- Medeni ve siyasi hakların korunması
- Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunması
- Aile Gruplarının Haklarının Korunması

Medeni ve siyasi hakların korunması başlığının altında;

Özgürlük hakkı, itibarı ve haysiyeti savunma hakkı, bilgi alma özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, oy kullanma hakkı, hak ve özgürlüklerin idari ve adli olarak sağlanması, cezai işlem katılımcılarının ve cezai kovuşturmada koruma yürüten diğer kişilerin hakları yer almaktadır.

İnsan Hakları Müvekkili kurumu ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunması konusunda; iş ve insan hakları, eğitim hakları, çalışma hakları, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleri hakları ile mülkiyet ve konut hakları ile ilgili şikayetleri değerlendirmeye almaktadır.

Aile gruplarının haklarının korunması konu başlığı altında ise; mültecilerin, yerlerinden edilmiş kişilerin ve göçmenlerin haklarının korunması ile cezaevinde kalan mahkumların hakları, askeri personelin hakları, çocuk, yaşlı, engelli bireylerin

hakları ile kadın haklarının korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konularında şikayet başvuruları almaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili 2003 yılından 2020 yılına kadar 17 adet yıllık rapor yayınlamıştır. Kuruma gelen şikayetler ve alınan karar örneklerine yıllık raporlar doğrultusunda değinilecektir.

2005 yılında İnsan Hakları Müvekkiline gelen dilekçede şikayetçi, aile reisinin vefatından sonra kendisine bağlanan emekli aylığının yanlış hesaplandığı yönünde başvuruda bulundu. Ombudsman yapılan şikayet doğrultusunda Devlet Sosyal Koruma Fonu'na itiraz ederek başvuranın emekli aylığının toplam tutarı 100.000'den 125.000 Manat'a çıkarılmasına karar vermiştir (İnsan Hakları Müvekkili 2015 Yıllık Raporu, 2006, s. 24).

2005 yılında İnsan Hakları Müvekkiline gelen dilekçede başvuran, oğlunun hemofili ile doğduğunu ve hemofili tedavisinde gerekli olan VIII Faktörlü ilaçların ücreti için Hemofili Derneğine başvurduğunu, Sağlık Bakanlığı da dahil olmak üzere ilgili makamlara başvurduğunu ancak başvurusunun sonuçsuz kaldığı hakkında başvuruda bulunmuştur. Ombudsmanın yaptığı itirazdan sonra Hemofili Bilimsel Pratik Merkezi başkanı başvuran kişinin oğlunun tedavi gördüğü kuruma iletilmiştir (İnsan Hakları Müvekkili 2015 Yıllık Raporu, 2006, s. 27).

2005 yılında ombudsmana başvuran vatandaş, fakir ve yaşlı bir insan olduğu ve görme yetisini kaybettiği için ücretsiz bir göz ameliyatı olması için yardım talep etti. Ombudsmanın akademisyen Zarifa Aliyeva'nın adını taşıyan Oftalmolojik Hastalıklar Bilimsel Araştırma Enstitüsü'ne yaptığı itirazdan sonra başvuru sahibi gözlerini ücretsiz ameliyat etti ve görme yetisini geri kazandı. Ombudsman hastayı hastanede ziyaret ederek, görme yetisinin iyileşmesinden dolayı tebrik etti ve hastaya gösterilen ilgiden dolayı sağlık personeline teşekkür etti (İnsan Hakları Müvekkili 2015 Yıllık Raporu, 2006, s. 28).

2019 yılında İnsan Hakları Müvekkiline gelen şikayet başvurularından biri okula giden çocukların ekipman ve koşulların iyileştirilmesi ve okul öncesi eğitim alan çocukların okullara yerleştirilme esnasında ihlal ve olumsuzlukların iyileştirilmesi ve okul kapasitelerinin arıtılması yönündedir. Çocuk bahçelerinin olmaması çocukların ahlaki, fiziksel ve psikolojik gelişimini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca öğretim sürecini ve

eğitim kalitesini modern çağrılara ve uluslararası standartlara uygun hale getirecek tedbirlerin uygulanmasının yanı sıra, ortaokullarda öğretimin düzenlenmesi ve eğiticilerin görevlerini yerine getirmedikleri konusunda da Müvekkile şikayetler gelmiştir. Kuruma gelen şikayetler doğrultusunda Müvekkil öğretmen, öğrenci ve velilerin katılımı ile şikayetler araştırılarak, ilgili taraflar dinlenmiş ve uyuşmazlıkların arabuluculuk yolu ile çözülmesi için tedbirler alınmıştır. Okullarda öğretim ve öğretimin teşviki ile ilgili şikayetlerin araştırılması sırasında ortaya çıkan kusurlar ve eksiklikler giderilmiş, suçlu eğitim çalışanları disipline edilmiştir (İnsan Hakları Müvekkili 2019 Yıllık Raporu, 2020, s. 25).

2019 yılında İnsan Hakları Müvekkiline gelen şikayet başvurularından biri de depremden zarar gören vatandaşların, evlerinin felaket evleri olarak listenmediği ve bu konu hakkında yapılan başvuruların başarısız olduğu yönündedir. Doğal afetler sonucunda zarar gören ve çeşitli nedenlerden dolayı kayıt altına alınmamış ve yeniden inşa edilmemiş konutlar için devlet bütçesinden uygun ödeneklerin ayrılması, yerel idari makamlar ve Azerbaycan Cumhuriyeti Acil İşler Bakanlığı tarafından yapılan müşterek denetimler ile zarar gören binalarda yaşayan sakinlerin yererinin değiştirilmesi ve kademeli olarak yeni dairelerin inşaasının yapılmasını önerilmektedir. Ayrıca dar gelirli ailelerin ve gücü yetmeyen vatandaşların başvuruları göz önünde bulundurularak, bazı vatandaşların bireysel konut veya dairelerinde tadilatlarının yapılmasında yardımcı olunmuştur (İnsan Hakları Müvekkili 2019 Yıllık Raporu, 2020, s. 27).

4.2.7. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Ombudsmanlık Kurumu

Nahçıvan Cumhuriyeti Azerbaycan Anayasasının 134. Maddesine göre, Azerbaycan Cumhuriyetine bağlı özerk bir devlet olup statüsü Azerbaycan Anayasası ile belirlenmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası hükümleri, kanun hükümleri ile alınan kararlar Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti içinde geçerlidir. Nahçıvan Cumhuriyeti dış ilişkiler ve savunma hususlarında Azerbaycan'a bağımlı olsa da içişlerde bağımsızdır (Azerbaycan Anayasası, madde 134).

İnsan haklarının idare karşısında savunucusu olan ombudsmanlık müessesi Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde 26 Şubat 2006 yılında Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun tavsiyesi üzerine "Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili

(Ombudsman) Hakkında Kanun" yasalaşmıştır. Kurum 13 Temmuz 2006 yılında ise faaliyetlerine başlamıştır.

Nahçıvan Cumhuriyetinde ombudsman parlamento tarafından seçilmektedir. Seçilmesi için meclisin oy çoğunluğunu (31 oy) alması gerekmektedir. Adaylar arasından ombudsman seçilmezse meclis başkanı yeni adaylar belirlemektedir. Ombudsmanın seçilmesi için 30 yaşını doldurmuş olması ve yüksek eğitimini tamamlamış olması gerekmektedir. Azerbaycan vatandaşı olan ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde ikamet eden bireyler ombudsman seçilmek için aday olabilirler. Ombudsman adaylarının insan hakları ve özgürlüklerinin korunması alanlarında deneyim sahibi olmaları beklenmektedir (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 2 ve 3).

Çifte vatandaşlığı olan, başka devletler karşısında herhangi bir sorumluluk sahibi olan, yürütme ve yargı sistemlerinde görev alan, faaliyet yetersizliği mahkeme tarafından onaylanan, ağır cinayet veya cürüme (gayri-siyasi cinayet) göre tutuklanmış kişiler ombudsman olamaz. Ombudsman olarak göreve atanan kişinin siyasi parti üyeliği bulunmamalıdır. Ayrıca göreve seçilen ombudsman seçildiği günden itibaren ombudsmanlık statüsüne uygun olmayan faaliyetlerine 5 gün içerisinde son vermelidir (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 3).

Nahçıvan Cumhuriyetinde ombudsman 7 yıllığına bir dönemlik süre için göreve seçilmektedir. Görev süresi biten ombudsman bir kez daha seçilememektedir. Görev süresi biten ombudsman yeni seçilecek ombudsman göreve başlayana kadar hizmetlerine devam etmektedir. Nahçıvan ombudsmanı Nahçıvan ve Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarına tabii olup faaliyetlerini yerine getirirken diğer organlardan bağımsız olarak çalışmaktadır. Ombudsmanlık kurumunun bağımsızlığı Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu'nun 5. Maddesi ile güvenceye alınmıştır. Ombudsman; değişilmezdir, dokunulmazdır. Ombudsmanın faaliyetlerine hiçbir kurum veya kuruluş müdahale edemez. Olağanüstü durumlarda ombudsman çalışmalarına devam etmektedir. Ayrıca olağanüstü durumlarda kurumun faaliyetleri sınırlandırılmaz (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 5).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde Ombudsman görev süresi boyunca dokunulmazdır. Ombudsman cinayetten suçüstü yakalanırsa dokunulmazlığına son verilmektedir.

Cinayete şahit olan kişi 24 saat içinde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Ali Meclisi'ne ve Savcılığa haber vermelidir. Ali Meclis tarafından oy çoğunluğu (31 oy) sağlanması durumunda ombudsmanın dokunulmazlığı sona ermektedir (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 6).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde Ombudsmanın görevden alınması ve görevinin sona ermesi Kanun'un 7. maddesinde düzenlenmiştir.

- Ombudsmana ait taleplere uyulmadığında;
- Ombudsman görevini ifa etmedeki yeteneğini tamamıyla kaybettiğinde;
- Ölüm halinde;
- Mahkemenin ombudsmanla ilgili yürürlüğe girmiş herhangi bir kararı bulunduğunda;
- Ombudsman görevinden gönüllü olarak ayrıldığında;
- Ombudsman istifa ettiğinde, ombudsmanın görevi sona erer veya görevinden alınmaktadır.

Ombudsmanın görevi hizmet süresiden önce sonlandırıldığında Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti başkanı yeni ombudsman adaylarını Ali Meclise sunmakla görevlidir (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 7).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde ombudsmanlık kurumuna Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkilinde olduğu gibi Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları, yabancılar ve vatansızlar başvuru yapabilmektedir. Ayrıca gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişiliğe haiz kurumlarda Ombudsmana şikayet başvurusu yapabilmektedir. Ancak kamu kurumları şikayet yapma yetkileri bulunmamaktadır. Ombudsmanlık kurumuna hak ihlalinin gerçekleşmesi sonucunda şikâyet başvurusu yapan bireyler dilekçeye adı, baba adı, soyadı ve ev adreslerini yazmaları gerekmektedir. Dilekçede istenilen bu bilgilerden herhangi birinin eksik olması durumunda kurum şikayeti incelemeye almamaktadır. Ombudsmanlık kurumuna şikayetler yazılı ve sözlü olarak yapılabilmektedir. Sözlü yapılan şikayetlerde kurumda dilekçelerden sorumlu olan personel şikayetin konusu ile şikayetçinin bilgilerini bir kâğıda yazmaktadır. Şikayette bulunan kişi bu kağıdı imzalamakla yükümlüdür. Ombudsmanlık kurumuna yapılan

şikayetlerle ilgili bilgiler gizli tutulmaktadır (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 8,9,11).

İdarenin eylem ve işlemlerinden doğan hak ihlallerinden dolayı kuruma gelen şikayeti ombudsman kabul edebileceği gibi reddetme yetkisine de sahiptir. Ombudsmanlık kurumunun incelemeyi kabul etmediği şikayetler, şikayetçiye 10 gün içerisinde açıklaması ile birlikte geri gönderir. Ombudsmanlık kurumuna gelen şikayet dilekçeleri kurumun yetki alanına girmiyorsa şikayeti ilgili organa yönlendirmektedir. İncelemeye kabul edilen şikayetler için ilgili kurum ve kuruluşlardan konu ile alakalı bilgi ve belgeler talep edilmektedir. Talep edilen bu bilgiler 10 gün içinde ombudsmanlık kurumana verilmelidir. Ombudsmanlık kurumu kabul ettiği şikayetleri 30 gün içerisinde bakmaktadır. İncelenen şikayete dair yeni bilgi ve belgelere ulaşılması halinde ombudsmanlık kurumunca bu süreye 30 gün daha eklenmektedir (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 10 ve 12).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde ombudsmanlık kurumu bünyesinde insanlık dışı veya onur kırıcı muamelelerin önlenmesi amacıyla *Preventiv Grup* kurulmuştur. Preventiv Grubun üyeleri Nahçıvan ombudsmanlığı tarafından 3 yıllık görev süresi için atanmaktadır. Grup üyeleri 25 yaşını doldurmuş olmalıdır. Ayrıca üyeler yüksek eğitimini tamamlayan insan hakları konusunda deneyimli, yüksek ahlaki değerlere sahip olmalıdır. Preventiv Grubu insan hak ve özgürlüklerine dair ihlalleri önlemek amacıyla, vatandaşların şikayetlerini öğrenerek, araştırmalar yapmaktadır. Grup üyeler ombudsman gibi bağımsız çalışmaktadır (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 18).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ombudsmanı yıl sonunda yürüttüğü faaliyetler hakkında rapor hazırlar ve raporu meclis başkanına gönderir. Ayrıca yapılan çalışmalar parlamentoda ombudsman tarafından sunulmaktadır. Hazırlanan yıllık raporda insan haklarını ihlal eden kurum ve kuruluşların adları ile kurumlara verilen tavsiyeler ve yapılan işlemler yer almaktadır. Yıllık rapor Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurumu'na, Yüksek Mahkemesi'ne ve Savcılığa gönderilir. Hazırlanan yıllık rapor "Şark Kapısı" gazetesinde yayınlanarak kamuoyu ile paylaşılmaktadır (Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu, 1998, Madde 14).

4.3. Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Ombudsman Kurumlarının Karşılaştırılması

Ombudsmanlık müessesinin Türkiye'de kurulmasına ilişkin yapılan ilk çalışma 1982 Anayasasının oluşturulması döneminde gerçekleşmiştir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri tarafından hazırlanan Gerekçeli Anayasa Önerisinde kamu yönetiminin denetlenmesi amacıyla ombudsmanlık kurumunun oluşturulması için öneri verilmiştir. Dönemin yasa koyucuları tarafından kabul olmayan bu çalışmadan sonra 1991 yılında Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü tarafından hazırlanan Kamu Yönetimi Araştırma Genel Raporunda, Devlet Denetleme Kurulunun ombudsman olarak çalışması için yasal düzenleme önerilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan düzenli beş yıllık kalkınma planlarında da ombudsmanlık kurumunun Türkiye'de oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında idare ile vatandaş arasında çıkan uyuşmazlıkların yargıya taşınmadan çözümlenmesi amacıyla "Devlet Avukatlığı Kurumu" oluşturulması önerilmiştir. Beşinci ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planlarında "Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi" başlığı altında ombudsmanlık kurumunun kurulması önerilmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "Devlet Avukatlığı Kurumu" revize edilerek "Kamu Denetçiliği Kurumu" olarak oluşturulması önerilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da ombudsmanlık kurumunun Türkiye'de oluşturulması öngörülmüştür.

1983 yılında Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği'nin yayınladığı rapor ve 1996 yılında Bayburt Valiliği tarafından hazırlanan "Ombudsman Kurumunun İl Ölçeğinde Uygulanması" adlı yönerge ile ombudsmanlık kurumunun kurulması önerilmiştir.

Ombudsmanlık kurumunun oluşturulması için hükümetler tarafından hazırlanan tasarılar mevcuttur. 55. Hükümet döneminde Adalet Bakanlığı bünyesinde "Ombudsman Yasa Tasarısı Taslağı Hazırlama Komisyonu" oluşturularak "Kamu Sözcülüğü Kanun Tasarısı Taslağı" hazırlanmıştır. Komisyon tarafından 1998 yılında hazırlanan "Yurttaş Sözcülüğü Kanun Tasarısı" bir diğer çalışmadır. 57. Hükümet döneminde Adalet Bakanlığı tarafından 2000 yılında "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanun Tasarısı" ile 2003 yılında "Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı" ile ombudsmanlık kurumunun Türkiye'de kurulması öngörülmüştür. 2005 yılında Bakanlar Kurulu tarafından "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı" hazırlanmış

ve Plan ve Bütçe Komisyonu, Adalet Komisyonu, Anayasa Komisyonu ve Avrupa Birliği Uyum Komisyonlarında görüşüldükten sonra kabul edilmiştir. 59. Hükümet tarafından 2006 yılında 5521 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu hazırlanarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiştir. Ancak dönemin Cumhurbaşkanı tarafından Kanunun 12 maddesi veto edilerek Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderilmiştir. Veto edilen kanun 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu olarak 28 Eylül 2006 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu iptal etme istemi ile dönemin Cumhurbaşkanı ile Ana Muhalefet Partisi tarafından Anayasa Mahkemesine dava açılmış ve yürütmesi durdurulması kararı alınmasının ardından 2008 yılında kanun oybirliği ile iptal edilmiştir. 2010 yılında 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 8. Maddesi ile Anayasa'nın 74. Maddesinde değişiklik yapılması teklifi halk oylaması ile kabul edilmiştir. Anayasada yapılan değişiklikler çerçevesinde Kamu Denetçiliği Kurumu 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile 14 Haziran 2012 yılında 28338 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak kurulmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyetinde ombudsmanlık kurumunun kurulması için yapılan ilk çalışma 22 Şubat 1998 tarihinde "İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin sağlanması alanında önlemler" bildirisi ile yapılmıştır. Ombudsmanlık kurumunun tesis edilmesi amacıyla yapılan bir diğer çalışma ise 19 Haziran 1998 tarihinde ise hazırlanan devlet programıdır. 28 Aralık 2001 tarihinde Milli Meclis tarafından "Azerbaycan Cumhuriyetinde İnsan Hakları Üzerine Müvekkili (Ombudsman) Hakkında Kanun" tasarlanmış ve 5 Mart 2002 yılında yürürlüğe girerek Ombudsmanlık Kurumu oluşturulmuştur. Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde ise Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun tavsiyesi üzerine 26 Şubat 2006 tarihinde "Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili (Ombudsman) Hakkında Kanun" ile ombudsmanlık müessesi oluşturulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Kamu Denetçiliği Kurumu 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununa göre: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlıdır. Baş denetçilik ve Genel Sekreterlikten oluşan kurum, kamu tüzel kişiliğine haiz ve özel bütçelidir. Kamu Denetçiliği Kurumunun merkezi Ankara'da bulunmaktadır.

Kurumun idari ve mali işleri ile sekretarya hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla Genel Sekreterlik bölümünde Kamu Denetçiliği Kurumunun idari ve mali işleri ile sekretarya hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla kurulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyetinde ise İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun merkezi Bakü'de bulunmakla beraber Guba, Şeki, Celilabad ve Gence 'de temsilcilikleri bulunmaktadır. Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkili Kurumunda bulunan genel şubenin yanı sıra insan hak ve özgürlüklerinin müdafaası şubesi, hukuksal alanda bilgilendirme, ilmi-analitik ve uluslararası ilişkiler şubesi ve belgelerle ilgili kontrol şubesi bulunmaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerinin müdafaası şubesi vatandaş ve siyasal hakların, iktisadi ve sosyal hakların, göçebelerin haklarının, mahkumların ve askeri kurumlarda çalışan kişilerin haklarının korunması amacıyla kuruma gelen şikayetleri kabul ederek bu doğrultuda inceleme ve araştırma yapmaktadır. Hukuksal alanda bilgilendirme, ilmi-analitik ve uluslararası ilişkiler şubesi temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve hak ihlallerin önüne geçilmesi amacıyla vatandaşları bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Belgelerle ilgili kontrol şubesinde ise kuruma gelen şikayet dilekçelerinin kanunda belirtilen şekil şartlarına uyup uyulmadığı kontrol edilmektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumu ve İnsan Hakları Müvekkili kamu veya tüzel kişilerin şikayetleri doğrultusunda idarenin işleyişi ile ilgili her türlü işlem ve eylemler ile kamuda görevli personelin davranış ve tutumlarını araştırma, denetleme ve denetim sonucu ile ilgili kuruma önerilerde bulunmakla görevlidir.

Türkiye'de Başdenetçi ve denetçiler 4 yıllık görev süresi için seçilmektedir. Görev süresi biten Başdenetçi ve denetçiler bir dönem daha göreve seçilebilmektedir. Başdenetçi elli, denetçiler ise kırk yaşını doldurma şartı ile Türk vatandaşı olmak, yükseköğretim kurumlarından mezun olmak, toplamda 10 yıl boyunca kamu kurum ve kuruluşlarında, uluslararası kuruluşlarda, sivil toplum kuruluşlarında veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında ya da özel sektörde çalışmış olması şartları aranmaktadır. Başdenetçi ve denetçiler görevlerini hiçbir makam, merci, organ veya kişi tarafından emir, talimat ve tavsiye almadan tarafsız bir şekilde ifa etmelidirler. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde ise İnsan Hakları Müvekkili üniversite eğitimini tamamlayan ve en az 10 yıl devlet kurumlarında deneyim sahibi 30 yaşını doldurmuş vatandaşlar aday olarak gösterilebilir. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde

ombudsman 7 yıllık bir dönem görev süresi için seçilmektedir. Ancak Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili için bu hüküm bozularak 2002'den itibaren günümüz itibariyle ombudsmanlık görevini Elmira Süleymanova yürütmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde ombudsmanların aday olabilmesi için siyasi parti üyeliğinin olmaması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Kamu Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonu ile İnsan Hakları İnceleme Komisyonu üyeleri tarafından oluşturulan Karma Komisyonun başvuruda bulunan adaylar arasından üç adayı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna sunmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bildirilir. Başdenetçi gizli oylama usulü ile parlamento tarafından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilmektedir. Denetçiler ise Karma Komisyon tarafından oluşturulan alt komisyonun başvuruda bulunan adaylardan seçilecek denetçi sayısının üç katı kadar adayı Karma Komisyona sunar. Denetçiler Karma Komisyon tarafından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyetinde İnsan Hakları Müvekkili Cumhurbaşkanının Milli Meclise sunduğu üç aday arasından parlamentonun üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunu sağlaması şartı ile seçilmektedir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde ise ombudsman adayları parlamento tarafından seçilmektedir. Adayların Ombudsman olabilmesi için meclisin oy çoğunluğunu alması gerekmektedir.

Kamu Başdenetçisi ve denetçiler ile İnsan Hakları Müvekkilinin görev süreleri, kanunda belirtilen niteliklere sahip olmadıklarının sonradan anlaşılması, istifa etmeleri, görev sürelerinin bitmesi ve ölüm hallerinde sona ermektedir. Başdenetçi için Karma Komisyon tarafından tespit edilen bu hallerde Genel Kurulun verdiği karar ile, denetçiler için ise Komisyon tarafından verilen karar ile görevleri sona ermektedir. İnsan Hakları Müvekkilinin görevden alınabilmesi için nitelikli çoğunluk aranmaktadır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın yazılı beyanı üzerine Milli Mecliste 2/3 oy çoğunluğunun sağlanması halinde Müvekkilin görevine son verilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurular gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılabilmektedir. Başvurular Kamu Denetçiliği Kurumunun sitesinde bulunan E-Başvuru sistemi ile gerçekleşebileceği gibi; elden, e-posta, posta

ve faks yoluyla iletilebilmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumuna şikayet başvurusunun yapılabilmesi için idari başvuru yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde İnsan Hakları Müvekkiline başvurular gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmaktadır. Başvurular; kurumun internet sitesinde bulunan online müracaat sistemi ile yapılabileceği gibi; 916 Çağrı Merkezi üzerinden, posta ve direkt yazılı ve sözlü olarak yapılabilmektedir. Sözlü yapılan şikayet başvurularında, ombudsman kurumunda görevli personel tarafından şikayet bir form aracılığı ile imzalanarak kaydedilir. Her iki ülkede de ombudsmanlık kurumuna insan hak ve özgürlüklerinin ihlali için yapılan başvurularda ücret talep edilmemektedir. Vatandaşlar ombudsmana doğrudan ve kolayca ulaşabilmektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumu ve İnsan Hakları Müvekkili Kurumu, Ombudsman müessesinin temel unsuru olan tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri doğrultusunda görevlerini ifa etmektedir. Her iki ülkede de ombudsmanlık kurumu faaliyetlerini anayasal çerçevede yerine getirmektedir. Ombudsmanlar idarenin sunduğu hizmetlerde kötü yönetimin önüne geçilmesi ve vatandaşların kamu yönetimlerine olan güvenini artırmak amacıyla kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği içerisindedir. Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde ombudsmanların yaptırım gücü bulunmamakla birlikte verdiği kararlar tavsiye niteliğindedir. Her iki ülkede de ombudsmanlar şikayet dilekçelerini incelemeye alabileceği gibi reddetme yetkisine de sahiptir. Ombudsmanlar şikayete konu olan konunun neden incelemeye alınmadığı hakkında vatandaşa bilgi vermektedir. Bu sayede vatandaşın kuruma olan güven düzeyi artmaktadır. Ombudsmanlık kurumları haberler, televizyon ve radyo programları gibi medya araçlarından yararlanarak kamuoyunun dikkatini çekerek etkinlik gücünü arttırmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde İnsan Hakları Müvekkili Kurumu kendiliğinden harekete geçme yetkisine sahipken, Kamu Denetçiliği Kurumu'nun re'sen hareket etme yetkisi bulunmamaktadır. Re'sen harekete geçme yetkisinin kurumun işlevselliğini artırması yönünde olumlu sonuçlar getireceğinden mevzuat düzenlemesine gidilmeli ve kurumun re'sen inceleme yapabilme yetkisine sahip olması gerekmektedir. Her iki ülkenin Ombudsmanlık Kurumları şikayet dilekçelerinin araştırılması amacıyla dilekçeye konu olan kurum, kuruluş ve

makamlardan her türlü bilgi ve belge isteme yetkisine sahiptir. Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından kabul edilen şikayete ilişkin inceleme ve araştırmayı başvuru tarihinden itibaren en geç altı ay içinde sonlandırırken, İnsan Hakları Müvekkili 30 gün içerisinde incelemektedir. 30 günlük bu süreye istenilen belgelerin bulunamaması halinde 30 günlük ek süre verilmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu ve yıl sonunda bir yıl içerisindeki eylem, faaliyet ve denetimlerine ilişkin bir yıllık raporu Karma Komisyona sunmaktadır. Karma Komisyon ise bu raporu özet haline getirerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna sunmak üzere TBMM Başkanlığına gönderir. İnsan Hakları Müvekkili Kurumu ise bir yıllık raporunu takvim yılının sonunda Parlamento'ya sunmaktadır.

Kamu Denetçiliği Kurumu 2013 yılından 2020 yılına kadar toplam 8 tane yıllık rapor yayımlamıştır. Kamu Denetçiliği Kurumuna faaliyete başladığı 2013 yılından günümüze kadar toplam 170.744 başvuru yapılmıştır. Kamu Denetçiliği Kurumuna 2020 yılına kadar gelen en çok şikayet konusunu kamu personel rejimi oluşturmaktayken, 2020 yılında %80,2 oranındaki artış ile ekonomi, maliye ve vergi alanındaki şikayetler oluşturmaktadır. Bunun sebebi ise küresel salgın döneminde kuruma temel destek kredileri hakkında yapılan başvuruların etkili olmasıdır. Azerbaycan İnsan Hakları Müvekkiline faaliyete başladığı 2002 yılının son iki ayından günümüze kadar toplam 240.320 başvuru yapılmıştır. 2003 yılından 2020 yılına kadar toplam 18 adet yıllık rapor yayımlanmıştır.

Kamu Denetçiliği Kurumu ve İnsan Hakları Müvekkili iyi yönetim ilkelerinin uygulanması için, insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve kamu yönetiminin sunduğu hizmet kalitesinin yükseltilmesi amacıyla çalışmaktadır. Ombudsmanlar hukukun üstünlüğünün sağlanması ve korunması, hak arama bilincinin yaygınlaşması ve birey odaklı bir yönetimin oluşması için faaliyetlerini sürdürmektedir.

5. SONUÇ

Devletler, bireyler arasındaki ilişkiler ve kamu yönetimleri ile vatandaşlar arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde hukuk devleti ilkesi doğrultusunda adaleti ve hakkaniyeti gözeterek, bireylerin temel hak ve hürriyetlerini güvence altına almakla ve idare tarafından sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi adına kamu yönetimlerini denetlemekle görevlidir. Kamu kurumlarının faaliyetlerini denetlemek amacıyla parlamento denetimi, idari denetim, yargı denetimi, kamuoyu denetimi ve uluslararası denetim gibi çeşitli denetim mekanizmaları oluşturulmuştur. Ancak günümüzde devletlerin görev ve fonksiyonlarının genişlemesine bağlı olarak giderek büyüyen ve karmaşık bir yapıya dönüşmektedir. Devletin niteliğinde yaşanan değişimler sonucunda mevcut denetim mekanizmaları ile idarenin denetlenmesinde ve vatandaşların istek ve beklentileri doğrultusunda hizmet sunma aşamasında çeşitli eksiklik ve aksaklıklar yaşanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda klasik denetim mekanizmalarının yanı sıra idare tarafından sunulan hizmet, yapılan işlem ve eylemlerden dolayı ortaya çıkan haksızlıkların karşısında insan hak ve özgürlüklerini merkeze alarak uyuşmazlıkların çözüme bağlanması amacıyla alternatif bir denetim mekanizmasına ihtiyaç duyulmuştur.

1809 yılında İsveç'te kurulan Ombudsmanlık kurumu devlet ile vatandaşlar arasında yaşanan uyuşmazlıkların giderilmesi ve vatandaşların idarenin haksız eylemleri karşısında korunması amacıyla oluşturulan Anayasal bir kurumdur. Bu amaçları esas alan ombudsmanlık kurumu ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar dünyanın birçok ülkesinde kendi siyasi, sosyal ve kültürel şartlarına uygun olarak uygulama alanı bulmuştur. Ombudsmanlık kurumu İsveç'te kurulmasının ardından önce İskandinav ülkelerine, İkinci Dünya Savaşının ardından ise Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede uygulanmaya başlamıştır.

Ombudsmanlık kurumu genel olarak yasa ile kurulan bir kurum olmakla beraber faaliyetlerini yasama, yürütme ve yargı organlarından bağımsız bir şekilde yürütmektedir. Ombudsman bağımsız bir şekilde denetim yapan devlet ile vatandaş arasında arabulucu rolü üstlenen bir kurumdur. Ombudsman, temel hak ve özgürlüklerin koruyuculuğunu üstlenen alanında uzman ve tecrübe sahibidir. Ombudsman, vatandaşların şikayetleri doğrultusunda ve kendiliğinden harekete geçerek kamu yönetimini denetleme yetkisine haizdir. Ombudsman, şikayetler

doğrultusunda ilgili kurum ve kuruluşlardan her türlü bilgi ve belgelere isteme hakkına sahiptir. Ombudsman, yaptığı incelemeler sonucunda idare tarafından ihlal ve düzensizlikler tespit etti ettiği durumlarda ilgili kurum, kuruluş ve yöneticilere öneri ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca ombudsmanlık kurumunun aldığı kararlar tavsiye niteliğinde olup yaptırım gücü bulunmamaktadır. Kurumun verdiği kararların bağlayıcı olmaması kararların uygulanması noktasında tereddütlere yol açabilmektedir. Ancak ombudsmanlık kurumu yıl sonunda parlamentoya sunduğu yıllık raporlar ve medya aracılığı ile kamuoyunun desteğini almaktadır. Ombudsmanlık kurumuna vatandaşların ücretsiz ve hızlı bir şekilde şikayet başvurularını yapmaları kurumun en temel özellikleri arasındadır. Ombudsman kurumunun uygulamada gösterdiği başarı sonrasında farklı ombudsmanlık uygulamaları ortaya çıkmıştır. Ombudsmanlık kurumu genel amaçlı ve özel amaçlı olmak üzere iki türe ayrılırken uluslararası kurumlar tarafından da benimsenmiştir. Parlamento Ombudsmanlığı dünyada en yaygın türlerinden biri olmakla beraber İnsan Hakları Ombudsmanı, Çocuk Hakları Ombudsmanı, Yerel Yönetimler Ombudsmanı, Maden Ombudsmanı, Vergi Ombudsmanı, Sağlık Hizmetler Ombudsmanı, Üniversite Ombudsmanı, Basın Ombudsmanı, Cezaevi Ombudsmanı gibi ombudsmanlık türleri ortaya çıkmış ve birçok ülke tarafından uygulanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada Ombudsmanlık Kurumunu yeni bir denetim mekanizması olarak sistemlerine dahil eden 17 örnek ülke seçilmiştir. 1809 yılında ilk olarak anayasal bir kurum olarak İsveç'te uygulanan Ombudsmanlık müessesi, yüz yılı aşkın bir süre sonrasında 1919 yılında İskandinav ülkesi olan Finlandiya'da benimsenmiştir. Finlandiya'dan sonra 1952 yılında Norveç'te, 1954 yılında Danimarka'da ombudsmanlık kurumu oluşturulmuştur. Hollanda'da 1981 yılında, Yeni Zelanda'da 1962 yılında, Almanya'da 1956 yılında, İngiltere'de 1967 yılında, Fransa'da 1973 yılında, Polonya'da 1988 yılında, Kazakistan ve Kırgızistan'da 2002 yılında, Türkmenistan'da 2017 yılında, Özbekistan'da 2004 yılında, Pakistan'da 1983 yılında, KKTC'de 1996 yılında ombudsmanlık müessesi kurulmuştur. Çalışmada Federe devletlerden oluşan Amerika Birleşik Devletleri yer almakta ve ABD'de bulunan Hawaii Eyaletinde 1969, Nebraska Eyaletinde 1971, Iowa Eyaletinde 1972, Alaska Eyaletinde 1975, Arizona Eyaletinde 1996 yılında ombudsmanlık kurumu kurulmuştur. Ülkelere göre İsveç, Finlandiya, Norveç, Danimarka, Almanya, Hollanda, Pakistan, Polonya, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs

Türk Cumhuriyeti'nde ombudsman adayları meclis tarafından seçilmektedir. Ancak çalışmada yer alan örnek ülkelerden ombudsmanlar; Fransa ve Kazakistan'da yürütme organı, Yeni Zelanda'da ve Alaska Eyaletinde genel vali, Hawaii, Nebraska ve Arizona'da eyalet meclisi, Iowa Eyaletinde yasama konseyi, İngiltere'de ise Kraliçe tarafından seçilmektedir. Ombudsmanların hizmet süreleri dikkate alındığında İsveç, Norveç, Finlandiya, Iowa eyaletinde ve Pakistan'da ombudsmanlar 4 yıllığına Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Polonya, Almanya, Yeni Zelanda, Alaska ve Arizona eyaletlerinde 5, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, Hawaii eyaletinde, Fransa ve Hollanda'da 6 yıllığına göreve seçilmektedirler. İngiltere'de ise Ombudsman 65 yaşına kadar görevini ifa etmektedir. Danimarka'da bulunan ombudsmanın hizmet süresi ise parlamentonun görev süresi ile aynıdır. Ombudsmanlık kurumu her ülkede tarafından kendi sistemlerine göre farklı uygulanabilmektedir. Bazı ülkelerde göreve seçilen ombudsmanlar 1 yıllık görev süresi için atanırken bazı ülkelerde 2 dönem, bazı ülkelerde ise 3 dönem görev yapabilmektedir. Örneğin Fransa, Pakistan ve KKTC'de ombudsmanlar 1 dönem, İsveç, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, Almanya, Finlandiya, Polonya, Kazakistan Kırgızistan, Türkmenistan ile Nebraska Eyaleti, Iowa Eyaleti ve Alaska Eyaletinde ombudsmanlar 2 dönem, Arizona Eyaleti, Hawaii Eyaleti ve Türkmenistan'da 3 dönem görev yapabilmektedir. Ombudsmanlık kurumu genel olarak şikayet başvurularını bir aracı olmadan doğrudan kabul etmektedir. Bu özellik kurumun başlıca özelliklerinden biri olarak nitelendirilebilir. Ancak çalışmadan yer alan İngiltere'de ombudsmanlık kurumuna Avam Kamarası üyeleri aracılığı ile yapılmaktadır. İngiltere'nin yanı sıra Fransa'da ise parlamenter ve senatörler aracılığı ile başvurular iletilmektedir. Vatandaşların şikayetleri üzerine harekete geçen ombudsmanlık kurumunun kendiliğinden harekete geçme yetkisi bulunmaktadır. Çalışmada yer alan 17 ülkeden Özbekistan, Pakistan, Kırgızistan ve Kazakistan ombudsmanlık kurumlarının mevzuatları incelenmiş ancak harekete geçme şekilleri ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Yeni Zelanda, Almanya, İngiltere, Finlandiya, Fransa, Polonya, Türkmenistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Hawaii, Iowa, Arizona, Alaska, Nebraska eyaletlerinde ombudsmanlar şikayet üzerine harekete geçebildiği gibi kamuoyu aracılığı ile öğrendiği konular hakkında kendiliğinden

harekete geçerek şikayete konu olan kurum ve kuruluşlarda inceleme ve araştırma yapabilmektedir.

Ülkemizde ve Azerbaycan'da idarenin denetlenmesi amacıyla yönetsel, siyasal ve yargısal mekanizmalar mevcuttur. Kamu yönetimi alanında gerçekleşen reformlar doğrultusunda her iki ülkede bu reformların etkisinde kalarak sistemlerinde var olan denetim mekanizmalarına ek olarak genç bir denetim sistemi olan ombudsmanlık müessesini benimsemeye çalışmışlardır. Ombudsmanlık kurumu kurulduğu tarihten günümüze değin birçok ülke tarafından uygulama alanı bularak denetim sistemine dahil edilmiştir. Ombudsmanlık kurumunun Türkiye Cumhuriyeti'nde oluşturulması amacıyla 1980'li yıllarda çalışmalara başlanmıştır. 1980'li yıllarda kamu yönetiminde yaşanan değişmelerle birlikte saydamlık, hesap verilebilirlik, insan haklarının korunması ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeler ön plana çıkmaktadır. İnsan haklarının korunması ve idarenin hesap verebilir konumda olması ombudsmanlık sisteminin temel özelliklerindendir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu yönetimi sistemine bu ilkelerin entegre edilmesiyle birlikte ombudsmanlık kurumunun oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. 1982 yılında Ankara Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından hazırlanan Gerekçeli Anayasa Önerisinde ilk kez Ombudsmanlık kurumunun oluşturulması için öneriye yer verilmiştir. Ancak bu öneri kanun koyusu dikkate almamıştır. Daha sonra 1991 yılında Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü tarafından yayınlanan Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA) raporunda, 4. 5. 6. 7. ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planları ile 55. Ve 57. Hükümet Tasarında ombudsmanlık sisteminin Türkiye'de kurulması için tavsiyelere yer verilmiştir. Fakat verilen öneriler kabul edilmemiş ve yapılan çalışmalar yasalaşmamıştır. 12 Eylül 2010 yılında gerçekleştirilen referandum ile Anayasa değişikliği kabul edilmiş ve Ombudsmanlık sistemi Anayasanın 74. Maddesinde Kamu Denetçiliği Kurumu olarak düzenlenmiştir. 29/06/2012 tarihinde ise 28338 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanun ile Ombudsmanlık Kurumu Türkiye'de oluşturulmuştur. Tez konusunu oluşturan bir diğer ülke olan Azerbaycan Cumhuriyetinde ise ombudsmanlık kurumunun oluşturulması için 22 Şubat 1998 tarihinde "İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerin sağlanması alanında önlemler" adlı bildiri ile çalışmalara başlanmıştır. 19 Haziran 1998 tarihinde yapılan devlet programında dönemin cumhurbaşkanı tarafından ombudsmanlık müessesinin kurulması için tavsiyeler verilmiştir. 28 Aralık 2001'de Azerbaycan Cumhuriyetinde

ombudsmanlığın kurulması için İnsan Hakları Üzerine Müvekkili (Ombudsman) adı ile Anayasa Kanunu tasarlanmıştır. 5 Mart 2002 yılında İnsan Hakları Üzerine Müvekkili Kanunu yürürlüğe girmiş ve Azerbaycan Cumhuriyetinde ombudsmanlık kurumu oluşturulmuştur.

Tez çalışmasının konusunu oluşturan Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti ombudsmanlık kurumlarının tarihsel süreçleri ile kurumların yapısal ve işlevsel özellikleri üzerinde durulmuştur. Kurumların yasal mevzuatları incelenmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumunun ve İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun yayınladığı yıllık raporlar neticesinde; Kamu Denetçiliği Kurumu sekizinci, İnsan Hakları Müvekkili ise faaliyete başladığı 2002 yılının son iki ayı haricinde on sekizinci yılını geride bırakmıştır. Kamu Denetçiliği Kurumuna 2013 yılında 7.638 adet, 2014 yılında 5.639 adet, 2015 yılında 6.055 adet, 2016 yılında 5.519 adet şikayet başvurusu gelirken 2017 yılında 17.131 adet, 2018yılında 17.585, 2019 yılında 20.968 adet, 2020 yılında ise 90.209 adet şikayet başvurusu gelmiştir. Kuruma 2013- 2020 yılları arasında gelen başvuru sayıları toplam gelen başvuru 170.744'dür. Kamu Denetçiliği Kurumu için 2017 yılı farkındalık yılı olarak kabul edilmiş ve kurumun tanınırlığı daha fazla artmış bu doğrultuda gelen başvurular giderek artmıştır. Ayrıca 2017 yılında kurumun ilgili idarelere verdiği kararların uygulanıp uygulanmadığını incelemek ve kurumun farkındalığını artırmak amacıyla Araştırma, Takip ve Değerlendirme Bürosu kurulmuştur. İnsan Hakları Müvekkili Kurumuna ise 2002 yılında 794 adet, 2003 yılında 3.706 adet, 2004 yılında 6.300 adet, 2005 yılında 7.460 adet, 2006 yılında 7.500 adet, 2007 yılında 7.900 adet, 2008 yılında 8.600 adet, 2009 yılında 8.800 adet, 2010 yılında 11.660 adet, 2011 yılında 12.680 adet, 2012 yılında 12.470 adet, 2013 yılında 13.670 adet, 2014 yılında 13.150 adet, 2015 yılında 15.320 adet, 2016 yılında 18.740 adet, 2017 yılında 18.400, 2018 yılında 20.400 adet, 2019 yılında 25.000 adet, 2020 ise 27.500 adet başvuru gelmiştir. İnsan Hakları Müvekkili kurumuna 2002-2020 yılları arasında gelen başvuru sayısı toplam 240.320'dir. İnsan Hakları Müvekkili Kurumuna gelen başvurularda her geçen yıl arttığı gözlemlenmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumu'na ekonomi, kamu personel rejimi, adalet, orman, su, çevre ve şehircilik, eğitim-öğretim, çalışma ve sosyal güvenlik, sağlık, enerji, mülkiyet, engelli, çocuk, kadın ve insan hakları, gıda ve tarım ile ilgili konularının yanı sıra bilim, sanat, kültür ve turizm ile ilgili konular şikayetlerin konusunu oluşturmaktadır. İnsan Hakları Müvekkili Kurumuna ise Medeni ve siyasi hakların korunması, Ekonomik, sosyal ve

kültürel hakların korunması ve Aile Gruplarının Haklarının Korunması hakkında şikayetler gelmektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumunun şikayete konu olan kurumlar hakkında verdiği kararlara uyum oranı ise her geçen gün artmaktadır. 2013 yılında %20, 2014 yılında %39, 2015 yılında %37, 2016 yılında %42 iken; 2017 yılında 23 puanlık bir artış göstererek %65'e yükselmiştir. Kurum bünyesinde oluşturulan Araştırma, Takip ve Değerlendirme Bürosundan sonra 2018 yılında verilen kararlara uyum oranı %70'e ulaşmıştır. 2019 yılında ise 5 puanlık artışla %75 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılına bakıldığında ise kurum tarafından verilen kararlara uyum oranı %76,38 olarak gerçekleşmiştir. Kurumların tanınırlığının her geçen yıl artması ile şikayetlerinde aynı doğrultuda arttığını söylemek mümkündür. Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından verilen tavsiye kararlarına uyulmaması veya başdenetçi ile denetçilerin talep ettiği bilgi ve belgelerin verilememesi halinde Dilekçe ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşan Karma Alt Komisyona çağırılmaktadır. Bu yöntemin uygulanması ile birlikte kuruma gelen şikayetler ve yapılan incelemeler doğrultusunda verilen kararlara uyum oranı her geçen yıl giderek arttığı gözlemlenmektedir.

Kurumlara ait yıllık raporlar incelendiğinde, Kamu Denetçiliği Kurumuna gelen başvurulara yönelik yapılan incelemeden sonra; başvurunun geçersiz sayılması, birleştirme kararı, ayırma kararı, gönderme kararı, incelenemezlik kararı, dostane çözüm kararı, karar verilmesine yer olmadığına dair karar, ret kararı, kısmen tavsiye kısmen ret kararı, tavsiye kararları verilmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili Kurumunun yayınladığı yıllık raporlar incelendiğine başvurulara ait istatiksel verilerin yeterli olmadığı görülmüştür. Kamu Denetçiliği Kurumu her yıl sonunda hazırladığı yıllık raporlardan hariç toplumun genelini ilgilendiren meselelerde özel raporlar hazırlama yetkisine sahiptir. Kamu Denetçiliği Kurumu 2014 yılında Manisa Somada gerçekleşen maden kazasından hareketle hazırlanan "Kömür Madenciliğinde İş Sağlığı ve Güvenliği Özel Raporu", 2016 yılında hazırlanan "Adalet Sistemimizin Sorunları, İyileştirilmesi ve Güvenilirliğinin Artırılması Hakkındaki Özel Rapor", 2018 yılında hazırlanan "Türkiye'deki Suriyeliler Özel Rapor", 2019 yılında hazırlanan "Çocuk Tesliminde Hak İhlallerine ve Yoksulluk Nafakasına İlişkin Rapor", 2020 yılında hazırlanan "Türkiye'nin Korona virüs Hastalığı ile Mücadelesi Özel Rapor", 2021 yılında hazırlanan "Azerbaycan-

Ermenistan Savaşında Ermenistan Silahlı Kuvvetleri Tarafından Gerçekleştirilen İnsan Hakları İhlallerine İlişkin Rapor" olmak üzere toplamda 6 adet özel rapor hazırlamıştır. İnsan Hakları Müvekkili Kurumunda ise 2010 yılında hazırlanan "Çocuk Haklarına İlişkin Özel Raporu" isimli 1 adet özel raporu bulunmaktadır.

Her iki ülkede de Ombudsmanlık kurumlarının performansının ve etkinliğinin üst seviyelerde olması için yönetim ve karar alma süreçlerindeki tüm paydaşlar, medya ve kamuoyu ile ilişkilerinin güçlü tutulması gerekmektedir. Toplumda hak arama kültürünü geliştirmeye çalışılmalı ve bu doğrultuda tüm kesimlere yönelik etkinlikler, eğitimler ve faaliyetler yapılmalıdır. Ülkelerde bulunan yükseköğretim kurumları başta olmak üzere tüm eğitim kurumlarında ombudsmanlık kurumunun tanıtılması amacıyla etkinlikler düzenlenmeli ve ombudsman kulüpleri oluşturulmalıdır. Kurumun tanınırlığının artırılması amacıyla ulusal kanal oluşturulmalı veya reklam çalışmaları yapılmalıdır. Ombudsmanlık Kurumlarının, etkin ve verimli bir şekilde idareyi denetleyebilmesi için tam anlamıyla özerkliği sağlanmalıdır. Ombudsman sistemini uygulayan birçok ülkede ve İnsan Hakları Müvekkili Kurumunda olduğu gibi Kamu Denetçiliği Kurumuna da re'sen harekete geçme yetkisi verilmelidir. Kendiliğinden harekete geçme yetkisine sahip olan ombudsmanlık kurumlarında çocuklara, hapishanelerde bulunan mahkumlara, mülteci kamplarında yaşayan vatandaşlara yönelik çalışmaların olduğu ve bu çalışmalar doğrultusunda kişilerin haklarının savunulmasında, sorunların çözülmesinde ve idare tarafından uygulanan kötü uygulamaların önüne geçilmesinde daha etkin olduğu gözlemlenmektedir. Mahkum, çocuk, engelli, mülteci ve kadınlara yönelik çalışmaların artması ve bireylerde hak arama kültürünün yerleşmesi amacıyla Kamu Denetçiliği Kurumuna re'sen harekete geçme yetkisinin verilmesi gerekmekte ve bunun için mevzuatta değişikliğe gidilmesi önerilmektedir. Bireylerin mağduriyetini daha kısa bir sürede gidermek amacıyla kuruma başvuruda bulunabilmek için kanunda belirtilen idari başvuru yolunun tüketilmesi kuralının esnetilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. İki ülkede yer alan ombudsmanlık kurumlarında uzman ve personel sayısının artırılması gerekmektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumu ve İnsan Hakları Müvekkili Kurumu parlamento ombudsmanlığının bir örneğidir. Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyetinde ombudsmanlık kurumları hızlı ve kolay ulaşılabilir bir konumda

yapılandırılmalıdır. Bu doğrultuda özel amaçlı ombudsmanların kurulması gerekmektedir. Halka en yakın birim olan belediyelere kurumların tanıtılması amacıyla afişler hazırlanmalıdır. Azerbaycan Cumhuriyetinde İnsan Hakları Müvekkili kurumunun Guba, Şeki, Celilabad ve Gence bölgelerinde ofisleri bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise bürokrasinin ve kırtasiyeciliğin azaltılması ve katılımın, demokrasinin artırılması amacıyla ombudsmanlık ofisleri kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, T. (2009). *Kamu Yönetiminde Yeni Bir Denetim Yolu: Kamu Denetçiliği Kurumu*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Ağır, O. ve Birdişli, F. (2016). *İpek Yolu Ticaretinin Canlandırılmasının Kazakistan Demokrasisine Olası Etkileri*, IV. Avrasya Sosyal Bilimler Forumu, Bişkek Kırgızistan.

Akıncı, M. (1999). *Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman*. İstanbul: Beta Yayınları.

Aksoy, M. (2016). Bir Ombudsmanlık Örneği Olarak Alman Askeri Ombudsmanlığı. Parlak B. ve Doğan K. C. (Ed.), *Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri* İçinde (ss.75-91). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aktel M., Kerman U., Altan Y., Lamba M., Burhan O. (2013). Türkiye İçin Yeni Bir Denetim Modeli: Kamu Denetçiliği (Ombudsman). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(9), 21-37.

Alemdar, Z. (1990). *Oyununu Kuralı, Basında Özdenetim*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Allahverdiyeva, F. (2012). *Ombudsmanlık Kurumu ve Azerbaycan'da Uygulanması*, (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Alodalı, M. F. B. ve Usta, S. (2017). Türk Yönetim Geleneğinde Hesap Verebilirlik Mekanizmaları: Divan-ı Mezalim ve Kamu Denetçiliği Kurumu. *Strategic Public Management Journal*, *3*(6), 168-184.

Altuğ, Y. (2002). *Kamu Denetçisi (Ombudsman)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayını.

Arı, S. (2017). İsveç, İngiltere, Fransa ve Türkiye Ombudsmanlık Kurumları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *International Idea Studies Jornual*, *3*(3), 135-151.

Atabek, N. (2005). *Okur Temsilciliği: Türk Basınında Okur Temsilcisi Köşeleri Üzerine Bir Araştırma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Ataman, T. (1997). Ombudsman ve Temiz Toplum. *Yeni Türkiye Dergisi*, 14, 779-789.

Avşar B. Z. (1999). *Ombudsman (Kamu Hakemi) Türkiye için bir model önerisi*, Ankara: Hak-İş eğitim Yayınları.

Avşar, B. Z. (2007). *Ombudsman İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Avşar, B. Z. ve Avcı, K. (2017). Sağlık Ombudsmanı. *Ombudsman Akademik,* 3(6), 143-160.

Avşar, Z. (2012). *Ombudsman İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi*. İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

Avşar, Z. (2014). Özdenetim, Sosyal Sorumluluk ve Medyada Ombudsmanlık Uygulamaları. *Ombudsman Akademik. (1).* 59-68.

Aydın, K. (2018). *Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği) Kurumu ve Türkiye Uygulaması.* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili Hakkında Kanun, https://ombudsman.az/en/view/pages/79, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili Kurumu, https://ombudsman.az/az, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2003 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2004 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2005 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2006 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2007 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2008 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2009 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2010 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2011 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2012 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2013 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2014 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2015 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2016 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2017 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2018 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2019 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili' nin 2020 Yılına Dair Yıllık Raporu, https://ombudsman.az/en/view/pages/59, Erişim Tarihi: 08.06.2021

Babüroğlu, O. ve Hatipoğlu, N. (1997). *Ombudsman (Kamu Hakemi) Kurumu İncelemesi: Devlette Bir Toplam Kalite Mekanizması Örneği*, İstanbul: Tüsiad Yayınları.

Bakırcı, F. (2000). *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Bayer, Ç. (2018). Vergi Ombudsmanlığı. *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 101-136.

Baykal, S. (2013). *Avrupa Birliğinde Ombudsman Kurumu: Siyasi Bütünleşme ve Genişleme Çerçevesinde Bir İnceleme*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Bovens M. (2007). Openbaar Bestuur: Beleid, Organisatie En Politiek. *Uitgeverij Wolters Kluwer*. Groningen.

Cin, H. ve Akgündüz A. (1990). *Türk İslâm Hukuk Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Çakmak, C. (2008). *Kamu Denetiminde Kamu Denetçiliği (Ombudsman) Kurumunun Türkiye'de Yeri ve Önemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çalışkan, A. Z. (2020) Ombudsmanlık ve Avrupa Birliği Ombudsmanı, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *(28)*3,1263-1302.

Çeliksoy, E. ve Bayan, B. (2020). Genel ve Özel Amaçlı Ombudsmanlık Örnekleri: İngiltere ve Türkiye. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, *3*(1), 94.

Çınarlı, G. (2021). *2017 Değişiklikleri Sonrası 1982 Anayasası'na Göre Parlamentonun İdarenin Denetlenmesindeki Rolü.* (Doktora Tezi). YÖK Tez veri kataloğundan erişildi.

Çiçeker, Z. (2019). *Bir Kamu Politikası Analizi Olarak Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'nun Kuruluşu.* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez veri kataloğundan erişildi.

Demiral B. ve Demiral N. (2012). Yerel Yönetimler Ombudsmanlığının Türkiye'de Uygulanabilirliği, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-II, İnönü Üniversitesi, Malatya, 915-943.

Demirbaş, T. (2001). *Sayıştaylar Tarafından Gerçekleştirilen Performans Denetimleri ve Türk Sayıştay'ı Uygulaması*. Ankara: Sayıştay Başkanlığı Yayınları.

Derdiman, R. C. (2004). *İdari Yargının Genel Esasları*. İstanbul: Aktüel Yayınları.

Devlet Planlama Teşkilatı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, DPT Yayınları, https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/, Erişim Tarihi: 12.06.2021

Devlet Planlama Teşkilatı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, DPT Yayınları, https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/, Erişim Tarihi: 12.06.2021

Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, DPT Yayınları, https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/, Erişim Tarihi: 12.06.2021

Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000, DPT Yayınları, https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/, Erişim Tarihi: 12.06.2021

Erdengi, T. B. (2009). *Ombudsman: Dünya Uygulamaları ve Türkiye*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erdoğan, O. (2010). *Ombudsmanlık Kurumu ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Erdoğmuş, O. (2006). *Kamu Yönetiminde İdari ve Denetsel Açıdan Ombudsman Kurumu: Türkiye Örneği*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Erdoğmuş, O. (2006). *Kamu Yönetiminde İdari ve Denetsel Açıdan Ombudsman Kurumu; Türkiye Örneği*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ergani, N. K. (2003). Danimarka Ombudsmanı. *Danıştay Dergisi,* 105, 3-10.

Erhürman, T. (1995). *Dünyada ve KKTC'de Ombudsman*, Lefkoşe: Işık Kitabevi Yayınları.

Erhürman, T. (2000). Türkiye İçin Nasıl Bir Ombudsman Formülü? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 49*(1-4), 155-180.

Eryılmaz, B. (2013). *Kamu Yönetimi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Eryılmaz, B. ve Biricikoğlu, H. (2011). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik. *İş Ahlakı Dergisi, (4)*7, 19-45.

Esgün, İ. U. (1996). Ombudsman Kurumunun Türkiye İçin Gerekliliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *45*(1-4), 251-278.

Eşsiz, V. (2009). *İnsan Hakları Ulusal Kurumları: Farklı Coğrafyalar Başka Deneyimler*, Ankara: İnsan Hakları Ortak Platformu.

Fendoğlu, H. T. (2010). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık), Analiz, SDE (Stratejik Düşünce Enstitüsü) Yayını, Ankara.

Fendoğlu, H. T. (2011). *Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık).* Ankara: Yetkin Yayınları.

Gellhorn, W. (1966). Ombudsmen And Others: Citizen's Protectors İn Nine Countries, *Harward University Press,* The United States Of America.

Gökçe, A. F. (2013). *Kamu Denetçiliği Sistemi Kapsamında Mahalli İdarelerde Politikalar Bildiri Kitabı*. Kamu Yönetimi Sempozyumu (KAYSEM)-8, Hatay.

Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Gözler, K. (2003). *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözler, K. ve Kaplan, G. (2011). *İdare Hukuku Dersleri.* (11. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi

Gözübüyük, A. Ş. (1996). *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitapevi.

Gözübüyük, A. Ş. (2008). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A. Ş. (2013). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Gül, H. (2013). Amerikan Federal Sisteminde Yerel Yönetimler. Okçu M. Ve Özgür H. (Ed.), *Dünyada Yerel Yönetimler Örnekler ve Uygulamalar* İçinde (ss.19-49). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gül, H. (2019). Türkiye'nin Yeni Hükümet Sisteminde Siyasi Denetim: 2018 Haziran Seçim Sonuçları Özelinde Bir Analiz. *İzmir İktisat Dergisi, 34*(2), 299-310.

Gül, H. ve Kılıç, R. (2016). Fransa Tecrübesi Perspektifinden Türkiye'de Kamu Denetçiliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 183-213.

Günday, M. (2004). İdare Hukuku. Ankara: İmaj Yayınevi.

Hacızade, H. (2001). *İnsan Hüquqları Bəşəriyyətin Başlıca İdeyası*. İnsan Hüquqları Kitabxanası Nəşriyyatı. Bakı.

Halaçoğlu, Y. (1995). *XIV-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Hançerlioğlu, O. (1992). *Türk Dili Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Yayınları

İba, Ş. ve Bozkurt, R. (2006). *100 Soruda Türk Parlamento Hukuku.* 3. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

İbayev, V. (2001). *Xalq Müdafiəçisinin Dövlət Orqanları Və Qeyri Hökümət Təıkilatları İlə Əlaqələri*, İnsan Hüquqları Kitabxanası, Bakı.

Kahraman, N. (2020). Çocuk Haklarının Korunmasında Çocuk Ombudsmanlığının Önemi: Norveç ve Türkiye Çocuk Ombudsmanlığı Karşılaştırması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 11*(2), 186-204.

Kamu Denetçiliği Kurumu (2014). *2013 Yıllık Raporu.* Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu https://www.ombudsman.gov.tr/YillikRapor, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Kamu Denetçiliği Kurumu (2015). *2014 Yıllık Raporu.* Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu https://www.ombudsman.gov.tr/YillikRapor, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Kamu Denetçiliği Kurumu (2016). *2015 Yıllık Raporu.* Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu https://www.ombudsman.gov.tr/YillikRapor, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Kamu Denetçiliği Kurumu (2017). *2016 Yıllık Raporu.* Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu https://www.ombudsman.gov.tr/YillikRapor, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Kamu Denetçiliği Kurumu (2018). *2017 Yıllık Raporu.* Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu https://www.ombudsman.gov.tr/YillikRapor, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Kamu Denetçiliği Kurumu (2019). *2018 Yıllık Raporu.* Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu https://www.ombudsman.gov.tr/YillikRapor, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Kamu Denetçiliği Kurumu (2020). *2019 Yıllık Raporu.* Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu https://www.ombudsman.gov.tr/YillikRapor, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Kamu Denetçiliği Kurumu (2021). *2020 Yıllık Raporu*. Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu https://www.ombudsman.gov.tr/YillikRapor, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, https://www.ombudsman.gov.tr/About/Yonetmelik.html, Erişim Tarihi: 11.06.2021

Karanfiloğlu, A. Y. (2000). *Yerel Yönetimlerin Denetimi*. Ankara: Sayıştay Başkanlığı Yayınları.

Karatepe, Ş. (1995). *İdare Hukuku*. İzmir: Üniversite Kitabevi.

Kaygısız, Ü. (2016). Yükseköğretimde Kampüs Ombudsmanlığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (43), 1917-1926.

Keser, A. ve Sucu, Ş. (2021). Türkiye'de Kamu Denetçiliği Politikasının Oluşturulması: Bir Kamu Politikası Analiz. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 49-70.

Kestane D. (2006). Çağdaş Bir Denetim Organizasyonu Olarak Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği), *Maliye Dergisi*. 151. 128-142.

Kılavuz, R., Abdullah Y., ve İzci F. (2003). Etkin Bir Denetim Aracı Olarak Ombudsmanlık ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4*(1), 49-68.

Kırılmaz, H. ve Uçar Z. M. (2019). Hasta Haklarının Kurumsallaşmasında Sağlık Ombudsmanlığı Modeli. *Ombudsman Akademik.* 85-100.

Kırkham, R. (2005). A Complainant's View Of The Local Government Ombudsman. *Journal Of Social Welfare And Family Law*, 2. 383-394. doi.org/10.1080/09649060500386935

Koçak, S. ve Yüksel, G. (2010). Türk Kamu Yönetiminde Etik ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 73-96.

Kofler, B. (2008). *United Kingdom Of Great Britain And Northern Ireland*, European Ombudsman Institutions, Editors: Gabriele Kucsko-Stadlmayer, Springer. 433-441. DOI: 10.1007/978-3-211-72882-6_56

Köksal M. (2005). *Ombudsman:" Kamu Hakemi"*. Ankara: Melis Matbaacılık.

Köse, H. Ö. (2000). *Dünyada ve Türkiye'de Yüksek Denetim*. Ankara: Sayıştay Başkanlığı Yayınları.

Kuluçlu, E. (2006). Yönetimin Denetiminden Denetimin Yönetimine. *Sayıştay Dergisi*, 63, 3-37.

Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Mutta, S. (2005). *İdarenin Denetlenmesi ve Ombudsman Sistemi*. İstanbul: Kazancı Kitap Ticaret.

Neziroğlu, İ. (2006). Türkiye Büyük Millet Meclisinde Parlamenter Denetim Aracı Olarak Sözlü Soru Önergelerinin Etkinliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (8)*2, 151-168.

Nohutçu, A. (2011). *İdari Yargı*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Odyakmaz, Z., Ercan, İ. ve Kaymak, Ü. (2015). *İdari Yargı*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Okur, Y. (2007). *Türkiye'de Kamu Denetimi; Değişim Süreci ve Performans Denetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Organization of News Ombudsmen, https://www.newsombudsmen.org/, Erişim Tarihi: 09.06.2021

Ortaylı, İ. (1996). *Türk Tarihine Giriş*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayını.

Oytan, M. (1977). Ombudsman Eli ile İdarenin Denetimi Konusunda Kıyaslamalı Bir İnceleme. Fişek, H. (Ed.), *Prof. Dr. Osman F. Berki'ye Armağan* içinde (ss. 595-627). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Ökten, S. ve Turhan, G. (2014). Avrupa Birliği'nde Ombudsmanlık. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (19), 213-224.

Önen, M. ve Engin, S. (2019). Birleşik Krallık 'ta Cezaevi Ombudsmanlığı: Türkiye'ye Uygulanabilirliği. *Ombudsman Akademik*, 10, 15-37.

Öner, A. H. (1996). *Ombudsmanlık Kurumunun İl Ölçeğinde Uygulanması*. Bayburt: Bayburt Valiliği Yayınları.

Özbudun, E. (2014). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Özdemir, B. (2015). *Kamu Denetçiliği Kurumunun İşlevi, Yapısı ve Devlet Teşkilatındaki Konumu*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Özden, K. (2005). *Ombudsman; Yeni Bir Yönetim Anlayışı İçin Bir Model*. İstanbul: Tasam Yayınları.

Özden, K. (2010). *Ombudsman (Kamu Denetçisi) ve Türkiye'deki Tartışmalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özer, M. A. (2000). TBMM'ce Uygulanan Parlamento Denetimi: Eleştirel Bir İnceleme. *Amme İdaresi Dergisi, (33)*2, 33-55.

Özer, M. A. Ve Iskandarov, S. (2016). Kamu Yönetiminin Denetiminde Ombudsman Uygulaması – Kırgızistan Örneği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(8), 324-344

Özgüzel, S. (2016). Hollanda'da Ulusal Ombudsmanlık Kurumu. Parlak B. Ve Doğan K. C. (Ed.), *Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri* İçinde (Ss. 53-74). Ankara: Seçkin Yayıncılık

Özkaral, M. (2020). Üniversite Ombudsmanı. Oğuzhan Erdoğan (Ed.), *Ombudsmanlık Dünyada Uygulanan Özel Amaçlı Ombudsmanlık Türleri ve Uygulamaları* İçinde (ss. 347-366). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Öztürkoğlu, F. (2020). *Yönetiminin Denetimi: Ombudsmanlık Kurumunun İşlevi ve Etkililiği.* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez veri kataloğundan erişildi.

Parlak, B. (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Parlak, B. ve Sobacı, Z. (2012). *Ulusal ve Küresel Perspektifte Kamu Yönetimi Teori ve Pratik*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Qəmbərov, T. (2001). *Şərqda İnsan Hüququları Amili*. İnsan Hüquqları Kitabxanası.

Rees, C. (2008). *Grievance Mechanisms for Business and Huamn Rights: Strengths, Weaknesses and Gaps.* Corporate Social Responsibility Initiative, Working paper No. 40. Cambridge, MA: John F. Kennedy School of Government, Harvard University.

Sağlam, A. (2012). *İdarenin Yargı Dışı Denetim Yollarından Biri Olan Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği) Kurumu ve İdari Yargı ile İlişkisi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sawer G. (1968). The Ombudsman And Related Institutions İn Australia And New Zealand, *Annals Of The American Academy Of Political And Social Science*, 377, 62-72. doi.org/10.1177/000271626837700107

Saygın, E. (2008). Ombudsmanı Beklerken: Anayasa Mahkemesi'nin Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu İptaline Dair Gerekçeli Kararı Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. *12*(1-2), 1045-1072

Sevinç, İ. (2015). Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yeni Bir Yöntem Olarak Ombudsmanlık Kurumunun Uygulanabilirliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *20*(4), 99-121.

Sezen, S. (2001). Ombudsman: Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm? *Amme İdare Dergisi*, 34(4). 71-96.

Şahin, M. (2018). *Seçilmiş Ülke Uygulamaları Bağlamında İdarenin Denetlenmesinde Ombudsman Uygulaması ve Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Şahin, M. S. (2020). *Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Uygulama Örnekleri*. Ankara: Astana Yayınları.

Şahin, R. (2010). Ombudsman Kurumu ve Türkiye'de Kurulmasının Türkiye'nin Demokratikleşmesi ve Avrupa Birliği Üyeliği Üzerine Etkileri. *Türk İdare Dergisi, (468),* 131-158.

ŞƏFİYEV, K. (2001). *Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları Üzrə Müvəkkili Barəsində Qanunvericiliyinin Şərhi*, Hüquq Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, Bakı.

Şengül, R. (2000). Fransa'da Yönetsel Açıklık Prensibinin Uygulanması Kapsamında 17 Temmuz 1978 Tarihli Yasa. *Türk İdare Derisi,* 427, 179-187.

Şengül, R. (2003). Fransa'da Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Kamu Arabulucusunun (Médiateur de la République) Rolü. *Danıştay Dergisi, 33*(105), 31-37.

Tayşi, İ. (1997). Ombudsman Kurumu ve Ülkemizde Uygulanabilirliği. *Sayıştay Dergisi*, 25, 106-123.

TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı (2018). *Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı*. Ankara: TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi.

Temizel, Z. (1997). *Yurttaşın Yönetime Karşı Korunmasında Bir Başka Denetim Organı: Ombudsman*, Yeni Türkiye, Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı-II, 14, 764-778.

TODAİE, (1991). Kamu Yönetimi Araştırması Genel Raporu. Ankara: TODAİE Yayınları.

Tortop, N. (1974). Yönetimin Denetlenmesi ve Denetleme Biçimleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 7(1), 27-51.

Tortop, N., İşbir, E. G. ve Aykaç, B. (1993). *Yönetim Bilimi*. Ankara: Yargı Yayınları.

Tunç, A. (2016). Kazakistan Cumhuriyeti Ombudsmanı. Parlak B. ve Doğan K. C. (Ed.), *Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri* İçinde (ss. 123-136). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tutal, E. (2014). *Dünyada ve Türkiye'de Ombudsmanlık*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. (1992). *Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları.* İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü. (1973). *T.C. Resmi Gazete*, 14506, 13 Nisan 1973.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, 2709, 09 Kasım 1982.

Usta, S. ve Akıncı, A. (2016). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik Mekanizması Olarak Ombudsmanlık Kurumu: Almanya Örneği. *Journal of Human Sciences, 13*(2), 2735-2749.

Ünal, F. (2013). *Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Denetimi ve Yerel Yönetim Ombudsmanı*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Ünal, F. Ve İnaç, H. (2007). Türkiye'de Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yönetimde Açıklığın Önemi ve Uygulanma Düzeyi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (18),* 41-62.

Walter, W. T. (1969). The Ombudsman İn The Common Law System. *William And Mary Law Review*, 11(1), 146.

Yağmurlu, A. (2009). Halkla İlişkiler Mekanizması Olarak Kamu Denetçiliği. *Amme İdaresi Dergisi,* 42(1), 87-104.

Yüce, N. (2020). *Ombudsman Dünya Örnekleri ve Türkiye'de Kamu Denetçiliği Uygulaması*. Ankara: Gazi Kitabevi.

KANUNLAR

Alaska Ombudsman Yasası, http://www.legis.state.ak.us/basis/statutes.asp#24.55, Erişim Tarihi: 17.06.2021

Arizona Ombudsman Yasası, https://www.azoca.gov/wp-content/uploads/ARIZONA-REVISED-STATUTES-Title-41-Article-5-1.pdf, Erişim Tarihi: 17.06.2021

Danimarka Parlamento Ombudsman Yasası, https://en.ombudsmanden.dk/introduction/loven/, Erişim Tarihi: 18.06.2021

Hawaii Ombudsman 96.Yasası, Ombudsmanlık Ofisi | bölüm 96 (hawaii.gov), Erişim Tarihi: 17.06.2021

Iowa Ombudsman Yasası, https://www.legis.iowa.gov/docs/ico/chapter/2C.pdf, Erişim Tarihi: 17.06.2021

Kazakistan: "Kazakistan Cumhuriyeti İnsan Hakları Komiseri Kanunu" https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1033370#pos=4;-108, Erişim Tarihi: 06.06.2021

Kırgızistan: “Kırgız Cumhuriyeti Ombudsmanı (Akyikatchy) hakkında Kanun” http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1093, Erişim Tarihi: 06.06.2021

KKTC: “Yüksek Yönetim Denetçisi (Ombudsman) Yasası” http://ombudsman.gov.ct.tr/YASALAR, Erişim Tarihi: 06.06.2021

Nahçıvan: “Naxçıvan Muxtar Respublıkasının Qanunu” http://www.alimeclis.az/index.php?option=com_content&view=article&id=97:naxcvan-muxtar-respublikasnn-insan-huequqlar-uezr-muevkkili-ombudsman-haqqnda&catid=36:qanunlar&Itemid=87, Erişim Tarihi: 04.06.2021

Özbekistan: “Özbekistan Cumhuriyeti Ali Meclisi İnsan Hakları Komiseri Yasası” https://www.theioi.org/ioi-members/europe/uzbekistan/authorized-person-of-the-oliy-majlis-of-the-republic-of-uzbekistan-for-human-rights-ombudsman, Erişim Tarihi: 06.06.2021

Pakistan: “Offıce Of Wafaqı Mohtasıb (Ombudsman) Order” https://www.theioi.org/ioi-members/asia/pakistan/wafaqi-mohtasib-federal-ombudsman, Erişim Tarihi: 06.06.2021

Türkmenistan: “Ombudsman Hakkında Türkmenistan Cumhuriyeti Hukuku” https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37319778#pos=0;0, Erişim Tarihi: 02.12.2020

Yeni Zelanda: “New Zealand Ombudsman Act” https://www.theioi.org/ioi-members/australasia-pazifik/new-zealand/national-ombudsman, Erişim Tarihi: 06.06.2021

5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5176&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, Erişim Tarihi: 04.08.2021.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-1318-4147
Adı Soyadı	Büşra BAYAN
Doğum Yeri	ANKARA
Doğum Tarihi	08.07.1995

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	Kamu Yönetimi

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

İLETİŞİM

E-mail	bsrabayan@gmail.com